

SOBOTNA PRILOGA

KOPITAR GO HOME!

MA

enda je jasno, da rabi vsaka kompleksno razvita socialna praksa nekakšno transcendenco organiziranja, koordiniranja, samovzdrževanja in kontrole sistema, po katerem funkcionira, in seveda širšega promoviranja svoje vloge in pomena, predvsem pa konkretnega dela. Skratka, vsaka operativna ima svoj štab. Z ozirom na to dejstvo bi lahko domnevali, da ga ima tudi slovenska kultura. Ampak ne, tu je drugače. Slovenska kulturna operativna nima svojega kulturnega štaba, se pravi kulturne politike, ampak ima ta kulturna politika svojo kulturo, in ta je spet nekaj tretjega, čeprav še vedno v prazen prostor vržena operativna. Kulturna politika se obnaša tako, kot da kultura obstaja zaradi nje, ne ona zaradi kulture, in kot da je ta njena transmisija. Če gledamo shematično, deluje slovenski kulturni obrat takole: operativna, postavljen v nemogoč sekundarni položaj, je postavljena pred dejstvo, da mora za svoje normalno funkcioniranje premagovati ovire, ki ji jih na vsakem koraku postavlja štab, skrit v zasedi primarnega položaja, ta štab pa si njene dosežke, ki so skoraj še bolj plod boja proti kulturnemu sistemu kot pa plod ustvarjalnega napora, nazadnje prisvoji in jih inkorporira v svojo kulturo, ki pa ni kultura kot sistem ustvarjanja, konzumiranja, promoviranja in menjavanja blaga in storitev umetniške in specifično intelektualne narave, ampak neka siva konstanta, katere obstoj je za ta štab ravno tako vrednostno logičen kot njegov lasten: vsak pošten narod ima dobro kulturo, in vsaka dobra vlada ima poštenega kulturnega ministra. Kultura je že sama po sebi dobra, ker po nekih nepreverjenih, toda kljub temu nesporno veljavnih podatkih (iz dobro obveščenih štabnih krogov) oskrbuje narod z identiteto. Kulturni minister je že sam po sebi pošten, ker priznava kot zaslužno za narod vse, kar v kulturi nastane, tudi tisto, kar je v idejnem smislu šlo gladko mimo tega stališča ali kar je nerodnost njegovega štaba pasivno skoraj onemogočila. Kultura je. Imamo jo mi vsi, vendar samo napol. Nič zato: glede na to, da je Republiški komite za kulturo brez kulturne politike, je zelo fer, če mu odstopimo vsaj malo kulture. Hudo je biti brez vsega.

Dejstvo je, da kultura kot siva konstanta, kakršno reklamira slovenski kulturniški aparat, niti slučajno ne rabi kulturne politike, in tako se njena odsotnost v bistvu ne pozna. V bistvu. Cenjene bralce obveščamo, da se slovenski kulturni minister (da ne rečemo ministrant) piše Vladimir Kavčič, ne Kovačič, in da se naj ne sekirajo, če je popolnoma nekoristen. Njegovo odsotnost ali neopazno prisotnost uspešno nadomeščata Matjaž Kmecl ali Ciril Zlobec. No, ta mainstream, personificiran v teh tovarših in v direktorijih metadržavnih kulturnih institucij, je času in potrebam navkljub še naprej naciona-

len ali mehko nacionalističen, predvsem pa brez okusa za lepo, občutka za dobro, smisla za moderno in mere za pravičnost. Gre za voluntarizem kulturnih straž, za katere je vsaka nepremišljena napisana knjiga, vsak zanikrno postavljen komad ali vsak skromno posnet film apriorien dosežek, ki dokazuje odpornost slovenskega naroda na zunanje sovražnike, inflacijo in vremenske neprijetnosti. In dokler bo pomen kulture tako zideologiziran (nacionalno, ne politično zideologiziran: ampak v čem bi naj bila razlika?), kulturnemu ministertvu sploh ne bo treba imeti slabe vesti, da kot štab ne skrbi za svojo operativno. Namreč, dokler mu bo za lastno potrjevanje in za potrjevanje nacionalne identitete zadostala kakršnakoli kultura, kultura kot kar nekaj, kar je že samo po sebi nekakšna delovna zrnina v svetlo prihodnost usmerjenih ljudi (ne tako bistvena zrnina kot kakšna gospodarska ali politična, ampak vseeno: kultura kao bogati!), bo vprašanje kulturne politike v resnici popolnoma nerelevantno. Kultura se že znajde, in kar rata, pač rata, za narod je v redu, glavno, da smo samobitni. Tako. Diskrepanca med življenjem, ki se nenehno spreminja, med kulturnim lifcom, če smemo tako reči, in rigidnim kulturnim režimom postaja neznošna. Na eni strani imamo avtoritarne, še nikoli dokazano bluzenje o kulturi kot temelju nacionalne identitete, konzervativnost plus koristnost na vseh straneh, domnevno narodotvornost jezika v ekskluzivni rabi, uniformirane oblike obnašanja, strog imidž, puste rituale, monokromatski lokalizem. Na drugi pa usod obrazov kulture kot žive konstante, spremljive kulture v vseh oblikah, o katerih se v kulturnih štabih nikomur ne sanja, stotine umetniških žanrov, klasičnih ali subkulturnih, filme, pop, kulturno tehnologijo, modo, medije, nepredvidljivost, barvitost, domišljijo, humor in sproščenost, kozmopolitizem itd. itd. To je seveda ta prava kultura, ki kulturno politiko kravajo rabi: rabi denar in še stokrat denar in seveda tudi pameten in pošten način njegovega porazdeljevanja, profilirane promocijske kanale, pregledno začitane ideje, vrednostne, žanrske in kvalitativne kategorije, dolgoročno izdelano funkcionalno strategijo, seveda, kritično infrastrukturo, medije, dvorane, strokovno in moralno podporo, konkurenčnost, selektivnost, bonton, etiketo. Rabi program. Saj veste, to je tisto, da ves vnaprej, konkretno kaj in kako boš delal, kar moraš delati. To je tisto, česar sedanjim kulturnim ministrom nima. Kulturni minister zdaj ima kulturno teorijo nacije, nima pa nacionalnega kulturnega programa.

No, mogoče ga bo imel kandidat za kulturnega ministra. Glede na dejstvo, da slabše skorajda ne more več biti, bi se lahko že na prvi pogled zdelo, da opozicija na nobenem drugem področju ne bo imela tako lahkega dela kot na kulturnem in da se sami kulturi obetajo boljše časi.

V resnici pa so stvari bolj zapletene. Gre za to, da se je ta opozicija, preden se je dokončno etablarila (in to je trajalo kar lep čas), realizirala prav v kulturi in kot kultura. Kot kultura je samo delovala, sicer pa je bila v vsakem primeru, naj je slo za organiziranje eksplicitno protestnih dejavnosti ali za pisanje romanov, v bistvu politika. Posledica te dvojnosti je bila, da je kot operativna izvajala politično kulturo, kot štab pa kulturno politiko. Ta alternativa, če jo lahko tako imenujemo, je dejansko funkcionirala kot zelošen kulturniški aparat od primarne umetniške produkcije z romani, dramami in filmi do založniške in repertoarne politike, seveda z ustreznim ideološkim podsystemom. Glede na to, da je pri tem za njo stala ne le večina intelektualne populacije, ampak tudi večina ključnih ljudi v operativnih kulturnih institucijah, niti ni čudno, da je bila tako zelo uspešna. Kakorkoli, za redke ljubitelje apolitične kulture je bilo to mahanje z demokracijo najbrž še bolj grozno kot za še bolj redke politike, ki jim to ni bilo všeč iz drugih vzrokov. Koristna kultura! Ha! Če kultura ne koristi sama sebi, temveč nečemu drugemu, potem sama sebi škodi. Eto. Ampak kar je bilo, je bilo, in recimo, da bi bilo kdaj prav, če bi vsa tri sprta plemena – politika kot politika, kultura kot politika in kultura kot kultura (prvo in drugo ter drugo in tretje med seboj) – zakopala bojne sekire. Dejstvo je namreč, da je pri vseh teh razhajanjih najbolj rrpela prav kultura: nihče ne more zanikati, da paranoična duhovna klima, v kateri se na eni strani zavzemajo za neko sterilno x-abstrakcijo v imenu naroda, na drugi pa za imperativni utilitarizem v imenu svobode, ni za kulturo nekaj skrajno neproduktivnega. Navsezadnje ni vse skupaj nič drugega kot komaj opazna, toda vztrajna subverzivna dejavnost nekakšnega nezavednega kopitarskega tandemja, ki mu ni nič dovolj, da je Apolov kritik, ampak hoče biti celo njegov galerist. Kaj lahko torej pričakujemo od kandidata za kulturnega ministra? Stvari očitni niso tako preproste, saj bi se potencialni mesija – iz vrst opozicije ali iz aktualno vladnih – v vsakem primeru moral odpovedati svojem dosedanemu psevdo-para-mikro-hipo programu. Ja, moral. Ker če se mu ne bo odpovedal, bo odslej tako globoko kontradiktoren, kot ni bil še nikoli: kopitar A ne bo več smel apelirati na kulturo, naj za božjo voljo utemelji nacionalno suverenost in identiteto, saj bo njune niti držal v rokah prav on sam kot avtonomen politik s kopitarjem B vred, taisti kopitar B pa s kulturo ne bo smel kopulirati že zato ne, ker bo njegov svoboda-vodi-ljudstvo libido potočen z demokracijo soudeležbo pri vladanju. Spoštovani ljubitelji kulture, stejemo si v posebno zadovoljstvo, da vam lahko zagotovimo, da se bo zaenkrat še neidentificirani kandidat za kulturnega ministra na licu mesta kompromitiral, če mu bo slučajno prišlo na misel, da bi si začel

nabavljati glasove s sklicevanjem na narod ali na svobodo, ki da ju je pripravljen negovati s svojim kulturnim trudom.

Predvolilni boj se je sicer že začel, vendar kultura v njem ne figurira niti kot nekaj nepogrešljivega, kaj šele bistvenega. Če brez aluzij na politični marketing je to pač fakt, in brez dvoma bo preteklo še kar nekaj časa, preden bo odveč vprašanje, ali je dober kulturni minister sploh potreben še komu drugemu razen tistim, ki v kulturi aktivno delujejo. Gre preprosto za to, da ogromna masa ljudi kulture sploh ne registrira, neglede na to, ali imajo dovolj drugih skrbi ali ne. Ampak ta hendikepiranost je že druga zgodba. Skratka, dejstvo je pač, da je kultura kot sredstvo predvolilnega boja deležna natančno take nonsalutance kot v družbi nasploh. (V bistvu bi bilo zelo čudno, če bi bilo drugače.) Joj, da ne bomo pozabili na kulturo, se glasi stavek, ki v zadnjem trenutku razsvetli vse strankarske programerje. Pravzaprav še najbolj moti to, da za večino niti ne vemo, kaj sploh mislijo ponuditi. Poskus Kulturne Redakcije Dela, ki je hotela izvirati vsaj nekaj, je – oksimoronično rečeno – uspešno propadel, to že lahko rečemo, če smo dobili samo dva plus dva od trinajstih odgovorov. Predvolilni kulturno-politični indici so seveda zgovorno maloštevilni, predvsem pa težko razločljivi glede na svoj izvor. Recimo: Zveza komunistov je že v nulti številki Evrope zdaj skozi usta Milana Bratca ugovarila, da je kultura način uresničevanja samobitnosti in da je pravica do lastnega jezika temeljna človekova pravica. (Mi, ki so nam to pravico že velikokrat krtili, se seveda absolutno strinjamo.) Če odstejemo zavzemanje za trdnost, je bistvena kvaliteta tega manifesta reaktualizacija treh pozabljenih besed: zaslinjenost, sredotečnost, temeljica. Post festum anketi KRD se je oglasil še en član kulturne bratovščine, Polde Bibič (najbrž zamenjava za Matjaža Kmeclja), in se klasično zavzel za boljši materialni položaj kulture, urejeno zakonodajo in nacionalno obgleževanje raznih pomnikov. Skratka, deklarativno kot vedno doslej. Bistveno je pa seveda to, da nekdo, ki je kulturno zahteven (da ne rečemo razvijen in izbirčen), ne more zaupati človeku, ki si predstavlja kulturo kot Prešeren-Cankar-Kogoj-Jakopič-vaška-situla in konec. Naprej. Rastko Močnik, predstavnik ZJDP, v bistvu ni povedal nič drugega kot to, da se boji, da bo kulturna politika postala predmet barantanja za nacionalno enotnost. A ja, tako velik pomen ji pripisuje? Mogoče bi bilo to barantanje še vedno sprejemljiva cena zanj. Pavle Gantar, ZSMS, priporoča enakopravno vključevanje vseh kultur v programe – kar je sicer dobro, vendar dvorezno, ker je ta segment že po naravi antiinstitucionalen – in trodelni sistem, se pravi institucije plus ZKOS plus alternativa. No, to zna biti v redu, vendar je pozabil, da v obstoječem duetu ni toliko en premalo, kot

bi bil v eventualnem triu en preveč: ZKOS. Nikakor ni namreč smiselno, da bi se organizacija, ki bi jo bilo treba (po besedah edinega človeka s konkretno predstavo, kakšnim pogojem bi naj ustrezal slovenski kulturni minister) ukiniti največ pet let po revoluciji, še naprej redila na račun države. Amaterizem se na vladnem nivoju dopušča, podpira pa ne. To je isto, kot če bi Gospodarska zbornica podpirala majhne obrtnike, ki bi si sami postavljali neke lokalne kriterije. Gantarjeva teza, da je treba kulturno politiko iztrgati vladni politiki, je pa – če nič drugega – nejasna, saj bi to kvečjemu pomenilo, da se že vnaprej odpoveduje možnosti, da bi Slovenija sploh lahko kdaj dobila normalnega kulturnega ministra. Se naprej. Slovenska demokratska zveza je z besedami Dimitrija Rupla v bistvu podprla tule v Delu že prej in zdaj še enkrat izraženo trditev, da je z nastopom parlamentarne demokracije prišel čas, ko kulturi ne bo več treba nadomeščati politike, in s tem neverjetno prijetno presenetila. Presenetila zato, ker se je SDZ v precejšnji meri rekrutirala prav iz vrst kritične kulturniške inteligence, ki se zdaj očitno vendarle pripravlja na vsaj principien preskok iz hibridnega območja kulture kot politike v homogeno območje bodisi politike kot politike bodisi kulture kot kulture. Glede na to, da so Rupel in podobni v zgodovini svojih idej že kar nekajkrat spremenili stališča, je seveda celo možno, da jim bo to tudi dejansko uspelo. Nenezadnje pa je treba tudi priznati, da je Rupel s temi pogledi na kulturo – še posebej je vredno omeniti to, da predlaga, naj kulturna politika omogoča kulturne procese, ne pa določa njihovo vsebino – na nek način rešil čast Demosa, za katerega je po nastopu Rudija Šeliga na shodu v Cankarjevem domu že kazalo, da se bo kruto osmešil. Njegove zahteve imajo namreč s kulturno politiko opraviti natanko toliko kot Ansambel Lojzeta Slaka in nedeljski pesnik slovenskega rodu tam v Buenos Airesu. No, malo pretiravamo. Ali pa tudi ne. Ja, Društvo slovenskih pisateljev bo moralo svoje prvotne zahteve počasi navaditi, da ni nič drugega kot ena od mnogih stanovskih organizacij. V tem smislu lahko upamo, da se bodo vendarle spet začeli ukvarjati z bolj kreativnimi problemi. Če se še sploh znajo. Isto bo s Penom. Naj zaključimo, ali pa bi radi še malo brali? Slovenska kultura po spomladanskih volitvah ne bo nič boljša. Kulturna politika bo enaka ali boljša. Če bo slabim časovnim zamikom. To je v bistvu še največ, kar si lahko v tem trenutku obetamo. Nekaj, kar bo storjeno kulturi na ljubo, ne na račun kulture. Skratka, rabimo program, ki se ne bo domisljavo štilil v Evropo z obeleževanjem stoletnice smrti Frana Ceganja. To pove vse. Če kdo ne ve, za kaj gre, potem je razumljivo.

Marko Crnkovič

VSEBINA PP poštni predal 29

Nadežda Gaće
Pojavil se je dirkalni konj iz drugega srbskega hleva
Tema tedna: Tudi v Srbiji so demokrati
Slava Partić
Ivan Kramberger
Portret tedna

19

Miloš Ekar
Ozelenjevanje Slovenije brez fundamentalizma
Kaj hočejo Zelenci in zakaj so v Demosu
Jasna Kontler-Venturini
Ce imaš bombo, jo vrzi na sever
Demografska »politika« na Kosovu

20

Danko Plevnik
Zmeda v zamudniški partijski jati
Pred volitvami v deželi čez Kolpo

Peter Potočnik
Vedel sem, da se bom vrnil
Vice Vukov je spet živ
Goran Moravčič
Kosovska bitka na Petrovi gori
Srbi na Hrvaškem

21

Mihaela Žitko
Kdaj rožnati časi za osivele panterje
Kakšne so v resnici naše pokojnine in zakaj so takšne

Silva Čeh
Veliko mrtvih, zmagovalca pa ni
Lastnina ali čakanje je lasno slovenski duši

22

Dr. Maks Tajnikar
Zadnji kredit vladi snedenih obljub
Zakaj naj bi bil decembrski protinflacijski program (ne)uspešen
dr. Marjan Senjur
Namesto »nelastnine« monopolni »simulanti«?
Ideja o pokopinskem skladu kot lastniku narodnega gospodarstva

23

Naša edina surovina je pamet
Okrogla miza: Razvojna siska Podravja
Milan Stante
Nosilci vsega zla na svetu
Ob »prvi slovenski izdaji« Protokolov sionskih modrecev

24

Dragica Bošnjak, Vlasta Fele
Spor o bogati bolnišnici sredi revne dežele
Graditi mednarodno kliniko ali ne graditi, to je zdaj vprašanje
Mirjam Aćimov-Oblak
Ni bližnjice za Evropsko skupnost
Jugoslavija in Evropa

25

Darijan Košir
Z demokracižnim centralizmom — na smetišče zgodovine?
Vzhodnoevropske komunistične partije
Drago Buvač
Neskončna lahkost nemškega združevanja
Nemčija po smrti socializma

26

Romana Dobnikar-Seruga
Čakajoč na Mandelo
Južna Afrika
Boris Feč
Kdaj bo šel Lenin pod zemljo?
Perestrojka v srcu oktobrske revolucije

Mojca Drčar-Murko
Južnjaki ugrabljajo severnjake
Druga Italija

27

Alenka Puhar
Kako se pride v family
Anketa o izobencih literaturi — 5
Sasa Vidmajer
Shepa ulica brez konca
Se enkrat Južni trg

28

Dragica Bosković
Čas omejene suverenosti
dr. Zdravko Kalinekar
»Evropski« delovni čas — koren lečen

Vojsko Volk
Socialisti pa ne bodo izumrli

32

Sporočilo bralcem
Uredniški kolegij je zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevanje priporočilo delegatov Skupščine CGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poštnem predalu ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeli smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Namen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge; zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predložitve prispevkov, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepustijo uredništvu pravico do krajsanja oziroma manjših predelav (strniitev), ne da bi bila tako bistveno okrojena vsebina njihovega sporočila.

Delo, 3. februarja
Politicizacija, policizacija, profesionalizacija
K razpravi o naslovnih temi je poslal pisen prispevek tudi predstavnik RSNZ. V tem zapisu je teza, da organom za notranje zadeve okvir za njihovo delovanje družba lahko postavlja samo z ustavo in zakoni. To priznanje s strani odgovornih oseb RSNZ je videti kot napredek glede na dosedanja prakso organov za notranje zadeve, ki so tovrstne naloge doslej največkrat določali kar s podzakonskimi predpisi, ki so jih tudi sami izdajali.

Prav zato, ker navedena izjava daje vtis, da gre za napredek pri določanju pristojnosti in iz njih izvirovajočih nalog in pooblastil, je treba poudariti, da tako pojmovanje v bistvu ohranja dosedanj ureditev. Za kaj gre? Gre enostavno za to, da na tako občutljivem področju zakon ne sme biti le okvir za delovanje organov za notranje zadeve, ampak mora biti zakon temelj za to delovanje. Delovanje organov državne represije, kar vključuje vse njihove pristojnosti, naloge in pooblastila, se sme odvijati le pod pogoji in na način, ki ga določa zakon. Zakon mora biti dovolj jasen in ne sme puščati ohlapnih razlag.

Dokler na področju notranjih zadev ne bomo imeli tako zastavljene zakonodaje, je vsakršno spreminjanje pravnih predpisov samo navidezno.

Lovro Šturm, Ljubljana

Delo, 3. februarja
Gangsterska zgodba iz hajduške optike

V sredo, 31. januarja 1990, so na ljubljanski televiziji (v oddaji Zarišče) prikazali odlomek govora gospoda Aleksandra Petrova iz Beograda. Ker je šlo za neposreden napad na Dimitrija Rupla, so le-temu naslednjega dne omogočili odgovor v isti oddaji. Zadeva je pritegnila tudi pozornost dnevnika Delo, ki je Ruplovo pojasnilo objavilo 3. februarja. Ker je Dimitrij Rupel znana javna osebnost, mislim, da je omenjeni napad želel umazati njegov politični ugled in omajati zaupanje vanj. Aleksander Petrov je očito domneval, da je bil Dimitrij Rupel edini Slovenec, ki se je udeležil chicaskeske konvencije in da se bo moral zagovarjati sam.

Vendar je Rupel v odgovoru povedal, da so bili na okrogli mizi v Chicagu navzoči tudi drugi Slovenci. Večina jih stalno živi v ZDA oz. v Kanadi in torej ne morejo potrditi Ruplovih izjav. Vendar sem bila pri razpravi navzoča tudi jaz, zato želim nekaj dodati in podporo temu, kar je povedal Rupel.

Opis, ki smo ga slišali iz ust gospoda Petrova, je napačen. Čeprav je bila udeležba — zaradi izizvalne teme — relativno visoka, poslušalcev vendar ni bilo tisoč, morda jih ni bilo niti sto. Gospod Petrov ni povedal tega, kar je bila njegova lastna napaka oz. deviacija glede na običajno prakso pri sestankih »AAASS«. Predsedujoči »panela« je v začetku jasno poudaril, naj bi v razpravi — zaradi pomanjkanja časa — postavljali samo kratka vprašanja in naj ne bi imeli govorov. Ne vem, ali gospod Petrov navodi ni razumel ali je načrtno spodbiljal. Ko je dobil besedo, ni nagovoril »panela«, ni postavil vprašanj, ampak je »veličastno« nagovoril Dimitrija Rupla in ga skušal oblatiti.

Člani občinstva in tudi »panela« so se ob navalu narodnostnega sovraštva znašli v vlogi šahovskih figur in so lahko samo smirili. Kmalu je poslušanje postalo dolgočasno, saj je govornik prekoračil čas, ki je bil določen za intervencije. Govoril je okrog četrte ure in s tem onemogočil razpravljanje drugim.

Gospod Petrov trdi, da je bilo ob koncu slišati žvižganje, ki naj bi oporekalo Ruplu. To ni res. Provokacija, ki sem ji bila priča, je bila slišati bolj kot dobra reklama oz. obvestilo, da je na sestanku navzoč tudi Dimitrij Rupel. Spominjam se, da je takrat okrog njega nastala gneča, saj so mnogi želeli govoriti z njim, tudi novinar Glasa Amerike.

Moj nasvet gospodu Petrovu je, naj dobro premisli, preden daje informacije javnosti. Njegova domneva, da mu bo uspelo ponarediti, kar se je dejansko zgodilo v Chicagu, ga je v bistvu osmešila.

Irena Birs, Victoria (Avstralija)

Delo, 6. februarja
Tri nujna predvolilna vprašanja
V članku Matevža Krivica z gornjim naslovom je zapisano opozorilo, da je treba kot dodaten faktor v prid legitimnosti volitev upoštevati tudi dejstvo, da so »eden od pogojev za vključitev v Svet Evrope, kamor bi radi prišli — pluralistične volitve pod nadzorom «strashourskih opazovalcev». Rad bi ga v tej trditvi podprl, v zvezi z našim morebitnim članstvom v Svetu Evrope (v nadaljevanju: SE) pa bi rad prispeval nekaj razmišljanj.

SE je bil ustanovljen leta 1949 predvsem kot politična organizacija, ki naj bi po drugi svetovni vojni pospeševala in združevala

sodelovanje ljudi in narodov Evrope. Danes SE, v katerega je včlanjenih 21 držav (Avstrija, Belgija, Ciper, Danska, Francija, Zvezna republika Nemčija, Grčija, Islandija, Irska, Italija, Liechtenstein, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Norveška, Portugalska, Španija, Švedska, Švica, Turčija in Velika Britanija), stremi k večji enotnosti med državami članicami, da bi na tak način zagotovili in uresničili ideale in načela, ki so njihova skupna dediščina, ter olajšali gospodarski in družbeni napredek. Vojška vprašanja so izključena iz pristojnosti organizacije. V vsem dosedanjem delu SE lahko opazimo, da se je dotaknil vseh vprašanj (razen vojaških) in da je s sprejemanjem strokovno utemeljenih rešitev upravičil svoj obstoj.

SFR Jugoslavija ima, kakor je znano, od leta 1989 v Svetu Evrope status posebnega gosta oz. reformistično razmišljujoče države Vzhodne Evrope. Nima pravice glasovanja, lahko pa razpravlja in sodeluje pri delu delovnih teles ter Parlamentarnega zbora. Status posebnega gosta seveda še zdaleč ni članstvo v SE. Pogoje za sprejem določa statut te organizacije. Bistveno je določilo, ki določa (3. člen), da mora vsaka članica SE sprejeti načelo vladavine prava, načelo, po katerem imajo vse osebe, ki so pod njeno jurisdikcijo, pravico uživati človekove pravice in temeljne svoboščine, države pa sodelujejo iskreno in učinkovito pri uresničevanju ciljev SE tako, kot je določeno v prvem poglavju statuta. Primera, kakršna sta Grčija (zaradi diktature je morala leta 1969 izstopiti iz SE, vanj pa se je ponovno vrnila leta 1974) in Turčija (zaradi vojaškega puča leta 1980 in kršitev človekovih pravic je bilo njeno članstvo tako sporno, da so razmišljali o izključitvi), kužeta na bistvene pogoje, ki jih mora posamezna država izpolnjevati za sprejem in obznanje v članstvu SE. Sele če so izpolnjeni pogoji, kot so večpartijski sistem, svobodne parlamentarne volitve zahodnoevropskega tipa in spoštovanja političnih in državljanjskih pravic in svoboščin, vendar tako, kot jih razume Zahodna Evropa, sta Komite ministrov in Parlamentarni zbor pripravljeno sprejeti kandidature posamezne države. Statut določa, da mora tudi država, ki ima status pridruženega člana, izpolnjevati pogoje, ki so sicer določeni za redno članstvo.

Kako torej v SE, od tod pa v Evropo (glej članek v Delu, 20. 1. 1990, »Jugo Moham med pred goro Evropo«)? Iz statutarne določbe je jasno, da se v SE lahko včlani le država, ki izpolnjuje določene pogoje. Ta država je v tem trenutku SFR Jugoslavija, ki je mednarodno pravni subjekt, medtem ko SR Slovenija tega statusa nima. Pluralistične volitve evropskega tipa v SR Sloveniji lahko pomenijo le stopnjo demokratizacije in pluralizacije slovenske družbe, ne pa hkrati tudi jugoslovanske. Večstrankarski sistem mora biti uveljavljen na vsem območju Jugoslavije in ne le v posameznih federalnih enotah. Zato podpiram opozorilo M. Krivica, da »skrivanje politične pripadnosti kandidata na glasovnicah gotovo ne spada med minimalne standarde evropske pluralistične demokracije«. Se posebej zato, ker Slovenija v marsičem prednjači pred drugimi republikami, pa bi bilo koristno, da tudi v tem pogledu opozori, da v Evropo ni mogoče samo z deklariranim pluralizmom, ampak ga je treba uresničevati tudi v praksi.

Ker pa Jugoslavija še zdaleč ne izpolnjuje pogojev za sprejem, ki so za SE conditio sine qua non, je očito, da išče opravilo za svoj vstop na svoj ali, kot radi rečemo, sul generis način. Delegacija Skupščine SFRJ je sicer pluralistično sestavljena, vendar tako, kot pluralizem razumemo mi, to je iz vsake republike po en predstavnik. V Parlamentarnem zboru se predstavljamo z napisanimi govori, ki jih tudi običajno slabo beremo. Parlamentarni zbor pa pričakuje predstavnika države, ki bo sposoben komunicirati neposredno, brez predloge. Vprašanje je tudi, ali je ratificiranje konvencij SE, tistih seveda, ki dopuščajo ratifikacijo s strani držav nečlane, pravi način za približevanje (vstop) v SE. Korisno je, da države nečlane ratificirajo take konvencije, vendar je to bolj pomembno, da jih tudi uresničujejo. Vse kaže, da bo pot za vstop v SE še dolga in da nas bodo prehiteli države, ki so bolj odločno stopile na pot demokracije pluralistične družbe, kot so to recimo Madžarska, Poljska, Češkoslovaška, Bolgarija, Nemška demokratična republika in Sovjetska zveza.

mag. Aleksander Čičerov, Ljubljana

Delo, 12. januarja
Uradno potujočje slovenščine
Tov. Jože Kalan je v Pismih bralcev s članikom z gornjim naslovom opozoril na izredno pereče vprašanje. Način, s katerim utemeljuje svoje stališče, pa ni prepričljiv. Zato podajam naslednje pripombe.

1. Glagoli »izvršiti«, »prekiniti«, »podesetoriti« so slovenski, prav tako izvedenke iz njih. Zapisani so že v Pleteršnikovem slovarju iz leta 1894. Sodba je »izvršna«, kaznen »izvršijo«, »izvršilni organ« popiše predmete.

»Izvršni svet«, »izvršilni odbor« in podobni izrazi pa so predvsem vsebinsko nepravilni, ker ti organi niso pristojni samo za izvršitev tega, kar je višji organ sklenil, temveč odločajo o številnih zadevah samostojno. Zato je v družinski pravilni izraz »upravni odbor« (toda pazite: ta odbor upravlja društvo, ne pa »z društvom«).

Tov. Kalan je prezel pogostno hudo napako, da sklicujoče društva »letne skupščine.« Pravilno je: »občne zbornice«, kajti Slovenci se ne »skupljamo«, temveč »zbiramo.«

2. Beseda »borba« je vpisana v Pleteršnikov slovar. Gregorčič je pisal v Hajdukovi oporoki »množe borilcev se čete«, France Vodnik je pisal o Borivcu z Bogom. Če se za bojovnike NOB uporablja beseda »bojevec«, to ni napaka.

3. Besede »puk«, »pukovnik«, »kapetan«, »vojna tajna« so tako očito srbske, da jih kulturen Slovenec v normalnem govoru ali pisavi ne uporablja, saj mora poznati izraze »polk«, »polkovnik«, »stotnik« (prim. Ivan Cankar, Podobe iz sanj — Gospod stotnik), »vojaška tajnost« (tajnost, ne skrivnost, v organizacijah imamo tajnike, ne pa skrivnostnikov).

4. »Kamion« je sicer tuja beseda, toda poznali smo jo že pred 60 leti, prišla pa ni z juga. »Kamionska postiljka« je celo izraz, za katerega danes še nimamo nadomestila.

5. O »avionu« in »aviaciji« govorimo redkokdaj, pa še to le v zvezi z vojaštvom. V civilnem prometu govorimo samo o letalih in letalstvu. Za besedo »letališče« sploh nimamo izraza, izvedenega iz njake »avion.« Zato tej skupini besed ni vredno posvečati veliko pozornosti.

6. »Heroj« je nenadomestljiva beseda, znana pa je bila že pred 70 leti, verjetno se prej.

7. Orožju, ki se nemški imenuje »Maschinen-gewehr«, so rekli naši očete »strojni-ca.« Ker pa pomeni strojnica danes tudi postopje ali prostor, v katerem so stroji, se uporablja za to orožje (pravzaprav po vojaški terminologiji »orodje«) beseda »mitraljez«, ta je, seveda, prevzeta iz francosčine.

Vpisana je v Splošnem tehničnem slovarju dr. inž. Alberta Strune in v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Spada tudi v zbirko slovenskih vojaških izrazov (gl. revijo Naša obramba).

8. Hrvatska sklanjatev nekaterih hrvatskih imen je edino pravilna. Na primer: »Spiljak«. Ker je ta »a« neobstoječa, je jasno, da se mora sklanjati »Spiljka«, »Spiljku«.

9. Lani je Delo objavilo nekaj člankov o soški fronti. Tam je kričal (to ni bil Jože Kalan) zapisal tudi to, da so šli vojniki na »juris«. Za čas soških bojev (v prvi svetovni vojni) ta izraz ni pravilen, kajti naši očete so šli v »nasok«, uporabljali pa so tudi besedo »šturm«, vzeto, seveda, iz nemščine. Bosanci so rekli »bez ruma nema šturma.« Izraz »juris« je prišel v slovensčino v času NOB, seveda, pod vplivom srbske vojaške terminologije.

O škodljivih vplivih srbohrvaščine na slovensčino je mogoče napisati zelo veliko. Toda domnevo, da so ti nastali po uradnih navodilih, moramo zavrniti. Dejstvo je namreč, da soroden in podoben jezik, ki ga veliko slišimo in beremo, močno vpliva zlasti na ljudi s pomanjkljivo jezikovno kulturo. Takih ljudi pa je dosti. Opozoriti moramo na dve skupini napak.

1. Uporaba slovenske besede v srbskem pomeni. Takih primerov je na desetine. Nevarne so, ker se zaradi njih zgubljajo prvotni pomen slovenske besede, izražanje postane nejasno. Na primer:

»Zadolžen je za organizacijo prireditve.« »Zadolžen« po slovenskih pojmovih človek, ki ima neporavnane dolgovce. Prav je reči: »naloženo mu je, da organizira«, odgovoren je za organizacijo, »organizacija« spada v njegovo pristojnost in podobno.

— »Tehnološki višek« — prav: »tehnoški presežek«.

— »Uslužnostna delavnica, Avtozulaga« — prav: »storitvena delavnica«, kajti usluga je samo tisto, kar naredim brezplačno. »Dobrobiti dopust, kredit« — prav: »dovoliti dopust«, »dodeliti kredit«.

— »Uspel sem narediti« — prav: »uspelo mi je narediti« ali »mogel«, »zmogel sem.« Najhuje je z besedo »ustanovna.« Ta pomeni v jeziku nekaterih časnikaev, drugih piscev in predavateljev vse mogoče stvari: sole, sodišča, upravne organe, bolnišnice, verske skupnosti, organe Evropske gospodarske skupnosti, banke, čimne posvetovalnice, samo istega ne, kar v resnici pomeni slovenska beseda »ustanova« (nemški Stiftung, francoski fondat, srbski zadužbina): »premoženjsko maso, določeno za dobrodelne, kulturne, prosvetne in pod. namen.

Tako smo imeli svojčas Knaflevo ustanovo, Turnherjevo ustanovo, Oražnov dom, Carnegiejevo ustanovo, Nobelovo in druge. Vemo, da prejemajo iz njih podpore, nagrade itd. osebe po pravilih teh ustanov.«

Pravilni izrazi so: za bolnišnice in sole — »zavodi«, za sodišča in upravne organe — »uradi« ali »državni organi«, za druge organe in organizacije, ki smo jih navedli, ni niti potreben skupen izraz.

2. Uporaba srbohrvaškeke spregatev, predpone, končnice, predložne zveze ali celome besede. Na primer: »zaustaviti« — prav »ustaviti«; »izdajstvo« — prav: »izdaja«; »suniti v kaj« — prav: »dvomiti o čem«; »srž« — prav: »jedro«, »bistvo«.

3. Skratka: Problem, ki ga je nakazal Jože Kalan, obstaja, toda kdor ga hoče reševati ali celo rešiti, mora uporabljati zelo pretehtane načine, usklajene z znanstvenimi načeli.

dr. Vladimir Škerlak, Ljubljana

Delo, 30. decembra
Pogumni in preplašeni

Dialog med dr. Francetom Bučarjem in Lenaritom Setincem v zadnjih prilogah Dela je spodbudil tudi mene k razmišljanju o vprašanju krivde ali nekrivde komunistične partije in njenega članstva za povojna tragična dogajanja.

Dr. Bučar vprašanje krivde v svojem prispevku sicer ne načena, načel pa ga je z vso ostrino L. Setinc s trditvijo, da je že pravi kriv za povojne tragične dogodke, je nesmiselno oboževati mlado generacijo partije (ki danes vodi KPS), saj ta pri tem nič nima in noče imeti. Setinc se pripominja, da bi rdeči teror lahko bil konec koncev tudi drugačne barve... potem pa se navdi misel, češ če je kongresna resolucija o preteklosti ne more komunistične partije oprati krivde, potem naj krivda zadene tudi one komuniste, ki so nekoč bili v partiji, pa šli iz partije prostovoljno ali ne.

V tem se z L. Setincem popolnoma strinjam in če že hoče razpravljati o krivdi in krivcih, je to njegova suverena pravica, želim pa poudariti, da mi, demokrasko opredeljeni Slovenci, ne iščemo ne krivde in ne krivcev, saj smo se jasno izjasnili za civilizacijska pravila v političnem delovanju in zato pri nas ni mesta za kakršnokoli obliko oboževanja, maščevalnosti in revanšizma.

Vsekakor pa ne sme ostati zamolčano in spregovoriti moramo o tragičnih povojnih dogodkih, o krutosti in nečlovečnosti, o pobojih na Rogu in v Teharjih, o političnih procesih, o duhovnem in fizičnem zatiranju,

nju, o srhljivih zastraševalnih metodah, ki so ljudi spreminjale v prestrašene duhovne invalide, o boljševiskem sistemu, ki je v kratkem času dokazal svojo nesposobnost in pripeljal nas in ves socialistični svet v globoko politično in gospodarsko krizo z vsemi značilnostmi moralnega razkroja prebivalstva. Če drugega ne, da se kaj takega ne bi nikoli več moglo ponoviti.

Mislim, da boljševiski teror ni služil toliko »boju proti sovražnikom ljudstva in socialistizma« kot pa ustvarjanju psihoze strahu pri ljudeh, pa naj so bili partijski ali nepartijski. Ta strah se je zajedal v dušo vsem ljudem, od »malih ljudi« pa vse do najvišjih partijskih struktur. Zal so ta strahovanja bila premnogokrat usodno upravičena...! Da nas je še vedno do neke mere strah, moram prirediti dr. Bučarju, saj boljševiski procesi še danes strašijo. Mar ne?

In sedaj o vprašanju, o katerem mislim, da moram spregovoriti. To ni vprašanje krivde ali nekrivde komunistične partije, temveč vprašanje moralne in človeške odločitve vsakega posameznika, ki je pri volilni sodelovanje v sistemu, ki je zrasel na lobanjah milijonov žrtev, na zatiranju in na ustrahovanju milijonov ljudi. Kakšne in katere so tiste noranje sile in potrebe v človeku, ki ga ženejo v sodelovanje in inkvizicijo 20. stoletja? Avantgardnost? Višji cilji? Stremušstvo? Častihlepe? Oportunizem? Osebnostno okoriščenje? Boljše delovno mesto? Višja plača? Napredovanje? »Grem v partijo, da mi ne bo treba več sofitrati...« Občutek superiornosti?

Ne sprejemam izgovorov: nisem vedel, nisem slišal, bil sem zaveden, bil sem prisiljen. To so sprenevedanja, katerim v današnjem svobodnem času ne bomo nasledili. Ni vedel, ker ni hotel vedeti, ni videl, ker ni hotel videti, bil je zaveden, ker se je pustil zavesti. Sicer pa mu je to kar prišlo! Imeti oblast nad ljudmi, nad sočlovekom, sosedom, prijateljem, sodelavcem! Ali resnično ni nikoli pomislil, da tak protiprirodni odnos do ljudi ne more trajati večno? Če se že ne bo končal pri tebi, se bo pri tvojih otrocih, vnukih! Saj ne vidimo prvič, kako je gnev množič lahko krut, neodpušljiv in dokončen!

Blížajo se odločilne in prvič po šestdesetih letih res svobodne volitve v naši slovenski zgodovini. Kateremu programu bom aprila poklonil svoje volilno zaupanje? Partiji, ki se je resnično prenovila in energično odvrkla dogmatsko boljševisčino ruho? Ali Demosu, ki mi obeta pravo demokracijo in svobodo, takšno zares ta pravo in ne tisto poplujvano in milijonkrat zlorabljeno v zadnjih desetletjih? Vsekakor se bom odločil za program, ki ustreza moji viziji sodobne ureditve družbe in seveda za tistega kandidata, ki ni moralno obremenjen s preteklostjo. Staremu komunistu, mlademu komunistu, bivšemu komunistu, izključenemu ali odstopljenemu komunistu?

Dr. Bučar je v prilogi Dela že odgovoril L. Setincu, odločno in močito, kot se Bučarjevemu kalibru spodobi: »Prisiljen sem priznati pred slovensko javnostjo, da čim bolj svojo veliko krivdo, da sem bil aktivist OF in partizan, ker sem s svojim skromnim sodelovanjem v NOB pripomogel tej partiji, da si je prigrabila monopolno oblast nad slovenskim narodom.« Sicer pa, dr. Bučar, mene, vašega iskrenega somišljenika in vašega potencialnega volivca vaš odgovor ne zadovoljuje v celoti, vsaj ne v smislu mojega razmišljanja o moralni in preteklosti.

Pa tudi L. Setinc bi meni in verjetno še komu drugemu naredil veliko uslugo, če bi si vzel nekaj časa in tvorno odgovoril dr. Bučarju, ker čas je, da se te dileme razčistijo in končno rečemo bobu bob.

Pavle Deu, Ljubljana

Delo, 11. januarja
Kje bo slovenski svetovni kongres?

Marko Mrak, borcev NOB, nasprotuje ustanovitvi svetovnega slovenskega kongresa, saj naj bi šlo po njegovem za »bor samozavejancev s sumljivo preteklostjo. Zaučeno se tudi sprašuje, čemu naj bi služila narodna sprava. Zanj je vse urejeno, zgodovina napisana, slovenski narod po zaslugi protifašističnih borcev svoboden, legitimni predstavniki in borci pa ne bodo nikdar za spravo z vojnimi zločinci in narodnimi izdajalci.

Kar se tiče svetovnega slovenskega kongresa, bom kratek. Spomnil bi vas na Stalinovo porogljivo vprašanje, ko so mu zavezniki na enem od srečanj omenili Vatikan: »Koliko pa ima divizij?«

Kongres ne bo imel nobene puške, zato pa veliko moralno moč, saj bi povezoval vse Slovence tako doma, v sosedstvu in drugod po svetu in služil njihovim koristim.

Za zgled, kdaj in kako bi ga potrebovali, se vrnimo v leto 1946. Kot je lani povedal Valentin Inzko, so imeli koroški Slovenci že takrat edinstveno priložnost, da dobijo slovensko gimnazijo v Celovcu. Ponudila jim jo je zavezniška uprava in predlagala, da bi v njej poleg domačinov poučevali tudi profesorji emigranti iz Slovenije, ki so tistokrat učili v Spitalu. Temu se je uprla struja, ki je bila povezana z našo oblastjo v Ljubljani, in vse skupaj je padlo v vodo.

Sprva je širok pojem in si ga vsakdo razlaga po svoje. Na vsak način ne pomeni, da se bomo nasprotniki v zadnji vojni srečevali na škofjeleških piknikih, si v zadregi segali v roke in se trepljali po ramenih, kot da je šlo za neljubno pomoto.

Sposodil si bom nekaj misli iz predavanja o spravi, ki ga je imel pred dnevi Justin Stanovnik: Če bi šlo za vojno med narodi, ne bi bilo težav. Angleži in Francozi so se pripravili nekaj stoletij; Nemci in Francozi so v slabem stoletju bojevali tri krvave uničevalne vojne, pa se je med njimi vse uredilo v nekaj desetletjih, kot da se ni prej dogajalo nič. Državljanška vojna pa pušča rane, ki se nikdar popolnoma ne zacelijo. Pravi, da v ZDA še vedno čutijo posledice vojne med severom in jugom. V Španiji, kjer je sprava že davno razglašena in uzačjena, se o svoji vojni še vedno pogovarjajo šepetaje. Ko torej presojamo, kaj je bilo med zadnjo vojno pri nas prevladujoče — NOB, revolucija ali državljanska vojna, nam še vedno živo sovraštvo in mržnja

predvsem na strani zmagovalca pričajo, da zadnje.

Sprava pomeni pobotanje med sprtimi. Ne znam si predstavljati, kako se lahko pobotojati partizani, ki so dočakali zmago, in domobrance, ki so bili skoraj vsi pomorjeni.

Gre samo za tisti minimum, ki je potreben, da je možno skladno skupno življenje preživeti, zlasti potomcem, za kar pa bi morali biti izpolnjeni dve pravnici pravici naravnega človeškega prava — pravica do resnice in pravica do groba.

Kako je z resnico? Doslej je zgodovino pisal zmagovalec in pustil velike praznine. Pred kratkim je umrl T. T., ki je bil eden od komandantov tehrarskega taborišča. Ob tej smrti nisem čutil prvoščitljivosti ali zadoščanja, ampak nejasno žalost. Čeprav se je umrl moral zavedati, da zgodovina njegove vloge ne bo ocenjevala preveč dobrohotno, mu ni bilo dopuščeno, da bi lahko povedal svojo resnico. Nesel jo je v grob, čeprav je mogoče drugačna od naše in bi nam ga prikazala v lepši luči.

Kar se tiče pravice do groba, bi omenil spopad na planini Golobar 26. aprila 1943. Prejšnji mesec sem si vzel čas, prešturati literaturo, zlasti 3–4 številko Borca 1988, in nato obšel vse ključne točke dogajanja. Pred menoj je vstajala mogočna freska posameznih epizod, ki imajo naravno miselske razsežnosti. Boj na Golobaru daleč prekaša Drazgoše in bi ga lahko primerjali le z zadnjim bojem Pohorskega bataljona ali uničenjem postojank v Ajdovcu, Grahovem, Crnem vrhu in Grčaricih na nasprotni strani. Razlika je v tem, da je večini borcev Gradnik

TEMA TEDNA: TUDI V SRBIJI SO DEMOKRATI

POJAVIL SE JE DIRKALNI KONJ IZ DRUGEGA SRBSKEGA HLEVA

Od 12. decembra do začetka februarja je minil komajda poldrugi mesec, že 3. februarja pa ste imeli ustanovno skupščino Demokratske stranke, ki se je niso udeležili le člani, marveč tudi drugi. Kaj mislite, zakaj tolikšna potreba skupin ljudi in posameznikov, da se organizirajo v oblike združevanja, ki so bile doslej tuje našemu političnemu življenju?

Ljudje so preprosto dojeli, da sedanje komunistične vladavine ne bo mogoče odpraviti brez opozicijskih strank. Razpršeni in osamljeni posamezniki, čeprav se tako pogumni in odločni, namreč nimajo pravi nobenih možnosti, da bi se kosali z organizirano skupino ali stranko na oblasti. Njen pravi nasprotnik so torej lahko le alternativne oziroma opozicijske politične stranke. V Srbiji pa imamo še dodaten razlog za ustanavljanje opozicijskih strank. Noben narod namreč ne more igrati le na eno samo karto, pa četudi je prepričan, da je najmočnejša. Kajti tudi s tako karto lahko izgubi.

V Pismu o namenih ustanovnega odbora Demokratske stranke so obravnavani vsi problemi, ki obremenjujejo naše politično, gospodarsko, kulturno in duhovno življenje. Najpomembnejše je, da za vse probleme ponujate demokratske rešitve in demokratske oblike boja za njihovo uresničevanje. Ali mislite, da ima v tako katastrofalno porušeni družbeni odnosih največ možnosti prav demokracija?

Pri nas demokracija doslej ni imela nobenih možnosti, čeprav si brez nje ne moremo niti predstavljati izhoda iz sedanje gospodarske in politične krize. Vzpostavitev pluralistične demokratske ureditve – večstranskega sistema z opozicijo – ter ustavnih in drugih jamstev za človekove pravice in svobosčine pa bi gotovo prispevalo vsaj k omejitvi sedanjih etničnih sporov, ki jih zavoljo velike etnične, verske in kulturno-zgodovinske heterogenosti naše države pravzaprav ni mogoče docela odpraviti. Še več, z poslednejim spoštovanjem osnovnih človekovih in državljanjskih pravic, z odpravljanjem enostranskega monopola oblasti in z vzpostavitvijo demokratske ureditve bi zmanjšali možnost nenehne zlorabe neresenega narodnega vprašanja s ciljem zagotoviti stalni monopoli položaj vladajoče stranke. A temu se najodločneje upira komunistična stranka, ki – naj bo še tako neenotna – ima en sam cilj, namreč obdržati, če že ne monopoli, pa vsaj vodilni položaj v sedanji politični ureditvi.

„Predlagali smo, naj bi do svobodnih parlamentarnih volitev v Srbiji priznali zakonitost vseh alternativnih in opozicijskih političnih združenj, ki se zavzemajo za demokratske metode političnega delovanja, in naj bi v okviru posebnega foruma ob sodelovanju predstavnikov kosovsko-metohijskih političnih združenj začeli dialog o predlogih za odpravo etničnih spopadov na Kosovu in Metohiji.“

Na račun komunistov in njihove dosedanje vladavine vsak dan slišimo veliko kritik in obtožb. O volitvah pa je v vašem programu med drugim duhovito zapisano: če so bile prejše komunistične volitve dirka z enim konjem, so sedanje podobne dirki z več konji iz istega hleva, le da lastnik daje prednost samo tistim konjem, ki so mu najbolj po volji. Kaj bo Demokratska stranka ukrenila, da naslednje volitve ne bodo take, in ali bo morda zahtevala predčasne volitve, glede na to da so jih v Srbiji že imeli?

Demokratska stranka bo najprej zahtevala nov zvezni oziroma republiški zakon o političnih strankah in združenjih občanov ter nov zakon o javnem obveščanju. Brez ustreznih zakonov o političnih strankah in tisku namreč ni pričakovati enakopravnega volilnega boja. Posebno pomembno je, da bodo javna glasila, ki se financirajo iz naročil in iz državnega proračuna, enako dostopna vsem političnim strankam in da nima nobena privilegijev; tudi radio in televizija morata biti vsem na razpolago. Demokratska stranka pa se bo v danem trenutku skupaj z drugimi opozicijskimi in alternativnimi strankami in združenji zavzela za nove predčasne volitve. Če so to lani lahko zahtevali srbski komunisti v organih oblasti, ne vem, zakaj v doglednem času ne bi mogle zahtevati tudi novoustanovljene opozicijske stranke. Toliko bolj, ker novembrske volitve v Srbiji niso bile ne svobodne ne zakonite in ne volitve v pravem pomenu besede.

Kar zadeva novo jugoslovansko ustavo, ste v Demokratski stranki mnenja, da bi jo lahko sprejeli šele po neposrednih, resnično svobodnih in tajnih volitvah v vsej državi.

Demokratska stranka sodi takole: če naj bi bila notranja ureditev Jugoslavije federativna, jo to lahko le s pogojem, da se s tem strinjajo vsi narodi, ki tvorijo Jugoslavijo. Če kateri izmed njih dvomi o tem soglasju, bi problem kazalo reševati po demokratski poti in z ustreznimi procedurami. Prav tako smo mnenja, da lahko dosežemo nov sporazum o notranji ureditvi Jugoslavije le zakonito izvoljeni predstavniki slehernega jugoslovanskega naroda. To pa ni mogoče brez neposrednih, svobodnih in tajnih volitev, ki jih nismo imeli že 45 let.

Demokratska stranka bi se morala zavzemati za to, da bi narodno vprašanje reševali predvsem z demokratskimi sredstvi. Na ustanovni skupščini pa je bilo slišati tudi nekatera skrajna stališča, ko ste sprejemali dokument o Kosovu. Prav to je namreč problem, o katerem imamo v Jugoslaviji silno različna mnenja in ki nas ločuje. Kakšno je stališče Demokratske stranke do Kosova?

Začetki nedavnega oboroženega upora na Kosovu in Metohiji so velik izziv za sleherni narod politično stranko. Po našem mnenju je za sedanji tragični položaj odgovorna predvsem dosedanja narodna politika vladajoče komunistične stranke. Prepričani pa smo tudi, da je treba sleherni pokus ogrožanja državne integritete in nasilne odepitve kategorizirati kot delo države preprečiti z vsemi sredstvi državne prisile. Preden pa bi se znašli v položaju, da mora država ukrepati na tak način, je treba storiti vse, da bi vsaj omejili tragične spopade na Kosovu in Metohiji, če že ni mogoče najti trajnejše rešitve zanje. Zato smo na naši ustanovni skupščini: prvič, pozvali vse prebivalce Kosova in Metohije, naj se namudoma in brezpogojno odpovedo slehernemu nasilju in tako omogočijo vzpostaviti red in osebno oziroma pravno varnost; drugič, zahtevali, da je treba vsem prebivalcem Srbije, tudi Kosovu in Metohiji, zagotoviti enake državljanke in politične pravice, zlasti možnost voliti zakonite narodne predstavnike; tretjič, zahtevali, da je treba omogočiti svobodno izražanje političnega prepričanja, kazenski pregon pa naj bi bil predviden le za z zakonom določena kriminalna dejanja, kar pomeni, da je treba izpustiti vse politične zapornike, ki niso zagrešili ali zagovarjali nasilja; četrtič, predlagali, naj bi do svobodnih parlamentarnih volitev v Srbiji priznali zakonitost vseh alternativnih in opozicijskih političnih združenj, ki se zavzemajo za demokratske metode političnega delovanja, in naj bi v okviru posebnega foruma ob sodelovanju predstavnikov kosovsko-metohijskih političnih združenj začeli dialog o predlogih za odpravo etničnih spopadov na Kosovu in Metohiji.

Ali boste sodelovali z alternativnimi gibanji, ki nastajajo na Kosovu in ki zahtevajo odpravo začasnih ukrepov oziroma demokratsko reševanje (dialog) kosovskih problemov?

Ob siceršnjem zaostrovanju kosovske krize in novem prelivanju krvi je bila eden redkih svetlih žarkov prav ustanovitve

Demokratske stranke v Srbiji, ki je na svoji ustanovni skupščini med drugim ponudila oziroma zahtevala tudi dialog z novimi albanskimi političnimi strankami. O programu stranke in načinu reševanja jugoslovanskih mednarodnih problemov smo se pogovarjali z voditeljem stranke dr. Kostom Čavoškim.

Kot sem že dejal, smo predlagali, da bi v okviru posebnega foruma sodelovali tudi predstavniki alternativnih združenj s Kosova in Metohije. Za zdaj pa še nismo sklenili, da bomo sodelovali s katerikoli izmed teh združenj neposredno, zunaj okvirov omenjenega foruma.

V naši državi v zadnjih nekaj mesecih povsod na veliko ustanovljamo stranke. To po marsičem spominja na obdobje med obema vojnama, ko so stranke sploh začele nastajati. Ali bo Demokratska stranka sodelovala s strankami podobnih opredelitev in ciljev oziroma političnih programov? Ali boste skupaj z drugimi strankami dali pobudo za čimprejše svobodne pluralistične volitve za ustavodajno skupščino v Jugoslaviji in v vseh njenih zveznih enotah?

Kot smo zapisali v našem začasnem programu, bo Demokratska stranka rada sodelovala z vsemi opozicijskimi strankami, ki so ji programsko blizu ali podobne. Osnovni cilj te naše združene dejavnosti pa bi moral biti razpis čimprejšnjih novih volitev, predvsem v ustavodajno skupščino SFJR in v skupščine vseh zveznih enot. To zahtevamo, ker menimo, da sedanja zvezna skupščina oziroma republiške skupščine – glede na način kako so konstituirane – ne morejo biti zakoniti predstavniški organi.

Očitno je, da so bolj ali manj vse doslej ustanovljene stranke v bistvu narodne. Kaj je pripeljalo do takega njihovega značaja?

Največ strank je bilo do sedaj ustanovljenih v Sloveniji in Hrvaški. V tem delu Jugoslavije, ki je bil pod Avstro-Ogrsko, je že dolga tradicija strank slovenskega in hrvaškega naroda, pogojena z občutkom manjšinskosti teh dveh narodov v večnacionalni Dvojni monarhiji. Ta tradicija se je nadaljevala med obema vojnama, zato sta slovenski in hrvaški narod v jugoslovanskem parlamentu večinoma predstavljali nacionalni stranki. Slovenska ljudska stranka in Hrvatska kmečka (republikanska) stranka. Srbski narod je že imel svojo nacionalno državo (pravzaprav dve državi), zato so bile vse stranke v Srbiji politične brez kakršnihkoli nacionalnih oznak in imenih. To tradicijo zdaj nadaljujeta novoustanovljeni Narodna radikalna stranka in Demokratska stranka.

Poleg različne tradicije tudi delen konfederalizem in način odločanja v najpomembnejših zveznih organih spodbujata nastajanje nacionalnih strank. Soglasnost pri odločanju in pravica vsake zvezne enote do veta tudi spodbujata nastajanje nacionalnih strank. Tako bi lahko ena sama stranka odločala v jugoslovanski skupščini, saj je dovolj, da ima denimo večino glasov v Sloveniji in prek slovenske delegacije pride v zbor republik in pokrajin

ter uporabi pravico do veta, kadarkoli se ji zdi to potrebno. Če bi imela skupščina Jugoslavije zbor državljani, ki bi sprejemali odločitve z večino glasov, bi to spodbudilo nastajanje koalicij manjših nacionalnih strank, če že ne bi takoj povzročilo ustanavljanja večjih strank, ki bi bile politične in ne nacionalne. Tudi uvedba individualnega šefa države bi pomenila ustanavljanje večjih strank, če bi bile volitve neposredne.

Demokratska stranka se zavzema za federativno ureditev Jugoslavije, to imenujete demokratski federalizem. Ali imajo druge alternativne stranke in združenja drugačne predloge? Pri nas sta dve načeli povezovanja zveznih enot: načelo etnične homogenosti in načelo kulturno-zgodovinske identitete. Od kod prisotnost dveh načel in ali lahko iščemo skupne rešitve?

Kot sem že rekel, je Demokratska stranka za federativno ureditev Jugoslavije, ker meni, da sedanja državna ureditev, v kateri prevladujejo konfederalni elementi, ne ustreza državnim skupnosti, ker so notranje meje nad posameznimi zveznimi enotami določene na podlagi različnih in med seboj nasprotujočih si načel – po načelu etnične homogenosti in po načelu kulturno-zgodovinske identitete. Take notranje meje, ki so bile določene zelo poljubno, ne morejo biti podlaga za konfederalizacijo Jugoslavije.

Demokratska stranka se zavzema in se bo borila za odpravo ideološkega in političnega značaja vojske in službe državne varnosti.

Demokratska stranka se bo zavzemala za zakonsko odpravo vseh ideoloških simbolov in prepoved političnih organizacij v vojski, pa naj bo to že razpadla ZKJ ali katerakoli druga stranka. Oficirji in vojakji so lahko člani katerekoli stranke ali združenja, toda to je njihova državljanska pravica, ločena od njihove poklicne dejavnosti. Minister za obrambo bi pravzaprav moral biti civilna oseba. Da bi bil nadzor nad dejavnostjo vlade lahko uspešen, bi morala biti uporaba instituta »vojna tajna« jasno določena in zelo selek-

tivna. Demokratska stranka se bo tudi zavzela za odpravo komiteja za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito in predmeta s tem imenom na univerzah.

„Soglasnost pri odločanju in pravica vsake zvezne enote do veta spodbujata nastajanje zgolj nacionalnih strank v Jugoslaviji. Tako bi lahko ena sama stranka odločala v jugoslovanski skupščini, saj je dovolj, da ima denimo večino glasov v Sloveniji in prek slovenske delegacije pride v zbor republik in pokrajin ter uporabi pravico do veta, kadarkoli se ji to zdi potrebno. Če bi imela skupščina Jugoslavije zbor državljani, ki bi sprejemali odločitve z večino glasov, pa bi to spodbudilo nastajanje koalicij manjših nacionalnih strank, če že ne bi takoj povzročilo ustanavljanja večjih strank, ki bi bile politične in ne nacionalne.“

Demokratska stranka meni, da je sedanja služba državne varnosti bolj partijska kot državna. Da bi temu naredili konec, je treba takoj odpraviti partijske organizacije v policiji. Demokratska stranka se ne bo zavzemala le za odpravo ideološkega partijskega značaja SDV, ampak tudi za razpustitev istega njegovega dela, ki se ukvarja z zasledovanjem in preganjanjem notranjih političnih nasprotnikov tistih, ki so trenutno na oblasti. Delo teh in drugih policijskih služb mora biti pod strogim nadzorom sodstva in posebne skupščinske komisije. Podatke, ki jih imajo nekatere izmed teh služb o posameznih državljanih, morajo le-te na zahtevo državljana pokazati, državljan pa ima pravico obrniti se na sodišče, da bi popravil podatke, ki niso resnični.

In še zadnje vprašanje: kaj bo storila Demokratska stranka, da bo naša država dobila svoje mesto v sodobnih integracijskih procesih v Evropi?

Demokratska stranka namerava zahtevati pristop Jugoslavije k Skupnemu trgu in si bo še naprej prizadevala, da državi izbori dostojno mesto v skupnosti evropskih narodov.

Nadežda Gaće

Foto: Vlado Zlatković

PORTRET TEDNA

Ivan Kramberger

Te dni dirja po slovenskih trgih in mestih. Sam lepi plakate – deset tisoč na teden – na katerih piše, kaj vse bo spremenil, če ga bo aprila slovensko ljudstvo izvolilo za svojega predsednika. Sam sklicuje svoje tiskovne konference. Na planem seveda, ker je »mesto politika, ki prihaja iz ljudstva, med ljudmi in ne v svetlečih sobanah in dvoranah«. V svoji robati, kakor hudournik neustavljivi govori, nenavadni mešanici obrabljenih političnih fraz in iskrivo bridkih dvotipov, ljudem, ki so ga voljni poslušati, dopoveduje, da je pravzaprav poklican reševati slovenski narod pred pogubo, v katero ga pehajo drugi. In ni jih malo, ki prihajajo na njegova politična zborovanja. Platuje jih seveda sam.

Napovedano kandidatura Ivana Krambergerja za predsednika Slovenije to ljudje različno sprejeli. Nekateri jo imajo za duhovito potevatiško burkasto dobrotnika in se v njej vnaprej uživaško režijo ob misli na ta spektakel, do katerega bo prišlo, če se bo denimo Kramberger javno spopadel s predsedniškima kan-

didatoma Kučanom in Pučnikom. Drugi se že javno zgražajo, češ le kam nas vodi ta toliko opevana demokracija, če dopušča, da se za vodenje države potegujejo celo »taki« ljudje. Ni pa jih malo, ki le skomignejo z rameni, češ slabše kot nam je, nam tudi s Krambergerjem na čelu ne bo. Koliko je takih, ki njegovo kandidatura iskreno podpirajo, pa ve le Kramberger sam.

»Nikoli, nikoli, odkar Slovenci živimo na tem kosku Balkana, nam ni šlo slabše, kot nam

bo šlo zdaj. Zapomnite si to. Komunisti so že izpustili vaje iz rok, ker jim je zmanjkalo idej za nadaljnje eksperimentiranje z vzdržljivostjo in potpečljivostjo ljudstva. Odprli so vrata kapitalizmu, tujemu kapitalu, brezobzirni in surovi tekmi za dobiček, ne da bi pred tem vzpostavili mehanizme socialne države. Teh ne bodo znale vzpostaviti niti nove politične stranke, ki jim je le do oblasti in do vladanja, pa nimajo nobenih izkušenj s tem, nobenega znanja. Dvajset, trideset let bo rajalo, da se bodo naučile, kaj je prav in kaj ne, kako se vodi država, da je ekonomsko uspešna in socialno pravična. Delali bodo strahovite napake, eksperimentirali z ljudmi. Resnično vam povem, tako bo, da bodo bogati še bolj bogati, revni pa še bolj revni. Kramberger pa bi to obupno prihodnost, ki nas čaka, znal ljudem olajšati. Kot predsednik bi imel en dan v tednu od jutra do noči odprta svoja vrata za ljudi v stiski. Hodili bi k meni in tudi jaz bi hodil k njim.«

Zdi pa se, da je Krambergerju zadnje dni postala vera v to, da ga bo ljudstvo izbralo za svojega predsednika. In to kljub temu, da je pod Prešernovim spomenikom v Ljubljani pred dobrim tednom pred tri ali štirinajstimi vo množico še vznemirjen trdil, da so zanj volitve tako rekoč že končane, da je že predsednik. »Saj, ljudje bi me že volili, moji ljudje, siromaki, invalidi, upokojenci, bolniki... To da sistem je postavljen tako, da človek iz ljudstva pri teh volitvah nima kaj iskati. Ljudem se je v kosti zajedel strah pred birokrati in uradi. In zdaj naj bi šli na občino, tam izpolnjevati nekakšen formular, overili svoj podpis. To je zanje prehudo breme. Tudi če gre za Ivana Krambergerja, njihovega dobrotnika in

zaščitnika. Bojim se, da do devetega marca teh pet tisoč podpisov ne bom zbral. Ampak boril se bom do konca. Se imam upanje. In če zberem teh pet tisoč podpisov, bom zmagal na volitvah. To vem.«

Prepričan je tudi, da se mnogi ta čas tega strahovito bojijo. »Zlasti komunisti in socialisti po občinah, vsi ti lokalni oblastniki, brezsrčni mali bogovi. Vedo, da je Kramberger hodil med narodom odprti oči, da je videl kako in kaj. In vedo, da jim bo, če bo postal predsednik, spodnesel stolčke izpod riti, da se ne bodo več šopirili po svojih pisarnah, da ne bo več deset od desetih mestnih hiš po občinskih središčih lasti birokracije, medtem ko se bodo uboge mamice, bolniki in invalidi stiskali po miznih podstresih. Kramberger bo zdesketal vsi to birokracijo, njihove pisarne pa preuredil v stanovanja za tiste, ki jih nimajo in jih tudi ne morejo imeti.«

Kdo je pravzaprav Ivan Kramberger? Je smiselno ponavljati njegovo »trnovo« življenjsko pot, ki ga je vodila od beraškega hlapčka in dimnikarja, ki ni znal ne brati ne pisati, do izvedenca za umetne ledvice, aparature, ki jo je spoznal do obisti in ob kateri je – zaradi svojih idej za njihovo tehnično izpopolnitev – obogatel in zaslovel po Nemčiji in potem se pri nas? Saj to njegovo zgodbo poznajo pravzaprav že prvosolčki, ki so se naučili toliko abecede, da zmorejo prebrati Ciciban. In v javnih občilih je bila predstavljena in ponovljena vsakič, ko je Kramberger presenetil javnost s svojimi dobrodelnimi akcijami. Več kot 42 umetnih ledvic, aparatov, ki vsaka stane 20 do 30 tisoč mark, je podaril bolnicam in posameznikom, ledvičnim bolnikom. Na tona zdravil, na kupe denarja za različne zdravstve-

ne in socialne ustanove, za pomoč bolnim otrokom, ženskam v stiski. Skrbni novinarji so izračunali, da je vrednost njegovih daril že zdavnaj preseгла milijardo nemških mark. Res je sicer, da se je z domala sleherni svojo dobrodelno akcijo znal postaviti v središče pozornosti, da je iz nje s pomočjo medijev ustvaril dogodek, da je bilo čisto videti, kot da mu gre za izživljanje samoljublja, za samopoveličevanje. Toda, odstranite iz vseh teh njegovih dejanj hrup, ki ga je zganjal, kaj bo ostalo? Ostalo bo dejanje samo.

Sartre je menda rekel, da je človek samo tisto, kar mu uspe narediti iz istega, kar so iz njega naredili drugi. Ivanu Krambergerju – siromaku in nesrečniku – je ostalo zelo malo prostora. In večina ljudi bo priznala, da je na tistem majhnem prostoru, ki mu je ostal, naredil veliko.

Seveda ve, da ga imajo ljudje danes za nepravilno-novega burkeža, za čudaka, celo za norca. In zdi se, da ga to ne vznemirja. Tudi ga ne vznemirja, da knjig, ki jih v zadnjih nekaj letih piše kot po tekočem traku, s sebi lastno trmo in vztrajnostjo, večina naših pisateljev ne priznava za literaturo. »V koliko izvodih pa oni izdajajo svoje knjige? Koliko ljudi here to resnično literaturo? Kramberger izdaja svoje knjige v sto tisoč izvodih. Ker je prepričan, da mora pisatelj pisati za ljudstvo, mu počasi dvigovati kulturno raven. Knjige ne smejo biti dostopne le tankemu sloju izobražencev, za vse druge pa nedoumljive, nerazumljive. Napadno je to. Če bom predsednik, bom poleg te, tako imenovane prave literature, prave umetnosti, spodbujal tudi pisanje za ljudstvo, za široko množico ljudi. In nekega dne bosta morda obe zvrsti literature le prišli skupaj.«

Kaj pa, če Kramberger le ne bo predsednik? Tudi na to vprašanje ima odgovor. »Veliko denarja imam se. Se sam ne vem, koliko. Ustanovil bom potem stranko, stranko ponižanih in razžaljenih, stranko nesrečnih in bolnih ljudi, stranko opozicijsko stranko. In ob njej bom ustanovil svoj časopis, morda celo svoj radio in televizijo. Oblastnike, kakršnekoli barve že bodo, rdeče, bele ali modre, bom opozarjal na to, kaj so njihove dolžnosti do ljudstva. Pa sklade za pomoč ljudem v stiski bom ustanavljal, pisal knjige, jih prodajal... Svojega ljudstva Kramberger v teh hudih časih, ki so že tu, ne bo pustil na cedilu. Mislijo, da sem nor, da ne vem, kaj delam. Pa se motijo. Zavajajo jih to, da Kramberger hodi po svoji poti, da mu denar, obleka, hrana in vse drugo nič ne pomenijo, da je srečen le tedaj, ko pomaga bližnjim. Krambergerja bomo razumeli ljudje šele čez sto let. Ti pa, ki so zdaj, večina njih pač, gleda le na človekovo zunanjost, in to, kakšno obleko nosi, kakšne šole in akademske nazive ima, v srce, v dušo človeka pa ne pogledajo, in zato kupujejo znanje za modrost. Kljub temu pa ima Kramberger rad ljudi, zlasti ženske.«

Ste se kdaj vprašali, čemu večini med nami postane nekako neprijetno, tesno, ko se srečamo s Krambergerjem, ko skušamo, javno ali vsaj pri sebi, odgovoriti na vprašanje, kdo in kaj je. Morda pa se odgovor na to vprašanje skriva v tej starodavni biblijski misli: Postal nam je obtožba našega mišljenja, nadežen nam je že, če ga vidimo, ker ni podobno drugim njegovo življenje in so posebna njegova poudarila.

Slava Partič

Zakaj ste se odločili pridružiti Demosu?
PLUT: K temu sta nas navedla predvsem dva vzroka. Prvi je finančno-tehnične narave. Se pravi pomanjkanje denarja, kadrov in izkušenj za pravo tako kompliciranih volitev, kot jih predvideva sedanja zakonodaja. Predvidevali smo, da bomo združeni te težave lažje premagali. Po drugem vzroku bi bilo treba vprašati v ZSMS, ki smo jim ponudili sodelovanje, a se tudi po večkratnih pogovorih niso ogreli za tako zvezo. V Demosu smo vstopili šele po neuspelem poskusu povezave z ZSMS.

Za pristop k Demosu ste postavili dva pogoja: da ne podpisate Majniške deklaracije in da na volitvah za družbenopolitični zbor nastopite samostojno. Oba sta bila sprejeta. Kljub temu pa se zgodi, kot je zapisal eden od komentatorjev Mladine, da članice koalicijske nehotne »pokasirajo« tako dobre kot slabe strani drugih članic koalicijske zveze. To se je nesporno zgodilo ob nedavni vroči razpravi o prepovedi splava. Se vam zdi, da ste kljub vsemu ohranili svojo politično identiteto?

PLUT: Demosa—združene opozicije predvsem ne jemljemo kot nove stranke, temveč kot predvolilno koalicijsko petih — če se bo pridružila še obrtniška stranka pa šestih — samostojnih političnih organizacij s skupnimi programskimi osnovami, kot so boj za parlamentarno demokracijo, pravno državo itd., in lastnimi, specifičnimi programi, kajti na volitve gremo skupaj predvsem v zbor združenega dela in zbor občin.

Podkajanjem o izgubi naše politične identitete, ki se pojavljajo tu in tam, moram ostro nasprotovati. Kdor pozna naš program, ta

ve, da gre za izrazito »zelen« in specifičen program, ki se sčasoma sicer dopolnjuje in izpopolnjuje, toda zaradi vstopa v Demos ne bomo spremenili niti enega od naših dosedanjih stališč.

ŠEŠERKO: V Sloveniji je kar nekaj težej po črno-belem prikazovanju, ki so prisotne po malem kar pri vseh zdaj nastopajočih političnih organizacijah. Tudi kritika predvolilne koalicijske se nekako umešča v ta črno-beli model opisovanja. Zeleni nimamo programsko nobenih težav, ker je naš program tako jase in detajlov razdelan, da se nam niti najmanj ni treba bati, da bi se utopili v nekem splošnem političnem konceptu. Po drugi strani pa so tudi okviri, ki jih je postavil Demos, dovolj široki, da smo znotraj njih tudi mi lahko brez večjih težav našli svoje mesto. Kar se ekstremnih stališč tiče, ki se omenjeno o splavu, pa je seveda treba reči, da tisti, ki hočejo biti zlonamerni, stališče, ki niti znotraj zveze ni sprejeto, pripisujejo celotni koaliciji. To so kritike, ki skušajo vso politično debato speljati na star klerikalno-liberalni vzorec, vzorec, znan še iz ranjke Avstrogrške. Kljub temu pa se ne čutimo prizadete, ker menimo, da je naš program toliko jase, da zaradi takih in podobnih podkajanj ne bi bilo treba zgubljati pretirano veliko besed.

Kljub temu pa se vam je na zadnji seji Izvršnega odbora stranke zdelo potrebno spregovoriti tako o splavu kot o posebnih izjavi za javnost, ki bi pojasnila vaš položaj v Demosu.

ŠEŠERKO: Če se prav spomnim, smo predlagali izjavo Demosa.

PLUT: Glede splava se strinjam, da to ne bi smelo biti niti prioriteto vprašanje niti tako politično izrabljano, kot je bilo. Ker o tem na izvršnem odboru še nismo razpravljali, se nam je zdelo potrebno, da damo članom možnost, da spregovorijo tudi o tem aktualnem vprašanju. O kakšni posebni izjavi izvršnega odbora o tem vprašanju pa nismo sklepali.

Toda v resnici se ne smemo čuditi, da demografske metode omejevanja rojstev ostajajo samo na papirju (Demografski inštitut iz Beograda je pred letom in pol izdelal obsežno demografsko analizo Kosova po naročilu kosovskega in srbškega izvršnega sveta). Demografski podatki dovolj nazorno kažejo, da z ničmer ni mogoče preprečiti nagle rasti prebivalstva v naslednjih desetletjih, predvsem pa velikanskega povečanja števila tistih Albancev, ki bodo v tem času iskali zaposlitev, se šolali in si ustvarjali družine.

Po ugotovitvi iz omenjene demografske analize bo leta 2020 na Kosovu najmanj 2,7 milijona prebivalcev (torej 1,1 milijona več kot ob popisu prebivalstva v pokrajini leta 1981), celo če bi imeli od začetka 80. let zelo restriktivno populacijsko politiko. V primeru, da bo padec rodnosti tak, kot se kaže zdaj, bo prebivalcev 3,5 milijona. Zmanjševanje rodnosti bo torej imelo velik vpliv šele v relativno oddaljeni prihodnosti.

Ob sedanjih katastrofalnih brezposelnosti na Kosovu si ni težko predstavljati posledice dejstva, da se bo do leta 2020 število aktivnih prebivalcev na Kosovu (brez takojšnjih oddolnih demografskih ukrepov) potrojilo v primerjavi z letom 1981 in bo to pomenilo 1,5 milijona ljudi, ki bodo želeli delati. Ob predpostavki, da bo število tistih, ki so na delu v tujini ali v drugih delih države, ostalo enako, bi Kosovo do konca stoletja potrebovalo več kot 360 tisoč delovnih mest, da bi obdržalo enako stopnjo brezposelnosti, kot v letu 1988. Tako bodo nova delovna mesta v vsakem primeru sama obilna na naraščajočo zaposlovalno stisko. Do leta 2000 bi morala imeti Jugoslavija dvoodstotno povprečno stopnjo rasti delovnih mest, da bi ohranila sedanji delež zaposlenih od skupnega aktivnega prebivalstva (v razvitem delu države bi morala biti ta stopnja 1,4 odstotka, na Kosovu pa kar 6,9 odstotka).

Res pa je, da smo prav zaradi teh različnih tolmachenj in zaradi tega, ker ustni dogovori o tem v Demosu doslej niso bili zabeleženi, kar je verjetno naša napaka, predlagali, naj bi Demos sprejel pisno izjavo o pluralnosti svojih vrst in o tem da gre le za predvolilno koalicijsko, ki nobene od strank ne zavezuje niti kar se tiče njenih programskih usmeritev niti glede dovoljnih koalicijskih povezav.

ŠEŠERKO: Poleg tega smo ob pridružitvi Demosu izrecno predlagali, da ostanejo vrata za naše sodelovanje z ZSMS še naprej odprta.

PLUT: Ne, ne, ne samo za naše sodelovanje, pač pa tudi za sodelovanje Demosa z ZSMS. To pomeni, da ohranimo živ stik s potencialom kritičnih pobud, ki jih ima ZSMS in jim tudi priznamo ogromne zasluge za odpiranje demokratičnega političnega prostora. Demos je to našo pobudo sprejel, tako da je sodelovanje Demosa in ZSMS — načeloma možno tako pred volitvami kot po njih.

Vseeno pa je bilo na zadnji seji vašega izvršnega odbora slišati pritožbe delegatov iz Maribora in Obale, da tam predstavniki Demosa od Zelenih zahtevajo skupen nastop pri volitvah v vse tri zore republiške skupščine ali pa nič. Kako je zdaj s tem?

ŠEŠERKO: To smo uredili brez večjih zapletov. Ostajajo sicer še nekatere težave, ki pa jih jaz pripisujem predvsem pomanjkanju časa, naši neizkušenosti, predvsem pa silni kompliciranosti volilnih postopkov.

Kako pa je na Obali?

PLUT: Ne vem sicer natančno, kako so se tam dogovorili, toda tudi če vse ne bo potekalo tako, kot smo si zamislili in se dogovorili na republiški ravni, tega ne bomo jemali preveč tragično. Morda je tudi to znanje naše trdoživosti in avtonomnosti. Sicer pa se je vsaj pri določanju kandidacijskih list, ko se je pokazalo, kako težko je dobiti zadostno število sposobnih ljudi, ki bi se bili pripravljali ukvarjati s politiko, pokazalo, da smo z vključitvijo v Demos ravnali prav. Jasno pa je, da bodo o pravilnosti ali nepravilnosti te odločitve najboljše spregovorili volilni rezultati.

ŠEŠERKO: Naša vključitev v Demos je razumljiva tudi iz naše desetletne negativne izkušnje, ko smo vedili pod združevskim dežnikom v Svetu za varstvo okolja in so vsi naši predlogi in pobude zgubljali neke med sčezjem in republiško skupščino.

Nobena stranka, ki da kaj nase, si ne more privoščiti, da vsaj enega člana ali dveh svoje-

KAJ HOČEJO ZELENI IN ZAKAJ SO V DEMOSU

Ozelenjevanje Slovenije brez fundamentalizma

Zeleni Slovenije so dediči dvajsetletnih prizadevanj Zveze društev za varstvo okolja, ki se jim ni zdelo umestno riniti v politiko, in prvih resnejših poskusov politizacije ekološke problematike.

Trenutno imajo okoli 25 lokalnih podružnic, računajo pa, da bodo do volitev »pokrili« vsaj tri četrtine Slovenije. O političnih odločitvah in dejavnosti zelenih smo se pogovarjali z njihovim predsednikom dr. Dušanom Plutom in predsednikom njihovega programskega sveta dr. Leom Šešerkom.

ga programa ne bi posvetila problematiki onesnaženosti okolja, pa naj bo stranka v Demosu ali ne. Se vam ne zdi, da tudi to nekoliko zabrisuje razlike med vašo in drugimi strankami?

PLUT: Koliko poznam programe tako starih kot novih političnih organizacij, res ni nobene, ki sestavljajo ekologije ne bi imela vključenih v svoj program. Zato bi bilo zgrešeno govoriti, da smo se priključili Demosu, ker ima, kar se tiče ekologije, boljši volilni program kot recimo ZSMS. Očitno pa je tudi, da je okolje v Sloveniji že tako degradirano in da ta problem ljudje že tako živo čutijo, da se nobena stranka temu ni mogla izogniti, če se ni želela že na začetku volilne tekme onemogočiti. Točka razlikovanja med našim in programi drugih političnih strank pa je v tem, da mi izhajamo iz ekoloških ciljev razvoja, ker so to za nas temeljni pogoji življenja in na to navezujejo tako ekonomski kot socialni del programa, pri drugih strankah pa je ekologija le dodatek, ki ni predstavljen v ospredje njihovih političnih prizadevanj.

Kaj pa menite o ustanovitvi zelene frakcije pri ZKS, zdaj Stranki demokratične pre-

PLUT: O tem sicer v izvršnem odboru nismo razpravljali, zato naj izrazim le svoje mnenje: vsaka utemeljena pobuda v zvezi z okoljem, pa naj prihaja iz katerekoli stranke, v bistvu pomeni okrepitev splošnega ekološkega gibanja. To pa je tudi nekakšno zagotovilo, da bo bodoča skupščina, ne glede na naš delež v njej, do neke mere »ozelenjena«. Tudi pri drugih političnih strankah je delež članov, ki se zavedajo svoje odgovornosti do okolja, razmeroma velik.

Od kod odločitev, da na volitvah za republiški družbenopolitični zbor nastopite samostojno, na volitvah za druga dva zbora pa združeno s preostalimi članicami Demosa?

ŠEŠERKO: Odločitev je po našem mnenju najbolj posrečena zato, ker omogoča profiliranje celotne pahljace političnih konceptov na slovenski politični sceni. Po drugi strani pa gre odločitev pripisati strahovito komplicirani volilni zakonodaji, zaradi katere nobena od novonastalih strank ne bi bila niti kadrovska niti finančno niti tehnično sposobna izpeljati postopkov povsem brez podpore drugih.

Kakšen pa je odnos Zelenih do bodoče ureditve Jugoslavije, do njene zunanje politike itd.?

PLUT: Kar se tiče Jugoslavije, smo ekologij nedvomno za sodelovanje, ker drugače ekoloških problemov, ki ne poznajo nikakršnih meja, ni mogoče reševati. To smo pokazali tudi z udeležbo na nedavnem prvem večjem srečanju ali koordinaciji jugoslovanskih zelenih v Splitu in z deklaracijo, ki smo jo predlagali in je bila v celoti sprejeta. V njej pa smo na prvem mestu določili odnos Zelenih do tako pomembnih političnih vprašanj, kot je prizadevanje za pluralno in demokratično družbo, za pravno državo, samostojnost republik in pravico narodov do samoodločbe itd. Prav tako smo za takojšnje ukinjanje vse represivne zakonodaje in za prekinitev sedanjih izrednih ukrepov na Kosovu, kar je eden od nujnih pogojev tudi za vstop v Evropsko skupnost.

Seveda se z zdajšnjo ureditvijo Jugoslavije ne moremo strinjati, zato se zavzemamo za konfederalno ureditev, v kateri bo Slovenija imela poveljstvo nad svojo vojsko in svojo valuto. Zagovarjamo demilitarizacijo Slovenije, odpiranje vseh zaprtih območij in njihovo prekategoriziranje v narodne parke itd.

Kaj pa odnos do tretjega sveta? Jugoslavija je vendarle še predsedujoča v gibanju neuvrščenih.

ŠEŠERKO: Do tretjega sveta se zavzemamo

za vzpostavljane podobnih odnosov, kot jih zagovarjajo zahodni zeleni, to je: za takojšnjo prekinitev odnosov z represivnimi režimi in političnimi skupinami, ki zagovarjajo ali podpirajo represivno organiziranje družbe oziroma države in ne privolijo v parlamentarno politično ureditev. Zavzemamo se za učinkovito gospodarsko pomoč tem državam, seveda ne z izvozom orožja ali treningom njihovih vojakov pri nas, prav tako nam ni do tega, da bi v te države izvažali naše svinjske farme ali podobno soceralestično onesnaževalsko tehnologijo. Zagovarjamo pa podporo takšnim oblikam sodelovanja, ki bodo omogočile odpiranje novih delovnih mest in povzročala čim manjšo škodo okolju teh držav. Tudi nismo za to, da bi vanje izvažali odpadke in že omenjeno umazano tehnologijo, ki je ekološko bolj ozaveščeni narodi niso več pripravljani sprejemati.

PLUT: Kar se tiče našega odnosa do vojske, bi bilo treba dodati še to, da se zavzemamo za to, da bi Slovenici služili vojaški rok doma, da bi se ta skrajšal na šest mesecev, smo za to, da se vojaška industrija preusmeri v civilno proizvodnjo in da se zmanjšajo izdatki za vojsko. Ocenjujemo, da bi bilo 1,5 odstotka družbenega proizvoda za te izdatke povsem dovolj v sedanjih političnih razmerah v svetu in Evropi, saj koncepti agresivne narodne obrambe, ki so pri nas še vedno prisotni, zaostajajo ne samo za dogajanjem v svetu, pač pa vse bolj zgubljajo stik tudi z jugoslovansko politično klimo. Takšna preusmeritev pa bi obremenila tudi sproščanje denarja za razvojno-ekološke programe.

Je to že del popolnoma konkretnih in dokončno oblikovanih zahtev, ki jih boste sprožili po prihodu v skupščino?

ŠEŠERKO: Takoj po prihodu v skupščino nameravam sprožiti kar nekaj pobud. Ena prvih bo prav gotovo zahteva po takojšnjem zaprtju rudnika urana Žirovski vrh in začetku priprav za zaprtje jedrske elektrarne v Krškem do leta 1992. Tak predlog pa bo mogoče uveljaviti le ob sočasni proučitvi možnih sprememb pri uporabi električne energije. Zato se bomo prav tako zavzeli za takojšnjo proučitev ekonomske in ekološke racionalnosti uporabe električne energije.

PLUT: Zavzeli se bomo za razširitev plinovodnega omrežja in za postopno zmanjševanje izkopa domačega premoga in njegovega nadomeščanje s plinom tudi v termoelektrarnah, če se bo to pokazalo za smotno. Sicer pa za uvoz tujih premogov z nizko vsebnostjo žvepla, ki so cenejši od domačega, kar počne na primer tudi Nemčija, ki ima sicer dovolj svojih zalog rjavega premoga, pa rudnike kljub temu zapira in uvaža kakovostnejši premog z manj žvepla iz Avstralije in Kolumbije.

ŠEŠERKO: Posebej se bomo zavzeli tudi za ukrepe za zagotovitev čistejšega zraka — pri sedanjih onesnaženosti imajo prav termoelektrarne največ zasluga — pri čemer ne pristajamo na dilemo ali jedrske elektrarne ali onesnažen zrak, ker je problem mogoče rešiti s smotno rabo električne energije, s prehodom na uporabo plina, kakovostnejših pre-

mogov in z gradnjo čistilnih naprav. Porabniki električne energije morajo stroške, ki s takimi posegi nastanejo, prenesti, če pa jih ne, to pomeni, da njihova proizvodnja ni mednarodno konkurenčna in jo je bolje ukiniti.

Ali se Zeleni Slovenije zavzemate za tako imenovano ničelno opcijo gospodarskega razvoja? Torej, ali ste ekološki fundamentalisti?

PLUT: Mislim, da nam tega pridevka res ne morejo pripeti. Reševanje ekoloških problemov opazujemo tudi v luči reševanja ekonomskih in socialnih težav.

Nekaj poudarkov iz ekološkega dela programa Zelenih Slovenije

Zeleni Slovenije bomo zahtevali:
— takojšnjo zaprtje rudnika urana Žirovski vrh in prenehanje delovanja JE Krško do leta 1992;

— iskanje trajne rešitve za odlaganje visokoradioaktivnih odpadkov, ki je predvsem politično vprašanje;

— ustanoviti parlamentarno komisijo, ki bo raziskala vse ekološke gradnje jedrske elektrarne v Krškem;

— uzakonitev in dosledno upoštevanje strožjih ekoloških predpisov Evropske skupnosti;

— da se v primeru prekoračene onesnaženosti zraka v Sloveniji takoj začnejo izvajati učinkoviti kratkoročni in dolgoročni ukrepi za zmanjšanje emisij strupenih plinov;

— takojšnjo oprostitev plačevanja prometnega davka za nakup toplotne izolacije stanovanjskih in industrijskih objektov;

— nakup in uvoz čistilnih naprav brez prometnega davka in carin;

— postopno zmanjšanje izkopa domačega premoga in podpiranje prehoda na uporabo zemeljskega plina in obnovljivih virov energije ter prekvalificiranje in odpiranje novih delovnih mest za tiste, ki so zdaj zaposleni pri izkopu premoga;

— sistematično gradnjo mreže odlagališč komunalnih in posebnih odpadkov in strogo nadziranje in zakonsko sankcioniranje njihovega odlaganja zunaj teh mest;

— da se zaprta območja v Sloveniji nemudoma spremenijo v narodne parke;

— prepoved uporabe pitne vode v tehnološke namene razen v živilski, farmacevtski in podobnih industrijah;

— zakonsko prepoved kajenja na javnih mestih;

— osamosvojitve in večje pristojnosti ministrstva za okolje.

ŠEŠERKO: Mi se eksplicitno zavzemamo za vstop v Evropsko skupnost, ker menimo, da to ni le zagotovilo za hitrejši gospodarski razvoj, pač pa tudi za sprejemanje tistih ekoloških, političnih, poslovnih in civilizacijskih norm, ki so v Zahodni Evropi razumljive same na sebi. Prav tako se zavzemamo za gradnjo cestnega in železniškega križa v Sloveniji, česar prav tako ne bi bilo mogoče zajeti z oznako »ekološki fundamentalizem«. Seveda se ob tem zavzemamo tudi za preusmeritev tovarnega prometa s cest na železnice in za to, da se avtocesta ne bi gradila na najbolj plodni zemlji, kot to predvidevajo načrti za Vipavsko dolino.

Zakon o pridobivanju sredstev za ekološko sanacijo, bolj znan kot zakon o ekološkem dinarju, je doživel že številne kritike. Kaj Zeleni menite o njem?

PLUT: Stopnja degradacije slovenskega okolja je že tolikšna, da moramo v prehodnem obdobju, ko naj se zadeve vsaj malo uredijo, kombinirati dve načeli: to je načelo, da naj stroške sanacije zagotovi onesnaževalec, in načelo o ekološki solidarnosti. Tudi tisti, ki se ogrevajo za elektriko, bi se morali zavedati, da je treba za proizvodnjo električne energije pokuriti toliko in toliko premoga, in če ni onesnažena ravno neposredna okolica njihovih stanovanj, pa je prav gotovo kak drug kraj v bližnji okolici, posledice pa čutimo vsi. Zaradi slabega zraka, uničenja dreves, kislega dežja itd. No, zavzemamo se za to, da mora biti »kaznovan« predvsem onesnaževalec, in čeprav smo se opredelili za tak zakon, to ne pomeni, da nimamo nikakršnih pripomb. Predvsem menimo, da bi bilo treba za pravičnejše razdeljevanje bremena sanacije najprej izdelati natančen popis onesnaževalcev. Ker tega ni, se onesnaženje meri s pavšalnimi merili itd. Vse svoje pripombe smo že pred sprejetjem zakona posredovali skupščini, vendar za zdaj niso bili upoštevani. Vsekakor mi obravnavamo ta zakon kot začasen in bomo vztrajali pri njegovem izpopolnjevanju.

Miloš Ekar

DEMOGRAFSKA »POLITIKA« NA KOSOVU

Če imaš bombo, jo vrzi na sever!

Najprej demografski embargo, nato vik in krik

Predstavljena pričakovana rast kosovskega prebivalstva, kjer bo tudi minimum pomenil velikanski problem za Kosovo in Jugoslavijo, je pač logična posledica dosedanjega prepuščenja načrtovanja rojstev »naravnemu toku stvari«. Ne smemo pozabiti, da so bile pred drugo svetovno vojno pri prirastku prebivalstva le majhne razlike med Kosovom ter Bosno in Hercegovino, Makedonijo in drugimi deli Jugoslavije razen Vojvodine. Po osvoboditvi se je pri večini rasti prebivalstva umirila sredi 50. let, na Kosovu pa je bila do konca 60. let zelo visoka. Šele sredi 80. let je Kosovo v stopnji rasti doseglo to, kar je Črna gora že leta 1955, Makedonija leta 1960 in BiH leta 1963. Od leta 1950 do leta 1987 se je absolutna vrednost naravnega prirastka povečala samo na Kosovu, in to z 22 tisoč prebivalcev na leto na 42 tisoč, torej skupaj za 100 odstotkov. Na to je vplivala tudi najnižja stopnja smrtnosti kljub večji smrtnosti dojenčkov (ta je štirikrat večja od slovenske), zaradi velikega deleža mladih. Nova Jugoslavija torej ni podovala kosovskega demografskega problema, ampak ga je pomagala ustvariti s tem, kar je na Kosovu delala, in s tem, česar ji tam ni uspelo in predvsem ni niti poskušala napraviti.

Šele ko je zamudila čas, ko bi se kosovska demografska eksplozija že dala preprečiti, in jo je na to eksplozijo opozoril razpravi nacionalni revolt kosovske mladine brez prihodnosti, je dotedanji demografski embargo za-

Krvavi spopadi na Kosovu so še bolj oddaljili uresničitev najbolj pozabljenega od vseh programov rešitve kosovskega problema — program zmanjšanja rasti albanskega prebivalstva, pa čeprav je to pravzaprav edina realna možnost, da se prepreči popolna prevlada albanskega nad drugimi narodi na Kosovu.

menjal vik in krik. Pri tem je bila predvsem med Srbi in Črnogorci, a tudi drugod kot najbolj logična sprejeta teza o povezavi med albansko iredento in spodbojanjem rojstev Albancev. Po drugi strani pa ni nič manj nora prevladujoča stališča Albancev (dokler so ga mogli tudi glasno povedati), da demografska rast in razvoj Kosova nimata nič skupnega, da bo vse probleme pokrajine rešila večja industrializacija in predvsem več denarja od drugih, s tem pa se bo tudi število rojstev izenačeno s tistim v bolj razvitih delih Jugoslavije.

Albanke želijo manj otrok, a še vedno preveč

Edina kosovska demografska anketa na terenu je bila opravljena že daljnega leta 1970. Takrat je le polovica poročenih žena sploh vedela, da je mogoče kontrolirati rojstva, le 9 odstotkov pa jih je uporabljalo kakršnokoli obliko kontracepcije (v Vojvodini je vedelo 97 odstotkov, kontracepcijo pa uporabljalo 90 odstotkov). Toda kljub temu nobena anketirana žena ni hotela več kot štiri otroke, najmlajše so si želele tri ali manj. Zelele so si

torej manj otrok, kot so jih rodile, in več, kot bi bilo smotno.

Čeprav bi bili današnji rezultati takšne ankete verjetno spodbudnejši, ostajajo nespremenjena dejstva o neverjetno slabo razviti zdravstveni službi (kljub vsej pomoči, ki se je zlivala na Kosovo, so tamkajšnje ženske morale pred dvema letoma plačevati več kot Slovenke za splav z narkozo — splav brez narkoze je bil cenejši — vsa pokrajina je premogla 17 ginekologov, oddelek za načrtovanje družine v pristijski kliniki pa je obstajal samo na papirju), neizkoriščenosti možnosti vzgoje za odgovorno starševstvo in šolah in seveda popolnem ignoranstvu kosovskih politikov.

Toda vse to še ne bi imelo tako hudih posledic, če se ne bi dogajalo prav na Kosovu — z močno pronatalitetno tradicijo, izredno visokim odstotkom poročenih žensk in zelo majhnim številom razvez, s podrejenim položajem žensk in njihovo veliko brezposelnostjo (delež brezposelnih žensk se je v zadnjem desetletju še močno povečal v primerjavi z deležem moških, tako kot se je zmanjšal odstotek deklet, ki po osnovni šoli nadaljuje-

jo šolanje — oboje je v nasprotju z demografsko politiko). Gotovo je močan tudi vpliv islama, a to sodi k tradiciji — tudi ženske drugih narodnosti in veroizpovedi na Kosovu rojevajo precej več otrok, kot je povprečje drugod v Jugoslaviji, čeprav bistveno manj kot Albanke.

Tudi v demografiji želimo biti pametnejši od sveta

Svetovne izkušnje kažejo, da stopnja razvitenosti države ne pomeni tudi stopnje rasti prebivalstva in da so tudi revne države v kontroli rojstev prehitale bogatejše, če so posledno izvajale populacijsko politiko. Ta pa pomeni ekonomske, socialne in politične spremembe, hkrati s tem pa spremembe v sistemu vrednot in običajev.

Na Kosovu doslej še nihče ni poskušal znanstveno proučiti vrednostnega sistema, ki je »ključ« sprememb v načrtovanju družine. Tudi ni nihče poskušal na lep način pridobiti za takšno akcijo tistih, ki jim ljudje na Kosovu zaupajo. Namesto tega so nespretni poskusi propagandne populacijske politike na prebivalce delovali tako, da so celo v cepljenju šolskih otrok videli poskus sterilizacije! Kako bo šele težko kaj storiti po sedanjih vzgojnih lekcijah s šolcem in tanki, ki je na povprečnega Albana verjetno delovala kot lekcija o tem, da mu vsaka nova ideja in pobuda oblasti prinaša samo škodo. Navsezadnje premore svet kar dovolj zelo neprijetnih zgledov preveč nasilnih »demografskih metod« — od nasilne sterilizacije v Indiji, ki je začas-

no odnesla vlado Indire Gandhi, do le malo manj nasilnih uresničevanj gesla »ena družina, en otrok« na Kitajskem.

Omenjena demografske analize, ki s je v glavnem znanstveno objektivna in s smiselnimi predlogi demografskih rešitev, pa vsebuje tudi precej čudno poglavje o odseljevanju s Kosova (napisano na posebno zahtevo naročnika — izvršnih svetov Kosova in Srbije). Tam avtorji namreč ugotavljajo, da pri Albancih na Kosovu doslej ni bilo toliko izseljevanja, kot bi ga lahko pričakovali glede na tamkajšnje razmere. Vzrok za to naj bi bil predvsem globok in čvrst tradicionalizem, ki temelji na rodovno plemenski skupnosti, običajnem pravu ter čvrsti vezanosti ljudi na zemljo oziroma posestvo, prav tako naj bi Albance zadrževala pripadnost jeziku in veri. Zaradi tega se ni uresničil sklep, ki so ga leta 1972 sprejeli na posvetovanju na Kosovu o »potrebah in možnostih zaposlovanja delovne sile iz nerazvitih in najbolj razvitih območij države«. Po predlogu, ki ga najdemo v tem delu demografske analize, bi morali Albance na črtno šolati in profesionalno usposabljeni ter jih učiti jezika, da bi se lahko množično izseljevali v razviti deli Jugoslavije. Ta območja (očitno gre za Slovenijo in Hrvaško) pa bi »morala biti pripravljena, da sprejmejo konkurenčno delovno silo in da opustijo dosedanja samozadostnost.«

Gotovo se bo pritisk albanske delovne sile v našo in sosednjo republiko v prihodnjih letih povečal. Toda eno je njihova zaposlitev v mejah možnosti razviti republik, drugo pa perfidna politika tistih, ki jim ni mar za premisljene in dolgoročne demografske ukrepe, tisti radi pa prislunehno »psevdomdemografski znanosti«, ki svetuje izselitev v drugi del države ali na izgon v Albanijo. Tisti srbski miličniki, ki jih je tako srbelo roka v minulih dneh, bi verjetno imeli še kakšen predlog...

Jasna Kontler-Venturini

A tudi ta, kot pač vsaka druga propaganda, temelji bolj na pobožnih željah propagatorjev kot na dejanskih, pomembnih informacijah. ZKH se namreč tako hitro spreminja in razpada, da je ugotovitev o splošnem razpoloženju zgolj cenoeto etiketiranje. ZKH razpada po narodnih in birokratskih silih ali se natančneje po silih narodnih – hrvaških in srbskih – birokracij. Del Hrvatov, članov ZKH, zapuša svojo partijo, ker so razočarani nad nedolnimi in kompromisnimi stališči Ivice Račana na zadnjem kongresu. Drugi, med njimi denimo tudi Marijana Cingula, voditeljica varaždinskih komunistov, nočejo biti v organizaciji, v kateri je tudi Slobodan Milošević – zaradi njegovega prozornega protijugoslovenskega nastopa je bilo marsikateremu hrvaškemu delegatu na kongresu dobesedno slabo. Člani ZK iz Čakovca pa nočejo več plačevati članarine, če bo njen del namenjen za potrebe ZKJ.

Partije ne marajo ne Srbi ne Hrvati

Tudi v mestnem komiteju Zagreba, ki je poleg Trešnjekve najmočnejše oporišče Ivice Račana, menijo, da je vrnitev v tako ZKJ nesmiselna, in zahtevajo spremembo sedanje imena oziroma ustanovitve nove stranke, ki bo imela konkretno politično, ne pa eshatološki ideološki akcijski program. To je ena plat medalje. Na drugo je na 14. kongresu ZKJ opozoril Marko Atlagić, delegat iz Benkovca, ki je dejal, da zastopa mnenje Srbov, ki živijo v Hrvaški, to pa so doslej kritizirali le časopisi in ne tudi uradni forumi. Kajti Dušan Dragosavac in Marko Lolić sta prav tako Srba, a ne mislita kot Atlagić. Toda v Plazem in Ogulinu, večnih Dragosavčevih in Lolićevih »oporiščih«, ne mislijo tako kot onadva in obsojajo ravnanje slovenske delegacije kot separatistično oziroma kot odkrito podporo albanskim separatistom. V občinskem komiteju v Glini pa mislijo, da so stališča CK ZKH do Kosova škodljiva; enakega mnenja so tudi v Vojnici.

Nekateri srbski komunisti izstopajo iz ZKH, ker niso zadovoljni s stališči Ivice Račana, ki jih je zastopal na 14. kongresu. Račan je bil po njihovem mnenju glavni scenarist razpada ZKJ. Slovenci pa le izvajali tega njegova načrta. Drugi grozijo, da bodo izstopili iz ZKH, če bo ta izstopila iz ZKJ. Tretji so že našli novo Meko – pravoslavno cerkev, tako kot denimo stara partizanska zakonca iz Karlovca, ki sta preživela Sutjesko in bila leta in leta izrazito ortodoksná in ki zdaj najraje čepita v cerkvi. Nekateri mislijo, da je to bolj zasluha Slobodana Miloševića kot duhovnikov.

Kosovo je kot večni Miloševićev deus ex machina dodatna spodbuda za izstopanje Srbov iz ZKH. Miting v Kninu je pokazal, da je mogoče bistvo slehernega problema, zlasti kosovskega, v hipu spremeniti v ohranjanje srbstva in njegovo perspektivo. Neuspehi mi-

DANKO PLEVNİK: PRED VOLITVAMI V DEŽELI ČEZ KOLPO

Zmeda v zamudniški partijski jati

Ali bo Ivica Račan grobar ali preroditelj hrvaških komunistov?

Ali bo polom 14. izrednega kongresa ZKJ prinesel ali vzel

predvolilne točke komunistom v Hrvaški? Miloševićeva

protipropaganda je namreč razlagala odhod hrvaških delegatov

s kongresa s tem, da so se tako hoteli prikupiti volilcem in

hrvaški desnici.

ting v Karlovcu pa dokazuje, da je nacionalizem povsod in da ga je treba le organizirati. A ker na Kordunu ni bilo četnikov kot denimo v Kninu in Donjem Lapcu, je tam srbstvo kohezijekega, jugoslovenskega in ne skrajnega in hegemonističnega značaja.

Tako hrvaški kot srbski nacionalisti mislijo, da so njihovi rojaki, ki so sklenili ostati v ZKH, izdajalci. Srbski nacionalisti zatrjujejo, da brez ZKJ Srbi v ZKH ne bodo pomenili prav nič, ker ne bo psihološkega pritiska Zveze komunistov Srbije in Zveze komunistov v JLA na Hrvate – ne gre namreč pozabiti, da tvorijo jedro hierarhije v JLA prav Srbi iz Hrvaške. Po njihovem mnenju si Ivica Račan prizadeva zavestno razbiti ZKH in tako onemogočiti vpliv Srbov v Hrvaški prek sedanjih sistemskih institucij.

Za hrvaške nacionaliste je bila Zveza komunistov Hrvaške že od nekdaj najhujši sovražnik hrvaškega naroda od vojne sem. Po njihovem mnenju so hrvaški birokrati dosegli kompromis s srbskimi na račun hrvaškega naroda in njegove suverenosti. Posledica tega je, da so Srbi, ki jih je v Hrvaški le 11 odstotkov, na dobri polovici državnih, upravnih in vodilnih položajev v Hrvaški. Tako »bratstvo in enotnost« je torej zagotovljeno na škodo večinskega, hrvaškega naroda in ga je toliko težje spodnesti, ker velikosrbski sovinitizem krati pravico do obstoja celo taki Hrvaški. Hrvaška demokratska skupnost (HDS) kritizira ZKH zavojo njenega pasivnega in nezainteresiranega stališča do predloga za ponovno obravnavo primera Hebrang. Pravi, da komunisti nečejo vedeti, kaj se je zgodilo z njihovim vojnim sekretarjem, zato bodo sami ustanovili komisijo, ki bo vnovič preučila ta primer. In kako bo na to odgovoril ZKH, v katerem je tudi Zorica Stipetić, ki sodi med najuglednejše partijske zgodovinarje?

Staromodni masoviki pa letajo po provinci...

Kako odgovarjajo na vse to v predsedstvu CK ZKH? Ivica Račan in Boris Malada sta pred kongresom in po njem, docela v slogu staromodnih masovikov, »letala« po provinci in se ukvarjala s problemi, ki so pravzaprav le odsev preteklosti. Račan je denimo v karloškem domu JLA govoril nekaj sto zbranim vojaškim upokojencem, stariim aktivistom in profesionalcem. Mladih in intelektualcev, delavcev in kmetov, inženjerov in tehnikov tam ni bilo. Največje idejne doseg take »baze«

pa je romantično pozivanje k enotnosti in vzhicen spomin na moč titoizma. V okoliških vaseh srbski komunisti očitajo hrvaškemu vodstvu, ker se sestaja s slovenskim, z odhodom s kongresa pa se je po njihovem mnenju izneverilo sklepom 11. kongresa ZKH. A Račan in Malada vedno znova potrpežljivo pojasnjujeta, da so na 11. kongresu hrvaških komunistov sprejeli sklep, da na 14. kongresu ne sme priti do preglasovanja. Pri tem kažeta razumevanje za tovrstne »hrvaške« in »srbske« odklone v partijskih organizacijah in jih jemljeta kot problem odnosa med manjšino in večino. Nikogar ne želita poditi iz partije, pa tudi ne pregovarjati, naj ostane v njej. Hkrati predlagata izredni kongres ali izredno konferenco.

Spontano samorazpuščanje partije

Česar nista dotokila kongres v Kosovo, pa bo, vsaj bati se je tako – gospodarstvo. Od kar je v ladjedelnici Viktor Lenac prenehala delovati tamkajšnja partijska organizacija, so začeli razpuščati osnovne organizacije v deželnih kolektivih po vsej Hrvaški. Pred kratkim so to storili tudi v reškem Novem listu, voditelja zagrebškega televizijskega dnevnika Gordana Grbić pa je svojo izkaznico vrnila Borisu Maladi že na 14. kongresu.

Tako nenadzirano samorazpuščanje osnovnih organizacij ZKH povzroča velikanske težave vodilnim partijskim telesom. Medtem ko so slovenski komunisti določili enoletni rok za to preobrazbo, pa so hrvaški po svoji stari navadi odlasali z reševanjem problema, dokler jih ni grdo udaril po glavi. Položaj je namreč tako težak, da bo o tem v kratkem razpravljali tudi na hitro sklicani plenum CK ZKH.

Pri vodilnih hrvaških komunistih je najbolj skrb zbujajoče pravzaprav pomanjkanje zavesti, česar jih dolžijo tudi Milošević in njegovi. Kot kaže, še vedno mislijo, da je baza v osnovnih organizacijah ZKH. A te so raz-
V zadnjem času so stekli pogovori za javnost. In ker sem že prebolel isto obdobje, ko ima človek nekakšno potrebo, da se osebno izkaže, da poudarja svoj vlogi, svoje posebnosti in podobno, sobesednikom svetujem, da mojeg primera ne obeležijo na veliki zvon. Če bi v kaj takega privolil, potem bi ne glede na svojo dramatičnost zmanjšal resnost problema, češ da se je meni zgodilo nekaj posebnega, kar pa se je v resnici zgodilo veliki množici. Zato je moja teza taká: zgodilo se mi je to, kar se je na različnih ravneh zgodilo mnogim, neseštim, ki pa v javnosti niso bili toliko znani. Poleg tega pa sploh ni dobro, če človek preveč poudarja sebe in lastne težave.

Kot mi je znano, se vi niste nikoli ukvarjali s politiko?

Nihče se pri nas ni ukvarjal z njo. Politika je namreč posledica svobode komuniciranja in izmenjave misli. Če ljudje lahko svobodno komunicirajo, potem pride do tega, da različno mislijo. Sele potem lahko govorimo o politiki, kajti če ni svobodne izmenjave mnenj, po mojem globokem prepričanju tudi ni politike. Kvečjemu obstoja nekaksen ponaredek, ki se predstavlja kot politika, v resnici pa je vse prejkot to. Zato je na žalost politika prek prakse dobila zelo grdo ime. Ljudje skoraj s prezirjem govorijo o njej, a so v veliki zablodi. Politika je okvir, v katerem se pravzaprav vse dogaja, je zaslužna in kriva za vse. Če je družba napredna, potem je dobra tudi politika...

Prvi polčas 14. izrednega kongresa ZKJ je pred svetom dokazal, da smo se v predpolitičnem obdobju...

vi gori, kjer naj bi se po trditvah organizatorjev iz Vojnice zbralo dobrih 100.000 ljudi, in ne v Zagrebu.

Tik pred ljubljanskim mitingom, ki je tako klavno propadel, je »trdo« jedro Božurja namreč napovedalo spomladansko zborovanje Srbov iz vse Jugoslavije v zagrebškem Zrinjevcu. Tega načrta pa zdaj očitno ne bo mogoče uresničiti tudi zavoljo čedalje večjega vpliva hrvaške opozicije, ki ima močne karte v tej politični partiji, zato so v srbskem ministruvju za mitinge bržkone sklenili, da bo zborovanje na »partizanski Petrovi gori«. Brez dvoma bodo o napovedanem mitingu Srbov iz vse Hrvaške in »okolice« razpravljali v republikli, ki je pred kratkim tudi uradno priznala opozicijske stranke. Za Srbe, ki žalujejo za boljševisitično preteklostjo in enotno organizacijo ZKJ, je hrvaški večstrankarski sistem nesprejemljiv. Kot pravijo, se za pluralizem ne skriva le protikomunizem, marveč tudi hrvaški nacionalizem. S »prebujanjem maspokoškega duha« so enako nezadovoljni Srbi v Kninu kot v Karlovcu ali Osičku, a »strah« pred Tudmanom. Tripalom ali Zvonimirjem Čickom, na katerega se nekateri sklicujejo, je premajhen, da bi bil

padle ali razpadajo, tako da je ZKH čedalje bolj podobna SZDL, ki je dolga leta živelá kot politična organizacija forumov. Hrvaški komunisti ne dojemajo, ali pa vendarle dojemajo, a odločno prepočasi, da politična baza danes niso več OO ZK, marveč volišča!

Česar za ZKH ne more storiti lastna zavest, pa lahko storijo druge politične stranke v Hrvaški. Te namreč bolj kot kdorkoli silijo vodstvo ZKH v odločnejše opredeljevanje za novo usmeritev. Račan se zaveda, da bo moral žrtvovati številne provincijske »enote«, ki ne morejo ujeti reformskega vlaka, bodisi zaradi svoje zbirokratiziranosti, bodisi zavoljo nacionalne usmerjenosti. Ker je ZKH partijski direktorjev, ki jih je ustvarila sama, je jasno, da je menedžersko jedro ZKH še vedno trdno. In vse to se vleče vzporedno s programom in optimizmom Anteja Markovića.

Priprave na bližnje volitve na Hrvaškem so rutinske in še vedno dislocirane. Spličani so denimo za najvišji položaj v saboru predlagali Draga Dimitrovića, dosedanjega sekretarja CK ZKH. Celestin Sardelić, ki je v zadnjih mesecih nabral veliko točk, se razmišlja, ali naj se vključi v volilno tekmo. ZKH je v krizi, ker se spopada s hiperprodukcijo anonimnih vodilnih ljudi. Nima namreč generacijske skupine, kakršno tvorijo Ciril Ribčić, Sonja Lokar, Lev Kreft... Partija je v provinci že izdelala načrt, kam s presežkom svojih lokalnih funkcionarjev, vendar pa ji novi volilni zakon kalil mir vnaprej znanih izidov.

Po novih pravilih igre je lahko namreč kandidat vsak, ki zbere dovolj glasov. Prednost ZKH so večinska pravila igre, ki sta jih narekovala »politična menedžerja«, Branko Horvat in Žarko Puhovski, ki sta za volilni model vzela francoski obrazec. To kajpada pomeni prednost za večje stranke, zato se stranke z manjšim številom članov, a z velikimi idejami, čutijo opeharjene in zahtevajo proporcionalen sistem.

Predvolilna pretiravanja in laži

Za zdaj se še najbolj pripravljajo na volitve v Hrvaški demokratski skupnosti. Če je verjeti novinarskim virom, je Franjo Tudman med nedavnim obiskom v ZDA dobil 550.000 dolarjev za predvolilni boj. Medtem ko so bile njegove izjave, ki jih je dajal v Ameriki, zmerne in nadvse zadržane, pa doma izraža velik optimizem, ki temelji na podatku, da ima HDS svoje podružnice v vseh 114 hrvaških občinah. A kritiki zatrjujejo, da Tudman pretirava, saj HDS zagotovo

Foto: Srdan Zrnabčič

boste enkrat vrnili na glasbeno sceno, tako kot se je novembra lani tudi zgodilo?

Da, ker sem bil prepričan, da se bo nekega dne življenje nadaljevalo tako, kot se mora nadaljevati. Seveda nisem vedel kaj, vendar sem bil o vrnitvi prepričan tako kot o smrti. Ves čas izolacije od pevskega življenja nisem dopustil, da bi prevladala čustva, ampak sem se trudil razumeti, kaj se je pravzaprav z mano dogajalo. V tistem trenutku, ko človek to doseže, postane zmagovalec. Na drugi strani pa sem bil tako rekoč srečen, da se lahko ukvarjam z drugim delom in potešim svoje veliko nagnjenje do knjig, študija. Edino pravo pomanjkanje je bila štiriletna ločitve od družine in domovine, pri čemer mi nikakršen intelektualni trik ni pomagal. Ob tem sem bil nepopisno nesrečen.

Ze pred izolacijo in po njej ste večkrat govorili o svoji navezanosti na Zagreb, o katerem Arsen Dedić pove, da se skrivnostno ljubita?

Arsen je imel nekatere druge probleme z ljubeznijo v Zagrebu, kot naj bi jih imel jaz. Zase vem, da nerad potujem, in četudi sem videl že dosti resnično lepih mest, mi je Zagreb posebej pri srcu.

Ali zaradi tega zavrtačate gostovanja po manjših krajih, kjer bi vas hoteli gostiti?

Ne samo zato! Pravzaprav gmotnih težav nisem poznal ne prej ne zdaj. Ze leta 1972 sem iz Pariza odšel na enomesečno turnejo po ZDA, kjer sem zaslužil nekaj denarja, potem sem gostovanje ponovil v ZR Nemčiji. Prejšnje poletje sta izšli plošča in kaseta Bella Italia, torej z italijanskimi uspešnicami.

nima pristavev denimo v Vojnici ali v Donjem Lapcu, kjer je prebivalstvo skorajda v celoti srbsko. Po enih Tudman kot bivši komunist uporablja stara in preverjena sredstva in močno pretirava, po drugih pa je le vrgel trnek, na katerega naj bi se ujeti bodoči ustanovitelji njegovih podružnic.

Besedni boji in kajpada laži so se torej začeli. A laži ne bodo širile le stranke. HSS je denimo sporočila, da bo za hrvaško predsednico predlagala Savko Dabčević-Kučar, prvo vrtnico Hrvaške, kakor jo je imenoval zagrebški tednik Danas. Marsikatero laž in ogromno velikih besed, nemara celo kako duhovitost po zgledu na slovenskega neodvisnega kandidata Krambergerja bomo slišali tudi iz ust neodvisnih in samozvanih kandidatov. Imena pa so za zdaj še skrivnost. A za resne ljudi je demokracija, v kateri ene politične demonstrante dvigujejo na Olimp, druge pa ubijajo, še vedno neresna.

VICE VUKOV JE SPET ŽIV

Vedel sem, da se bom vrnil

Znani hrvaški pevec Vice Vukov, ki je po obračunu z »maspokom« v sedemdesetih letih skrivnostno

izginil z javnega prizorišča, se je po skoraj 18-letni izolaciji pred dvema mesecema spet vrnil na glasbeno sceno.

Po Beethovnu je glasba višje razodetje kot vsa filozofija, vendar se v najpneum pogovoru ne moreva izogniti politiki, ki vas je kot peveca za skoraj 18 let poslala v izolacijo...

Vsekakor, toda če bi bil kot pevec v izolaciji, kot pravite, potlej to morda niti ne bi bilo tako slabo, češ nisem delal, kot bi bilo treba. A kaj, ko pri nas ljudje tako rekoč izginijo, kot da jih ni.

Ali ste morda prišli do kakšnega odgovora, zakaj so vas odstranili s prizorišča zabavne glasbe?

Zakaj naj bi jaz odgovoril na tako zastavljeno vprašanje!? Povejte mi, kaj vi mislite o tem oziroma kaj ste storili, da se dokopljete do odgovora, ki si ga tako želite?

Ni bilo malo poskusov, ki pa se v mejah racionalnega ne izidejo!

O krog 700.000 Srbov v Hrvaški se je zavoljo mitskega odnosa do Kosova, v duhu katerega so bili vzgojeni, znašlo v povsem »specifičnem« položaju. Hrvaška uradna politika, torej še vedno politika ZKH, ki pa se ji zavoljo vedno odločnejših demokratičnih zahtev v republikli čedalje bolj majejo tla, gotovo ne more podpirati sedanje srbske oziroma »jugoslovenske« politike na Kosovu. Zato so Ivo Latin, predsednik predsedstva SRH, Ivica Račan, predsednik hrvaških komunistov, Anđelko Runjić, predsednik hrvaškega sabora, in drugi, ki hočejo biti tuk pred napovedanimi (svobodnimi) volitvami neobremenjeni s preteklostjo in »načelnici«, napovedali, da bodo bistveno spremenili svoj odnos do dogodkov v južni srbski pokrajini. Slovenski sindrom je zajel tudi hrvaški politični vrh, ki ne more več. In prav zato lahko nekateri Srbi v Hrvaški zatrjujejo, da so »izdajani«. Na nedavnem mitingu v Kninu – začelo se je v tamkajšnji tovarni vijakov, enemu izmed oporišč »protibirokratske revolucije« (pogled novosadskega Jugolata in titograjskega Radoja Dakića) – je bilo geslo »Izdajaj« slišati zelo pogosto.

A organizatorji, sindikalna organizacija tovarne vijakov, niso mogli doseči svojega cilja, namreč, da bi v Kninu pripravili zborovanje »nezadovoljnih« Srbov iz vse Hrvaške, saj je ta miting obsojede hrvaškega in slovenskega vodstva zavoljo kosovske »izdaje« pravzaprav spodeltel (ni bilo toliko ljudi in tolikšne »srditosti«, kot so sindikalci tovarne vijakov bržkone pričakovali). Zato so na svojem zadnjem sestanku ugotovili, da je bilo zagrešenih več »napak«, ki bi jih bilo treba naknadno odpraviti in da bi morali »jasneje obsoditi slovensko in hrvaško vodstvo zaradi njune podpore kosovskim separatistom«, saj »splošene kritike niso priletele na plodna tla.«

Zborovanje na »materi srbskega plemena«

Republiška glasila sramežljivo objavljajo novice o nezadovoljstvu Srbov, članov ZK Hrvaške, čeprav je jasno, da je komunistična

SRBI NA HRVAŠKEM

Kosovska bitka na Petrovi gori

Ali je vse nared za politično vstajo Srbov na Hrvaškem, potem ko so jih hrvaški in slovenski komunisti »izdali« na kongresu?

Fronte so odprte – v Kninu, Vojnici, Petrinji, Donjem Lapcu in še nekaterih krajih, kjer živi predvsem srbsko prebivalstvo

– slišati pa je tudi ostre kritike na račun Račanove partije.

vi gori, kjer naj bi se po trditvah organizatorjev iz Vojnice zbralo dobrih 100.000 ljudi, in ne v Zagrebu.

Tik pred ljubljanskim mitingom, ki je tako klavno propadel, je »trdo« jedro Božurja namreč napovedalo spomladansko zborovanje Srbov iz vse Jugoslavije v zagrebškem Zrinjevcu. Tega načrta pa zdaj očitno ne bo mogoče uresničiti tudi zavoljo čedalje večjega vpliva hrvaške opozicije, ki ima močne karte v tej politični partiji, zato so v srbskem ministruvju za mitinge bržkone sklenili, da bo zborovanje na »partizanski Petrovi gori«. Brez dvoma bodo o napovedanem mitingu Srbov iz vse Hrvaške in »okolice« razpravljali v republikli, ki je pred kratkim tudi uradno priznala opozicijske stranke. Za Srbe, ki žalujejo za boljševisitično preteklostjo in enotno organizacijo ZKJ, je hrvaški večstrankarski sistem nesprejemljiv. Kot pravijo, se za pluralizem ne skriva le protikomunizem, marveč tudi hrvaški nacionalizem. S »prebujanjem maspokoškega duha« so enako nezadovoljni Srbi v Kninu kot v Karlovcu ali Osičku, a »strah« pred Tudmanom. Tripalom ali Zvonimirjem Čickom, na katerega se nekateri sklicujejo, je premajhen, da bi bil

osnovna homogenizacijska pobuda. Kot pravijo, lahko vse Srbe, tudi hrvaške, združi le Kosovo kot mitska metafora trpljenja srbskega naroda, ki je »zmagoval v vojni in izgubljal v miru«.

Prihajajo tudi srbski demokrati

Strategi protibirokratske revolucije dobro vedo, kakšno vlogo ima Kosovo v življenju Srbov, zato ga v vseh krizah izrabljajo kot magnet za politično soglasje. A zadnji kravati dogodki kažejo, da se tudi številni Srbi v Hrvaški ne strinjajo s tem, da bi notranje srbske razmere reševali z nasiljem nad Albanci. Srbi v Hrvaški bodo kmalu dobili novo politično organizacijo – podružnico Demokratske stranke, bržkone s sedežem v Kninu, to pa bo medsrbske odnose postavilo v novo (ne)ravnotežje. Demokratska stranka, ki jo bo v hrvaški vodil dr. Jovan Rašković, ima namreč nekakšno drugačno stališče do Kosova in drugih političnih tem kot Miloševićeva Zveza komunistov Srbije. Na nedavni ustanovni skupščini Demokratske stranke v Beogradu so v izjavi za javnost poudarili, da je »za položaj na Kosovu najbolj odgovorna dosejanja narodna politika vladajoče partije«.

Srbski demokrati nasprotujejo tudi političnim sojenjem in zahtevajo, da je treba »omogočiti najisrši dialog o tem, kako preprečiti sedanje etnične spopade na Kosovu«.

Zavoljo ugleda dr. Jovana Raškovića med Srbi v Hrvaški, pa tudi zato ker so številni med njimi razočarani nad rezultati komunistične vladavine, je pričakovati, da se bo srbsko prebivalstvo množičneje vključevalo v podružnico Demokratske stranke. Če se bo to res zgodilo, bo prišlo do polarizacije med Srbi v Hrvaški tudi zaradi Kosova, dostojne edine točke, ki naj bi zagotavljala enotno stališče vseh Srbov, kjerkoli pač živijo. Razlike med Miloševićevim boljševisitičnim pravoslavnim komunizmom in demokratskimi tokovi v srbskem prebivalstvu, tudi v Hrvaški, so zdaj že nepremostljive.

Poskuski »združiti« Srbe v Hrvaški niso od večeraj, vendar so današnje razlike med njimi čedalje večje. Poskus, da bi jih z raznimi »primeri« in s spodbujanjem občutka ogroženosti trdnje medsebojno povezali, so povzročili njihovo svojevrstno osamitev oziroma getoizacijo v Hrvaški, ne pa tudi njihove večje homogenizacije. Tega se v beograjskem ministruvju za »dogajanje ljudstva« bržkone zavedajo, saj so prav zato pripravili »spontani« načrt (ki ga lahko brez težav spregleda tudi površen bralec časopisa) kako naj bi se Srbi v Hrvaški povezali in morebiti zamajali hrvaški republikli vrh. V zvezi s tem je nastalo več front – najnovjeja je ta, da so komunisti Gozdenega gospodarstva v Gorskem Kotarju »zamrzili« odnose z občinskimi komiteji ZK v Ogulinu, ker se med drugim ne

strinjajo niti z izjavo Iva Latina, naj ne bi več pošiljali hrvaških milčnikov na Kosovo.

Srbska komunistična partija Hrvaške?

Kako tesno so hrvaški Srbi povezani z Beogradom? Čeprav je Ratko Gajica, predsednik občinskega komiteja Knina, dejal, da »ne vidimo prihodnosti ZK Hrvaške zunaj ZKJ«, je jasno, da so stare politične sheme ogrožene. Hrvaški komunisti so zlasti po reformskih tokovih v slovenski partiji čedalje bolj prepričani, da se ZKH mora spremeniti. Na številnih sestankih komunistov po polomu beograjskega kongresa je bilo slišati pripombe, da veliko Hrvatov ne želi biti v isti ZK, v kateri je tudi Slobodan Milošević. A ker tudi Sloba gotovo ne želi biti v isti partijski organizaciji s številnimi komunisti iz Hrvaške, je v kratkem pričakovati spremembe. Če bo do tega res prišlo, se bodo Srbi, včlanjeni v ZK Hrvaške, znašli v zelo čudnem položaju. Nekateri menijo, da bi ta problem lahko rešili z delitvijo ZK Hrvaške, s čimer pa bi pravzaprav le priznali, kakšen je dejanski položaj, nastal zavoljo komunistične nesloge.

Karkoli se bo zaradi čedalje močnejših demokratičnih tokov zgodilo v prihodnjih dneh in mesecih, bodo Srbi v Hrvaški, ker so se že dovolj oddaljili od svojih sosedov Hrvatov, ki so se prav tako znašli pred najrazličnejšimi političnimi skušnjavami, pred hudo resno dilemo. Ali se bodo združili okrog srbstva in starih mitov, kar uture povzročiti novo kosovsko bitko na Petrovi gori, ali pa se bodo zedinili v demokratski strpnosti in razlikah, kar jih bo približalo njihovim hrvaškim sosedom, ni nepomembno za druge prebivalce (kon)federacije. Kajti ne le Srbi, tu in tam, marveč tudi drugi prebivalci Jugoslavije morajo – sebi in drugim – odgovoriti na podobno zastavljeno vprašanje, od odgovora nanj pa je med drugim odvisno tudi to, s kakšnimi možnostmi bomo šli v Evropo.

Goran Moravček

Silva Čeh

Eden od njegovih podpredsednikov je celo razlagal, da so ekonomisti, ki so zagovarjali šok terapijo, navadni amaterji. Vendar dosedanja dejanja Markovičevega zveznega izvršnega sveta kažejo, da so amaterji tudi v tem organu in da so potrebovali kar precej časa in za tipične Jugoslovane neobhodno avtoriteto tujcev – ekonomskih zvezd hiperinflacije Bruna, Sacha in drugih, da so spoznali – ne pa tudi priznali – zmotnost svoje ekonomske politike v letu 1989.

Iskanje Markovičevega zveznega izvršnega sveta

Tako je bilo že zaščitna znamka Markovičeve gospodarske politike, to je liberalizacijo gospodarstva, povezana z napačno domnevo, da bo že sama liberalizacija gospodarstva spremenila jugoslovanski gospodarski sistem in zaustavila inflacijo. Liberalizacija gospodarstva je sicer nujna predloza uspešnega boja z inflacijo, saj sicer v obdobju nadzora denarnih kategorij, brez katerega ni protinflacijske politike, ostajajo prevelike neusklajenosti med cenami in dohodki, da bi gospodarstvo in prebivalstvo vzdržalo tak nadzor. Toda liberalizacija nedogrojenosti in slabosti gospodarskega sistema le poudari, saj prepusti nastajanje gospodarskih odločitev posameznim gospodarskim subjektom in spontnemu usklajevanju ter odločitev v narodno-gospodarske procese: rast, izvoz, uvoz, raven cen, zaposlenost ipd. Se manjšo protinflacijsko moč pa ima liberalizacija, če se inflacija zasuje v hiperinflacijo, kot se je zgodilo v Jugoslaviji. Hiperinflacija je namreč predvsem posledica popolnega razpada ekonomske politike, pa je zato tudi ni mogoče odpraviti z liberalizacijo, pač pa le z ustrezno ekonomsko politiko.

„Jugoslovani, omočeni in blokirani od političnih ter gospodarskih zdrah v državi, smo bili v glavnem pripravljeni sprejeti protinflacijski program, ki ga je ponudil Marković, čeprav nobena demokratična vlada ne bi bila več na oblasti, če bi naredila toliko napak in če bi morala s programom pozabiti na toliko obljub. Mogoče se bo pokazalo, da bosta trma in skoraj smešna samozagledanost predsednika celo prednost za uveljavljanje decembrskega programa. Danes je namreč jasno, da so v svetu uspeli tudi programi, ki so bili slabi, in da so propadli programi, ki so bili dobri.“

Poleg tega se mi upira pretirano poudarjanje uspehov liberalizacije Markovičeve vlade, saj smo ekonomisti o nekaterih potezih take liberalizacije pisali že pred leti, led janjo pa je prebila Mikuličeva vlada z delom znane komisije za reformo gospodarskega sistema.

Vlada je v tem obdobju izvedla tudi številna »streljanja v prazno«: tako se je zavzemala za večjo gospodarsko rast, ki naj bi znižala cene, čeprav je iz jugoslovanske empirije in teoretične ekonomije jasno, da večja gospodarska rast pri nas pospešuje rast cen in da so učinki gospodarske rasti na inflacijo zanemarljivi. Poizkusi zaustaviti inflacijo z intervencijskim uvozom kažejo na nerazumevanje odnosa med zunanjetrgovinskim deficitom in inflacijo pri nas. Če bi lahko toliko uvozili, da bi trajno zaustavili rast splošne ravni cen, hiperinflacija v Jugoslaviji ne bi nikoli nastala. Razbremenjevanje gospodarstva pri nas po-

DR. MAKS TAJNIKAR: ZAKAJ NAJ BI BIL DECEMBRSKI PROTIINFLACIJSKI PROGRAM (NE)USPEŠEN (I)

Zadnji kredit vladi snedenih obljub

Predsednik zvezne vlade Ante Marković je očitno prepričan, da imamo Jugoslovani slab spomin in da nas je sposoben mimogrede opetnajstiti. Če ne bi bilo tako, si verjetno ne bi upal decembra lani brez vsakega kesanja razglasiti protinflacijski program. Z njim je namreč pozabil na obljube, da on in njegova vlada ne bosta reševala naše inflacije z zamrznitvami in s tako imenovano šok terapijo.

ne morem zameriti številnim ekonomistom, ki v Jugoslaviji pišejo o gospodarski politiki, da so kar počez napadli decembrski program. Razočaranje, da niso sodelovali v mali skupini zveznega izvršnega sveta, ki je pripiljavila program in ki jo je vodil, če so moje informacije točne, hvrtaški ekonomist Marendić, da jih niso niti vprašali za mnenje in da so program pripravili ljudje brez znanstvenih referenc in proforsorskih naslovov, je bilo pač preveliko. Sicer pa v razmerah, ko domače profesorske reference o hiperinflaciji niso bile zavidanja vredne, ko so tudi domači ekonomisti imeli zelo različne poglede na kuratvo, delno celo pod vplivom republiških prepričkov, ki so postala jasna, da so se v nekaterih državah zelo uspešno spopadli s hiperinflacijo, in ko je bilo mogoče protinflacijsko zdravljenje kupiti kar na svetovnem trgu (na primer od Sachsa), bi kot Marković ravnal vsak pameten predsednik zveznega izvršnega sveta.

Jugoslovanski protinflacijski program št. 2

Tako smo Jugoslovani, omočeni in blokirani od političnih in gospodarskih zdrah v državi, v glavnem bili pripravljeni sprejeti protinflacijski program, ki ga je Marković 18. decembra ponudil zvezni skupščini, čeprav nobena demokratična vlada ne bi bila več na oblasti, če bi naredila toliko napak in če bi s programom morala pozabiti na toliko obljub.

Najtežje naloge iz decembrskega programa

Dornbusch in Fischer sta leta 1986 v znani razpravi o današnjih in preteklih inflacijah sklenila, da na začetku izvajanja protinflacijskih programov ni mogoče oceniti njihovih koncev. Tako lahko danes ocenimo decembrski program samo tako, da odgovorimo na tri vprašanja: Ali so avtorji programa upoštevali izkušnje v svetu? Ali avtorji programa pravilno razumejo našo hiperinflacijo? Ali so upoštevali tisto, kar govori danes nastajajoča ekonomska teorija protinflacijskih politik v svetu?

Čim višje inflacijske stopnje so preživele posamezne države, tem več skupnega je v njihovih inflacijah. Zato tudi za Jugoslavijo velja določeno spoznanje, tipično za številne žalostne predvojnne in povojne izkušnje z inflacijo v svetu. Tako v Braziliji (1986), Turčiji (1980–1987), Argentini (1985), Izraelu (1985), Boliviji (1985), Italiji (1947 in 1980), Franciji (1926) itd. kot v Jugoslaviji smo morali spoznati, da so inflacijska, zlasti pa hiperinflacijska gibanja povezana z nastankom deficitov v državnem proračunu in zunanjetrgovinski bilanci ter z zdravljenjem teh dveh deficitov. Ni umetnost pozdraviti enega od teh dveh deficitov, umetnost je brez inflacije pozdraviti oba hkrati. Ziveti z obema brez inflacije pa je še težje (razen v ZDA). Bistvo povezanosti teh dveh proračunov je v tem: če doma porabimo več, kot proizvedemo, to njuno povzroči tudi presežek uvoza nad izvozom blaga.

Kot je dobro znano, so naftni šoki zlasti na začetku sedemdesetih let povzročili deficit trgovinske bilance in strahovito zadožjevanje našega gospodarstva v drugi polovici sedemdesetih let, saj gospodarstvu zaradi zgrešene-

ga gospodarskega sistema ni uspelo kompenzirati rasti cen nafte in kasneje tudi obrestnih mer. Pa še krediti na svetovnih trgih so bili zaradi petrodolarjev poceni. Ko smo na začetku osemdesetih let morali ob povečanih obrestnih merah začeti vračati kredite, so nastale iskre hiperinflacijskega požara. Nujnost izravnavanja trgovinske bilance nas je prisilila, da smo vse bolj indeksirali devizni tečaj, ki je prek stroškov postal eden glavnih pospeševalcev inflacije. Hkrati sta se v kratkem bistveno znižali ponudba na domačem trgu in oskrbljenost gospodarstva z uvoznim blagom.

Širjenje deficita trgovinske bilance je omogočalo tudi večanje deficita državnega in držbenega sektorja gospodarstva. S težnjami po večji porabi je namreč deficit trgovinske bilance nastajal prav v teh dveh sektorjih. Denarna politika je te procese lahkega srca spremljala. Ko pa se je to ustavilo, so proizvodnje v številnih sektorjih padle pod mejo rentabilnosti, nastale so izgube, ki so se iz gospodarstva prenašale v poslovne banke in od tod v Narodno banko Jugoslavije. Čim bolj so delavci v podjetjih branili svoje osebnne dohodke, tem bolj so morali z rastojo cen razvrednotiti svoje dolgeve. Osební dohodki so se tako vključili v inflacijsko spiralo. Pomemben del tega razpadanja gospodarstva so bile tudi tako imenovane tečajne razlike, kreditiranje za selektivne namene, obračunavanje izvoza pri klirungu, financiranje dela proračuna federacije ipd. Denarna politika – čeprav uradno omejevalna – je bila prisiljena vse to pokrivati z emisijo. Igra med cenami, osebnimi dohodki, deviznim tečajem, proračuni pa je ob nemoci denarne politike zanetila hiperinflacijo.

V Jugoslaviji je bilo torej treba najprej pokriti izgube v gospodarstvu in Narodni banki Jugoslavije ter preprečiti njihovo nastajanje v bodoče. In tu je decembrski program ustrezen, saj načrtuje – zelo na kratko – spreminjanje deficita narodne banke v deficit zveznega proračuna in sanacijo bančnega sistema, druge izdatke zunajproračunske bilance poizkusa spremeniti v izdatke zveznega proračuna, tako nastali deficit državnega proračuna pa poizkusa čim bolj izravnati z dohodki proračuna, zlasti s carinami in prometnimi davki.

Vprašanje je, ali bo vse to Markoviću tudi uspelo izpeljati. Toda za stabilizacijo je dovolj, da prepreči tekoče nastajanje opisanih deficitov, kar niti ni pretežka naloga. Poleg tega pa Marković ni naredil napake, ki je po mojem mnenju pokopala majskega program, ko je Mikulič predvsem poizkušal zmanjšati proračunske obremenitve gospodarstva, kar lahko, kot sem že omenil, celo pospeši inflacijo, ni pa poizkušal uravnovežiti državnega proračuna (skupaj z zunajproračunsko bilanco). Tegetiki inflacije namreč pravijo, da pove-

čanje proračunskih obremenitev gospodarstva sicer poveča splošno raven cen, a ne sproži inflacijskih spiral. To povzroča zgolj deficit proračuna.

Ker so ti dolgoviti tudi močan vzrok ekspanzivne denarne politike, bo njihovo odpravljanje olajšalo tudi doseganje omejevalne denarne politike iz decembrskega programa. Če se bodo cene stabilizirale, bi lahko vezava ponudbe denarja na devizne transakcije postala celo ekspanzivna. Omejevalna denarna politika je lahko v zgodnji fazi izvajanja programa celo nevarna, saj lahko visoke obrestne mere ob visoki nagnjenosti gospodarstva k kratkoročnemu kreditiranju za rastoče zaloge in osebne dohodke pomembno pospešijo rast cen v najbolj kritični fazi izvajanja programa.

Lažji deli decembrskega programa

Zlasti proračunske politike, delno pa velja to tudi za denarno politiko, ni mogoče uresničiti kar z odlokom, saj mora za to država nekatere nujne, drugim pa ne dati nekaj, na kar so zelo navajeni in od česar so življenjsko odvisni. Drugače pa je z nekaterimi drugimi kategorijami, ki jih mora program ustavljanja hiperinflacije prav tako zajeti, da bi lahko bil uspešen. Te ukrepe je mogoče izpeljati z odlokom.

Se najbolj nenavadna je politika deviznega tečaja. Praksa je pokazala, da je kot del razbijanja hiperinflacije se najprimernejši način usmerjanja deviznega tečaja, ki je značilen tudi za decembrski program, najprej dinar pošteno devalvirati in s tem dobiti celo rezervne spodbude za izvoz, potem pa ga za čas, ko naj bi se cene umirjale, zamrzniti. Če program uspe, devizni tečaj ni več problem in

Foto: Igor Matic

V javnosti se je ta ideja pojavila kot radikalna zamisel, ki pomeni popoln prelom z dosedanjim praksno razmišljanja o gospodarstvu. Moje opažanje je, da je zamisel v okviru dosedanjega razmišljanja o graditvi gospodarskega sistema in da pomeni kontinuiteto v dosedanjem gledanju na gospodarstvo. To seveda ni že vnaprej slabo, slabo je pa to, da omenjena zamisel ne rešuje problema, ki naj bi ga reševala, in da ne bo prispevala k »normalizaciji« našega gospodarstva.

Od Oskarja Langea naprej so socialistični ekonomisti prežeti z idejo o simulaciji. O. Lange je bil mnenja, da naj socialistična država z državnim planiranjem simulira delovanje prostokonkurenčnega trga. S svojim znanjem in s tehnologijo informacij in upravljanja bi država delo bolje opravila kot samodejno delovanje trga. Socialistična država simulirala trg in dosega pri tem boljše rezultate od trga samega. Tako je mislil Lange pred več kot petdesetimi leti.

Ideja simulacije trga in tržnih kategorij v socializmu se je prijelja tudi med ekonomisti v Jugoslaviji. Najbolj značilen primer simulacije tržnih kategorij je bila ideja o »ceni uporabne vrednosti družbenega kapitala« oziroma ideja, da naj država določi ceno kapitala, ki bi jo morale obračunavati vse gospodarske organizacije kot ceno uporabe družbenega kapitala. Cena kapitala ne bi bila določena tržno, kot rezultat ponudbe in povpraševanja po kapitalu, temveč bi bila administrativno določena oziroma družbeno dogovorjena. Cena kapitala bi bila od države simulirana cena v razmerah simulirane trga. Država v imenu družbe skrbi za racionalno rabo družbenega kapitala in zahteva od gospodarskih organizacij obveznost akumuliranja.

Svoječas sem nasprotoval tej ideji, ker sem bil pač mnenja, da simulacija tržnih kategorij ne more nadomestiti dejanskih tržnih kategorij, trg je ali pa ga ni, kot življenje je ali pa ga ni, tega ni mogoče simulirati, ni se mogoče delati, kot da nekaj je, česar ni.

Zamisel obvezne akumulacije v obliki določene cene kapitala ni reševala vprašanja tržne konkurence niti vprašanja motivacije. V času, ko se od gospodarstva pričakuje iniciativnost, podjetništvo, ustvarjalnost, mu ni mogoče predpisati motiva razvoja oziroma akumulacije. Ko se enkrat nekaj predpiše kot obveznost, to ni več motiv, temveč dolžnost. Izpolnjevanje obveznosti oziroma dolžnosti z vidika razvoja nima istega učinka kot zasledovanje lastnega motiva. Kako si je mogoče zamisliti dinamično gospodarstvo, če se mu predpisuje motiv dinamizma?

DR. MARJAN SENJUR: PROTI IDEJI O POKOJNINSKEM SKLADU KOT LASTNIKU NARODNEGA GOSPODARSTVA

Namesto »nelastnine« monopolni »simulant«?

Proti koncu leta 1988, v tako imenovani Mikuličevi komisiji, je bilo videti, da je ideja predpisane cene kapitala kot obvezne akumulacije v konkurenci idej izgubila bitko. Pokazalo se je, da je bilo to samo začasno.

Ponovno rojstvo zamisli o obvezni akumulaciji

V letu 1989 se je ideja obvezne akumulacije ponovno vrnila na prizorišče. Nosili so jo novi igralci in bila je preoblečena v novo obleko. Ker je slovenska strokovna javnost v tej preobleki še ni prepoznala, bi jo rad razkril. Potem pa se naj zopet začne prava razprava.

Kot se je pred leti poskušalo s simulacijo trga in s surogatom »cena kapitala«, tako se danes pojavlja zamisel, da bi poskušali s simulacijo lastništva. Za družbeno lastnino se išče »titular« kot simuliran lastnik.

Ribnikarjeva zamisel je, da naj bi poslovni sklad podjetji, ki je sedaj v družbeni, to je nikogaršnji lasti, prenesli na kak sklad, na primer pokojninski, ki bi tako postal titular lastnine. Ta sklad bi lahko imel v podjetju preferenčne delnice, podjetja pa bi morala plačevati v pokojninski sklad vnaprej določene dividende na preferenčne delnice. Če podjetje ne bi bilo delniška družba, bi plačevalo v sklad »dogovorjen profit« (Delo, 28. 12. 1989, str. 5). Zame je taka zamisel vsebinsko enaka prej omenjeni zamisli o obvezni akumulaciji.

Tako bi družbena lastnina torej dobila lastnika. Problem bi bil formalno rešen. Vprašanje pa je, ali je s tem v danih razmerah rešen tudi osnovni ekonomski problem: problem spodbude in prisile za minimiziranje stroškov na eni strani in za razvoj na drugi? Problem s »titularjem« oziroma simuliranim lastnikom je v tem, da formalno (in pravno?) rešuje vprašanje lastništva, ne rešuje pa ga ekonomsko.

V Sloveniji poteka živahna razprava o novem lastništvu, ki bi nadomestilo dosedanje družbeno lastništvo. Pretaka se mnogo idej, opozoril pa bi le na strujo, ki ima precej zagovornikov, v javnosti pa je poistovetena z imenom dr. Ivana Ribnikarja, profesorja ljubljanske ekonomske fakultete in člana predsedstva SRS. Gre za zamisel, da bi pokojninski skladi postali titularni lastniki dosedanjih družbenolastninskih poslovnih skladov v podjetjih.

V danih razmerah bi bil pokojninski sklad paradržavna institucija. To je razvidno tudi iz zamisli avtorja, da naj bi skrbništvo nad premoženjem pokojninskega sklada opravljala republiška država. Pokojninska lastnina bi torej družbeno lastnino spremenila v eno obliko paradržavne lastnine. Vprašanje, ki ga moramo pri tem postaviti, je: ali se je empirično in zgodovinsko državna lastnina pokazala za uspešnejšo od družbene? Socialistične države (Sovjetska zveza, Poljska, Romunija, Bolgarija itd.), ki so imele sistem prevladujoče državne lastnine, niso bile gospodarsko bolj uspešne od Jugoslavije, ki je imela prevladujoče družbeno lastnino. Družbena lastnina ekonomsko ni bila uspešna, vendar je treba reči, da je bila državna lastnina še manj uspešna. Zatorej zamenjava družbene lastnine z državno ni korak naprej, temveč nazaj. Znan slovenski ekonomist bi to nekoč ocenil kot »retrogradno« dejanje.

Ugovor tej ugotovitvi je lahko ta, češ v Avstriji na primer je država tudi lastnik pomembnih podjetij in so ta podjetja uspešna. Res je sicer, da ima tudi Avstrija probleme s svojimi državnimi podjetji in je tudi tam govor o privatizaciji. Vendar, bistveno za nas primerjavo je to, da avstrijska država ni prevladujoči lastnik, kot bi to bilo v Jugosla-

viji, če bi pokojninski skladi prevzeli skoraj celotno družbeno lastnino. Med razvitimi tržnimi gospodarstvi ni države, kjer bi bila prevladujoča državna lastnina. Zato so primerljive samo druge socialistične države.

Če je pokojninski sklad mišljen kot državna oziroma kot paradržavna institucija, je omejena zamisel poslabšanje glede na obstoječe stanje.

Možno pa je, da bi si pokojninski sklad zamislili kot neodvisno institucijo, ki deluje v imenu in za račun upokojencev. Dvomim sicer, da je pokojninski sistem lahko povsem ločen od državnega sistema socialnega zavarovanja.

Komu naj prodaja kapital monopolni lastnik?

Dvomim tudi, da je mogoče verjeti, da bi lastnik, ki bi posedoval okrog 80 odstotkov vsega kapitala, lahko bil politično neodvisen in ločen od države. Pa vendar dopustimo to možnost. Bi bila to rešitev?

Formalno je rešitev, ker bi dobili lastnika, titularja. Ekonomsko razvojno pa mislim, da to ni rešitev.

Pokojninski sklad bi že imel interes, da se

s pokojninsko lastnino dobro gospodari. Vendar, kako bo pokojninski sklad to zagotovil, kako bo podjetje prisilil v to, če bo lastnik okrog 80 odstotkov kapitala v državi? Opozorjam na problem monopolnega lastnika.

V sistemu pluralne, tudi zasebne, ki je v osnovi pluralna, lastnine obstoji sistem prenosa lastninske pravice z enega lastnika na drugega, vključno prodajo in nakup. Manj me zanima pravno formalna plat prenosa lastništva, bolj ekonomska vsebina. Ekonomska vsebina prenosa lastništva je v tem, da omogoča spremembo poslovne politike, zamenjavo managementa, prestrukturiranje podjetja, sanacijo ali celo ukinitve podjetja. Prehajanje lastništva omogoča fleksibilnost, prilagajanje, revitalizacijo gospodarstva in s tem razvoj gospodarstva. In edini monopolni lastnik skoraj vsega kapitala narodnega gospodarstva, pa naj bo to pokojninski sklad ali država, tega ne more zagotoviti. Monopolni lastnik skoraj vsega narodnogospodarskega kapitala in učinkovito tržno gospodarstvo ne gresta skupaj.

Rabimo prožno in prilagodljivo ter vitalno gospodarstvo in zato tako lastninsko strukturo, ki bo to omogočilo. Iskanje lastnika, ki bi bil zgolj titular lastnine, ki bi simuliral lastnika in bi bil povrh tega še monopolni lastnik, ne bo prispevalo k rešitvi gospodarskih problemov.

To je eno. Drugo. Če bo pokojninski sklad lastnik večine kapitala v gospodarstvu, ali lahko pričakujemo, da ta institucija ne bo skrbela predvsem za interese upokojencev? Res je, vsi bomo prej ali slej upokojenci. Vendar. Prej smo kritizirali, da je narobe, če gospodarstvo deluje samo v imenu in v korist delavcev, sedaj pa nekateri zagovarjajo zamisel, da naj bi gospodarstvo delalo predvsem v imenu in v korist upokojencev. Upokojenci so še zgornji segment družbe od segmenta delavcev.

je zato preprosto izstopiti iz politike zamrznitve. Podobno je preprost ukrep zamrznitve cen v zgodnji fazi izvajanja programa, ki ga je uporabila večina držav z uspešno ustavljenjo inflacije. Če se cene umirijo, zamrznitev postane sama na sebi nepotrebna.

Nekaj zamotanejši je nadzor dohodkov delavcev. Ker so ti v vseh sodobnih državah glavni dejavnik, ki v skladu s teorijo priblika na stroške neposredno vpliva na cene, so tudi osrednja kategorija hiperinflacije in zlasti prehoda vanjo. Če zamrznete na primer devizni tečaj, morate zamrzniti tudi osebne dohodke, saj je sicer zaradi rasti stroška dela izguba v izvozu prevelika. Vprašanje pa je kako zamrzniti osebne dohodke. Marković je zaenkrat izbral pametnejšega, in sicer s tem da jih je neposredno zamrznil. Nič hudega, če potem ni spodbud za boljše delo, kot pravi naša oguljena fraza. Moje raziskave kažejo, da osebni dohodki že lep čas ne vplivajo več na produktivnost dela. Pa tudi sicer je bolj hiperinflacija ustaviti kot pa čakati z njo na spodbude, ki jih v razmerah hiperinflacije ne more biti. Bolj me skrbi, ker Marković stavi tudi na pritisk brezposelnih in vpliv omejevalne denarne politike na osebne dohodke. Izračunal sem namreč, da bi moralo biti v Jugoslaviji šest milijonov delavcev brezposelnih, da bi osebni dohodki nehali pospeševati inflacijo. Če je rezultat pravilen, za to ceno nima smisla ustavljati inflacije!

Hiperinflacija je vedno tudi inflacija pričakovanja. Da te »ubijete« morate prepričati gospodarske subjekte o uspešnosti vsega programa; kot sem že omenil, verjeti morajo v program. To pa je mogoče na dva načina. Oba sta tudi del Markovičevega programa. Prvi, da je končni cilj čim bolj popolna odprava indeksacije. Postopnost ni ustrezna, saj nobena gospodarska politika ni sposobna nadzorovati in precizno usklajevati vseh ključnih kategorij pri odpravljanju inflacije. Pa tudi ljudje lažje razumejo cilj »inflacija bomo odpravili v celoti« in se mu prilagodijo z obnašanjem, kot pa cilj »v tem letu bomo inflacijo znižali iz 1000 na 750 odstotkov«. Drugič, da jim ponudite nekaj, s čimer jih zamotite. In to je lahko tudi konvertibilnost dinarja. Ta ukrep zagotovo ne more zastriti konkurence na domačem trgu in ustaviti inflacije, saj konkurenca – mimogrede – nima veliko opraviti z vzroki za inflacijo. Toda ukrep kaže na popolno vero vlade v uspeh programa. To pa je bistveno za izginjanje inflacijskih pričakovanj!

Povrh tega upokojenci niso več delovno aktivni. Zamisel pokojninskega sklada sloni na rentništvu. Lastnik pobira rento od podjetij. Rentništvo v razvitih tržnih gospodarstvih ni prevladujoča oblika delitve na podlagi lastnine. Na rentništvu tudi ni mogoče postaviti sodobnega gospodarskega razvoja. Kdor to trdi, bi to tezo moral dokazati, ne samo teoretično, temveč tudi empirično.

Povsem ločiti lastnino in lastninski proces od delovnega in podjetniškega procesa se mi zdi zgrešeno. Opreti razvoj določene družbe na tako zožen interes ljudi zunaj ekonomskega procesa se mi zdi z vidika gospodarskega razvoja nesprejemljivo. Zamisel pokojninskih skladov formalno rešuje vprašanje »titularja« družbene lastnine, ne rešuje pa poglavitnih ekonomsko razvojnih problemov našega gospodarstva.

Bojim se, da je to zopet ena izmed jugoslovanskih pogurtavščin, ki jih nima nihče na svetu kot prevladujoče oblike. To je zopet nekakšna »teleološka« rešitev, ki bi jo bilo

„Kako bo pokojninski sklad kot novi lastnik bivše družbene lastnine prisilil podjetja v dobro gospodarjenje, če pa bo lastnik kar 80 odstotkov vsega kapitala v državi? En in edini monopolni lastnik skoraj vsega kapitala narodnega gospodarstva ne more zagotoviti prehajanja lastništva, ki je pogoj za razvoj gospodarstva.“

treba uresničiti, zlepa ali zgrda, v imenu graditve novega sistema. Ni pa utopična, to je treba priznati. Zopet neko »čudaštvo«.

Pa še politični razmislek. Zakaj se je ideja o prenosu poslovnih skladov podjetja na pokojninske sklade v Sloveniji tako prijelja? Zato ker pomeni kontinuiteto in ker je v okviru dosedanje jugoslovanske tradicije izgradnje socializma. Po eni strani simularna lastništvo, po drugi daje teleološko rešitev, ki naj jo gospodarstvo uresniči, po tretji strani pa opravičuje rentništvo, za kar je še posebej zainteresirana »socialistična birokracija«. Nedvomno ima zamisel o pokojninski lastnini svojo politično bazo.

Milan Štante

Na pobudo Zelenih Slovenije so se tik pred koncem leta s to kliniko, naravno, čeprav, kot so rekli, zgolj na podlagi časopisnih informacij, začeli ukvarjati na seji strokovnega sveta Zdravstvene skupnosti Slovenije. Njegov predsednik prof. dr. Dušan Keber je pojasnil, da ta organ sicer se ni bil uradno obveščen o vsem, vendar pa je prepričan, da najbrž pogajanje o tako pomembnih stvareh, kot je omenjena klinika na Bledu, le ne more biti prepuščeno zgolj krajevnim skupnosti. Tako je, kot je poudaril, tudi ekološki problem (pobude Zelenih) le eden od elementov, vsekakor pa se po njegovem ob tem zastavljajo še pravno, strokovno in moralno vprašanje.

Pojasnili je, da veljavna zakonodaja ne dovoljuje dela takih klinik pri nas, kako pa bo to urejeno po novem, pa »še ni jasno«. Dejstvo pa je, je dejal, da je zdravstvo povsod po svetu strogo kontrolirano in da veljajo za zasebni sektor tudi posebne zahteve.

Omenil je pomanjkanje dokazov, da je Bled idealen za operacije srčnih bolnikov, v zvezi s strokovnimi vprašanji pa opozoril, da gre za zlorabo elementov (zrak, voda, sonce) zdravstvenega turizma, in ne gre pozabiti, da sleherna vrhunska ustanova potrebuje tudi res vrhunske ozadje, torej druge vrhunske storitve. Medicina se tehnološko zelo hitro razvija in svetovna zdravstvena organizacija, kot je rekel, celotne predvideva »zlom«¹ zdravstva v Evropi, ker mu ne bo uspelo slediti novim in novim zahtevam po sodobni opremljenosti, predvsem pa je po njegovem mnenju vrhunske operativno kardiologijo razvijati le v okviru vrhunske zdravstvene ustanove, kot je pri nas UKC v Ljubljani. Spomnil je tudi na etične pomisleke in se vprašal, kaj naj bi se po pridobitvi omenjene nove klinike na Bledu potem dogajalo s slovenskimi bolniki. Menil je tudi, da vrhunske gostujoči, letiči zdravnikov ne pripomorejo k razvoju domače medicinske stroke. V razpravi so ga člani sveta dopolnili in v sklepu zapisali, da je po mnenju zdravstvenega sveta nameravani projekt sporen.

Za pobudniko zamisli, da bi tak center dobili v Sloveniji, velja dr. Metka Zorc, docentka na Inštitutu za histologijo z embriologijo Medicinske fakultete v Ljubljani ter konzultantka na Inštitutu za kardiovaskularno kirurgijo v Sremski Kamenici. Za uspešno dohodkovno poslovanje omenjenega centra pa sta zastavila svoje ime najprej Smelt in nato Kompas. Med večletnim delom in študijem tudi v Ženevi in Clevelandu je dr. Zorčeva na klinikah spoznala tudi tako organizacijo dela, ki temelji na individualnem odnosu bolnik-zdravnik, na zdravljenju, ki ga imenujejo tudi zdravljenje z ljubeznijo. Zdravnik namreč ni odgovoren za bolnika samo med operacijo in za zdravljenje neposredno po njej, pač pa vse življenje. Tako delajo tudi v Sremski Kamenici. V vsaki republiki je organizirana skupnica, ki skrbi za paciente tudi po operaciji. V Sloveniji dr. Metka Zorc (sama skrbi za okoli 800 pacientov, ki jih je operiral dr. Ninoslav Radovanović, za nekatero že deset let), dr. Aleš Zenva in dr. Andrej Cer. Zdravnik in bolnik se vidita najmanj vsaka dva meseca, vsako leto je treba o vsakem pacientu pripraviti poročilo, podatki pa se zbirajo v kliniki za kardiovaskularno kirurgijo dr. Charlesa Hahna v Ženevi. (Le bolniki vedo povedati, koliko jim pomeni občutek varnosti, da se lahko posvetujejo s svojim zdravnikom kadarkoli.)

Potrebujejo drugačno »filozofijo« zdravljenja

Po zamisli dr. Metke Zorc naj bi tako filozofijo zdravljenja prenesli tudi v Slovenijo, kjer imamo dovolj sposobnih strokovnjakov za to. O tem, kako je sploh prišla »v igro Slovenija«, dr. Zorčeva pravi: »Ta dokončno podpora mednarodne ekipe, ki se je ukvarjala z načrtom, da bi zgradili tako kliniko v Srednji Evropi (zanjo so se potovali tudi Italijani in Avstrijci), je bilo potrebnih več stvari: lep kraj, dobri rezultati jugoslovanske ekipe v Sremski Kamenici, ugled dr. Ninoslava Radovanovića, ki bi tudi operiral v tej kliniki ter navsezadnje ekonomski izračun. V Sremski Kamenici so sicer od leta 1985 naredili več kot 4.600 operacij na odprtem srcu, lani kar 1305 – smrtnost je bila 1,6-odstotna, s čimer sodi ta klinika med pet najuspešnejših takih centrov v Evropi. Dr. Radovanović je sam operiral okoli tisoč bolnikov, najtežje operacije so zaradi boljše opremljenosti opravili v Ženevi, smrtnost med njegovimi pacienti je bila 0,9-odstotna. Delo v Sremski Kamenici je skrbno nadzorovano. Operacije v kardiovaskularni kirurgiji so zelo drage, zato na Zahodu oziroma v Ameriki prepovedo delo

tam, kjer ugotovijo, da je bila v preteklem letu smrtnost večja, kot je dopustna».

Načrtovalcem mednarodne klinike (v zadnjem času temu vse bolj pravijo sanatorij) očitajo, da njihovo delo poteka mimo UKC oziroma ustreznih zdravstvenih ustanov, in da tak sanatorij ne bi mogel delovati zunaj sedanega zdravstvenega sistema, kot otok zase.

Dr. Zorčeva o tem pravi, da so imeli v UKC dosti zasebnih, neformalnih pogovorov. Uradnih doslej ni bilo, ker v rokah niso imeli nič konkretnega, oprijemljivega. Sanatorij naj bi sicer sodil v sklop ženevske klinike, seveda pa bi bil lahko vezan tudi na UKC – če bi to le hoteli ...

Sicer pa ne gre pozabiti, da so predlagatelji (ostaja precej številčen odbor) zamisel za tak kardiovaskularni center v Sloveniji (na Bledu) predstavili že septembra 1987 nekaterim predstavnikom republiškega izvršnega sveta. Na seji, na kateri so bili tudi Dušan Sinigoi, Boris Frlec, Emil M. Pintar in dr. Dinko Leskovec, je bilo med drugim rečeno: »Sprejemljiva bi bila konstrukcija, da bi bil Mednarodni center finančno povsem ločen in neodvisna institucija na temelju skupnega vlaganja naših podjetij in tujcev, ki bi sama nosila finančno tveganje, nasproti Sloveniji in Jugoslaviji pa nastopala kot zdravstvena ustanova zunaj sistema zdravstvene skupnosti, ki bi slovenske in jugoslovanske bolnike sprejemala in zdravila pod pogoji, ki bi bili najmanj enaki oziroma boljši, kot so za nje v tujini«. Zatem so, kot še piše v zapisniku, sklenili, da »je predlagani koncept sprejemljiv, s tem, da bo center zasnovan, povsem kot gospodarski projekt na dohodkovnih odnosih. Ta projekt naj bo povsem ločen od zdravstva Slovenije ...«

Na omenjenem sestanku pa je menda nekdo tudi dejal, »naj bo to le klinika za tujce, naši pacienti pa bodo še naprej hodili v UKC«.

Ob tem načelnem ločevanju pacientov pa je bilo na zboru krajanov na Bledu slišati tudi vprašanje, kdo si bo operacije v takem centru sploh lahko privoščil. Dr. Metka Zorc pravi: »Zazelbo me je, ko sem prebrala, kako naj bi delili bolnike po plačilnih sposobnostih (ta za Bled, oni za Kamenico in nekateri kar za UKC). Ni hče ne bo izbral pacientov, pacient naj izbira zdravnika! Tudi svobodna izbira zdravnika je – demokracija ...«

Pred leti so izračunali, da bi operacija v novem centru stala nekako 15 tisoč dolarjev, kar bi bilo zaradi nižjih stroškov (za delavce in material) precej manj kot v Švici (kjer seveda lahko zaračunajo tudi ugledno ime), danes bi bilo to razmerje zaradi višjih stroškov že drugačno. Vendar bi po predvidevanjih tuji gostje plačevali tako visoko ceno, da bi lahko na ta račun precej naših bolnikov na leto operirali brezplačno oziroma bi bilo mogoče zanje plačati podobno ceno kot v UKC. V medicinskem delu klinike oziroma sanatoriju bi morali zaposliti 90 ljudi, med njimi devet zdravnikov. »Kadri so najmanjši problem. Če bi šlo samo za to, bi lahko že jutri pričeli delati«, pripoveduje dr. Zorčeva. Dva glavna kirurga naj bi prišla za stalno iz tujine, drugi pa bi bili domači ljudje. Po njenih besedah so v 20-članskem iniciativnem odboru za gradnjo klinike in profesorji medicinske fakultete in znani slovenski kardiologi in kirurgi, ki gradnjo seveda podpirajo in bi v kliniki tudi delali. Prosili pa so jo, naj ne imenuje njihovih imen, ker bi jim to utegnilo škodovati v službi.

Na vprašanje oziroma pomislek, ali bi s to potezo lahko kadrovsko osiromasili UKC, se dr. Zorčeva sprašuje: »Zakaj osiromasili? Nekateri že zdaj gostujejo v Sremski Kamenici in v Švici. Organizacija dela je lahko taka, da so še naprej zaposleni v UKC, v sanatoriju pa bi delali kot konzultanti. Seveda bi tako odprli možnosti za usposabljanje novih, mladih strokovnjakov. Tako to delajo v Švici, v Ameriki ...«

Hrupa zaradi lokacije mednarodnega centra za kardiovaskularno kirurgijo v radovljški občini naj bi bilo vendarle konec. Blejci so jo zavrnil, Ribnjani pa jo sprejemajo odprtih rok. Zato pa sedaj postaja vse glasneje znotraj stroke, ki sicer velja za eno najbolj vase zaprtih.

Ni strahu, da ne bi zbrali dovolj denarja

Kar zadeva investitorje, predstavnik Kompasovega »Turizma«² Janez Pergar na kratko pravi takole: »Ni nikakršne bojazni, da bi za gradnjo klinike ne bi zbrali dovolj denarja, saj je v ozadju več kot deset potencialnih vlagateljev iz Evrope, ZDA in Jugoslavije. Predračunska vrednost objekta na Bledu je bila 24 milijonov dolarjev (od tega 9 za opremo). Objekt, ki naj bi ga zgradili v Ribnem, bi bil precej manjši (z možnostjo, da bi ga ob morebitni potrebi pozneje lahko še povečali). Najprej bi zgradili medicinski del s 60 posteljami, druge prostorske zmogljivosti pa naj bi imel njihov sedanj hotel. Pri Kompasu so zadovoljni, da je zadeva glede sporne lokacije na Viščah naposled končana – na Bledu so to pač zavrnili, ker bi bilo nemara res pametneje porabiti tako dragocen prostor za kaj drugega. Šlo je pač za preiskus lokacije, kjer, če ne uspeš, pač odnehaš brez kakršnekoli zamere«. Če bodo za novo lokacijo v radovljški občini pravočasno pripravili potrebno dokumentacijo, bodo lahko začeli graditi sanatorij v Ribnem jeseni, odprli pa prihodnjo pomlad ...

Na republiškem komiteju za zdravstvo in socialno varstvo »zadeve«³ še niso uradno obravnavali, bodo pa vsekakor to morali storiti, ker so jih na to opomnili Zeleni, ker jih za mnenje sprašuje Slovenska akademija znanosti in umetnosti in ker so seveda kot upravni organ odgovorni za zdravstvo v republiki in za verifikacijo tovrstnih ustanov. Zbirajo po-

Prof. dr. Jolanda Jezernik-Leskovec, dr. med., predstojnica Univerzitetne klinike za kirurgijo srca in ožilja, UKC Ljubljana:

»Vse naše informacije o gradnji nove bolnišnice izvirajo iz dnevnega tiska. Iz tiska smo najprej izvedeli, da je Center načrtovan večinoma za samoplačnike, tujce. Naslednja informacija je to dopolnila z načrtovano oskrbo nekaterih zavarovancev iz naše republike, ki sicer odhajajo na zdravljenje v inozemstvo. V zadnji številki Demokracije pa smo prebrali, da bo Center oskrboval srčne bolnike po enaki ceni kot UKC (?)».

Sprašujem se o strokovni in finančni podlagi načrtovanja zdravstvene institucije, ki bo predvdoma angažirala prof. dr. Radovanovića in ugledne strokovnjake iz tujine, verjetno ne pod istimi pogoji kot jih imajo izvajalci del storitev v vseh centrih v Jugoslaviji. Dvominim, da bi bilo možno zagotoviti financiranje tega centra v okvirih financiranja naše redne dejavnosti, kajti zdravstveni delavci se ne nehalno ukvarjamo s finančnimi težavami, ki pogosto ovirajo celo redno vzdrževanje opreme in stavbe, dobavo potrošnega in vgradljivega materiala in vseh potrebnih pripomočkov pri zdravljenju. Klinika za kirurgijo srca, in ožilja v zadnjih letih oskrbi od 380 do 470 bolnikov letno, ki potrebujejo operacije na odprtem srcu. Kakalna doba za programske operacije je okoli 1 meseca, za bolnike, pri katerih težko stanje zahteva neodložljiv operativni poseg, se ta opravi po diagnostični obdelavi. Operiramo tudi različne bolnike, pri katerih je tveganje operacije večje, le izjemoma soglasamo (konzilij), da je potrebna napotitev bolnika na zdravljenje v tujino. Zato izražam zaskrbljenost nad objavljenimi podatki, ki jih večinoma podpisujejo nezdravstveni delavci, ki navajajo nizko umrljivost v Sremski Kamenici in višjo v drugih centrih v Jugoslaviji – brez opredelitve o vrstah posegov in rizičnosti skupin. Pri strokovnih analizah se točno opredeljujejo skupine

posegov in stopnje tveganja obravnavanih bolnikov. Tako z nekimi podatki begajo bolnike, ki čakajo na operativni poseg in so že brez teh informacij dovolj prestrašeni, obenem pa se na ta način manipulira tudi z javnim mnenjem. Predlagam analizo koliko bolnikov s srčnimi boleznimi potrebuje zdravljenje v tujini in koliko bolnikov in kaksna sredstva naj bi zagotovilo delovanje novega centra. Leta 1984 je bilo na zdravljenje v tujino napotenih iz Jugoslavije le 117 srčnih bolnikov, od tega iz Slovenije 17. Leta 1988 je iz Slovenije šlo na zdravljenje v tujino 19 srčnih bolnikov. Od teh 9 na operativno zdravljenje, drugi na balonsko širjenje koronarnih arterij. Razen enega predloga za operativno zdravljenje v tujini, je druge podal konzilij iz Sremske Kamenice, z obrazložitvijo, da ima kirurška intervencija večji operativni riziko. Takšne utemeljitve veljajo za ponovne operacije na srcu ali za kombinirane poseg, kjer je treba opraviti prekrvitev srca z obvozi (by-pass) in dodatno opraviti še eno ali več zaklopk po svetu obneslo, uveljavilo, vendar jih nasa klinika in drugi centri v Jugoslaviji ne odklanjajo.

Kot ustanova, ki je pristojna, da kirurško skrbi večino bolnikov z obolenji srca in ožilja iz naše republike in napotene bolnike iz drugih republik, ugotavljamo, da izjemno redko obstaja indikacija za napotitev v tujino in da se kljub finančnim težavam nasa dejavnost odvija na evropski ravni, vključno intenzivno terapijo po posegu in reševanju vseh pooperativnih zapletov. Prepričana sem, da mora bolnik zaupati svojemu zdravniku in zdravstveni ustanovi, za katero se odloči. Menim, da napačne informacije lahko vplivajo na odločitve bolnika in povečajo njegovo stisko, vplivajo tudi na načrtovanje porabe že tako in tako bornih sredstev za zdravstvo, vodijo pa tudi v diferenciacijo bolnikov in ustanov.

za socialno medicino in higieno in podobno. »Nikoli nismo mislili.«⁴ je pojasnil namestnik predsednika republiškega komiteja za zdravstvo in socialno varstvo dr. Jože Vidmar, ki je tudi sodeloval v pogovoru, »da bi družba v tem položaju imela toliko denarja, da bi lahko iz iste vreče financirali tudi zasebne bolnišnice, in tudi ne verjamemo, da bi bila kupna moč prebivalstva lahko tako velika, da bi si kdo od nas lahko privoščil zdravljenje v taki kliniki.«⁵ A kot rečeno, gre vendarle šele za delovna gradiva nove zakonodaje, predvsem mladi imajo veliko novih zamisli za to področje, vse je še odprto, o vsem bomo še veliko razpravljali ...

Stroka nima nič proti tekmeču?

Predsednik Slovenskega zdravniškega društva prim. dr. Marko Demšar meni takole: »O blejski kliniki smo zvedeli iz časopisa in iz dopisov, ki so nam jih poslali v vednost Zeleni kot glavni pobudniki vseh mogočih pomislekov. Slovensko zdravniško društvo bo še v februarju obravnavalo vse papirje, ki jih že imamo, in strokovni elaborat, ki ga pričakujemo do 23. februarja. To bomo storili z vso resnostjo in morda bomo želeli še kakšne dodatne informacije, pri čemer bo izhodišče dejstvo, da se zavzemamo za konkurenčnost zdravstvenih delovnih organizacij, za strokovno in ekonomsko konkurenčnost; zavzemamo se tudi za sanatorije, ki ne bodo le družbeni, za bolnišnice, ki ne bodo same družbene. To se pravi, da nam gre za višjo stopnjo kot zgolj za običajno zasebno prakso. To bomo torej obravnavali s tega stališča in ne bomo zadeve zavrnili zgolj zato, ker to sploh ne bi sodilo v naš sistem. Zakaj ne? To se je povsod po svetu obneslo, uveljavilo in mislim, da ni čisto nič slabega v tem, če ena ali druga klinika dobi konkurenta in zdravniki v eni ali drugi kliniki konkurenco. Če si zamislim sebe kot bolnika take klinike,

Foto: Jero Zahuranc

ki ima višji standard in tudi nekoliko drugačen ambient, bi se skoraj gotovo odločil biti njen pacient, tudi s tem da sam prevzamem nekaj doplačila – seveda ob zagotovljenem vrhunskem strokovnem delu. Torej: Slovensko zdravniško društvo bo pretehalo predvsem strokovne argumente. Mogoče bodo lokacijski obrobni, nekoliko manj ekološki ...

Kako znova vzpostaviti zaupanje?

Razumljivo je, da ima zamisel za novo kliniko največ zagovornikov v vrstah bolnikov, ki so tako ali drugače uspešno prestali zahteven poseg na srcu v Kamenici, v Švici ali kje drugje. Če pustimo vmenar izrazito čustvene poglede na te stvari in dogajanje, ni mogoče mimo preudarnih in poštenih razmišljanj, ki si ne lastijo pravice, do strokovne presoje, sprašujejo pa se, kako povsod v zdravstvu – in tu še posebej – ustvariti možnosti za pristnejše človeške stike, občutek varnosti, bolnikovo zaupanje v zdravnika.

Tako denimo razmišlja prim. dr. Vinko Domitrovič, specialist iz radiologije, ki je zdaj upokojen, od leta 1970 do 1978 pa je bil namestnik glavnega direktorja, odgovoren za organizacijo zdravstva v KC. Zadnjih 8 let je deloval v vodilni ekipi pri izgradnji KC.

»Na svojo nesrečo sem se pred leti znašel med hudo ogroženimi srčnimi bolniki, lahko me je rešila edino operacija. Ko so strokovnjaki z UKC z natančnimi preiskavami ugotovili moje težko stanje, so mi svetovali operacijo. Zelo sem bil prizadet, ne zaradi operacije same, temveč zato ker so mi mnogi najbolj odgovorni strokovnjaki iz kardiologije in v rentgenologiji med štirimi očmi svetovali obvezen odhod na operacijo v tujino ... Vedel sem, da igram na zadnjo karto, zato sem se odločil in odšel. Po enaki poti, ki je bila združena z ogromnimi težavami, je šlo na desetine naših srčnih bolnikov.

Svoj primer sem opisal zato, ker sem hkrati kot zdravnik in bolnik prišel do spoznanja, da si nobena zdravstvena ustanova ali klinika ne more lastiti monopola nad zdravljenjem v prepričanju, da je dosegla že vse na svojem področju. Iz teh razlogov sem za gradnjo mednarodnega sanatorija za srčno kirurgijo na Bledu, in to utemeljujem s sledečim: gre za naložbo mednarodne ustanove, kar ne bo načelnajo skladov, namenjenih za razvoj zdravstva v Sloveniji, bolniki bodo prihajali predvsem iz tujine, ob možnostih in po potrebi pa delno tudi iz Slovenije in drugih republik; UKC oziroma njegova klinika za srčno in žilno kirurgijo ne more biti bolj ogrožena kot doslej, saj so tudi zdaj naši bolniki delno hodili na zdravljenje v tujino in v Sremsko Kamenico (to bi vsaj delno prestregel blejski sanatorij). UKC bi moral svojo dejavnost s tega področja povezati z ono na Bledu, kar bi bilo obojestransko koristno.«

Kako ob zasebnosti urediti tudi zavarovalništvo?

Prof. dr. Radojko Orvald z Inštituta za histologijo z embriologijo Medicinske fakultete se prav tako zavzema za ustanovitve in gradnjo prve zasebne zdravstvene ustanove v Sloveniji, ker »je prepričan, da bi z ustanovitvijo in postavitvijo zasebne zdravstvene ustanove začeli uresničevati prenovu tudi na področju zdravstva; večjo kakovost, gospodarnost in konkurenčnost, ter odpravo monopola oseb in institucij v zdravstvu. Vzporedno delovanje javnega in zasebnega sektorja na področju zdravstva bo omogočilo tudi ustrezen pretok kadrov, kar je nujen pogoj za izbiranje najprimernejših ljudi zlasti za potrebe visokošolske vzgoje, znanstveno-raziskovalnega dela, vodenja in upravljanja v zdravstvu. Ob doslednem uveljavljanju svobodne izbire zdravnika in zdravstvene ustanove je treba ustrezno preurediti tudi zavarovalništvo na področju zdravstva. Nikakor namreč ne bi smeli povezati zasebnega zdravstva z izključnim samoplačništvom. Tu ni treba za vsako ceno iskati izvirne rešitve, saj je za to v razvitem svetu, zlasti v Evropi, dovolj zgledov.«

Tako bi lahko še naprej nizali. Za, proti, za ...

Vsaj nekaj pa je že zdaj jasno: nova klinika bi prinesla konkurenco. Bolni bodo hoteli tja, kjer si ime pridobivajo z rezultati in odnosom do bolnika. Tuji investitorji navadno dobro tehtajo, v kaj je vredno naložiti denar. Klinika v Ribnem bi se te platila imela le dve možno, sti – da zavzavi ali propade.

Dragica Bošnjak

Vlasta Felc

Snovanje naših bodočih odnosov z Evropsko skupnostjo je zadnje čase v Jugoslaviji šlo skozi več faz. Najprej je v snovanju okvirov, v katere naj bi umestili bodoče tesnejše povezovanje z najpomembnejšo gospodarsko partnerko, dolge mesece prevladovala letargija, ob kateri je bilo sem in tja slišati, da ostajajo odnosi Jugoslavije s skupnostjo še vedno »sui generis«⁶ (posebne vrste), vendar dopolnjeni z megleno predstavo o približevanju dokončnemu vstopu v članstvo. Ker pa se je formula sui generis v virtucio vzhodnoevropskih dogodkov in stopnjevanja bruseljskega zanimanja zanje dobila obrabljena, je konec lanskega novembra, ko se je v Bruslju mudil zvezni sekretar Budimir Lončar, potisnjena v osprejeda – zdaj kaže, da nekoliko pretirano – formula morebitne asociacije oziroma pridruženega članstva, ki naj bi po nekakšni inerciji in nepisanim pravilu pomenilo predsobo za vstop v redno članstvo. Tako se je vsaj dogajalo ali pa se dogaja z nekaterimi pridruženimi članicami Evropske skupnosti v preteklosti, z Črčijo denimo, ki je po pogodbi o asociaciji leta 1961 postala 1980. leta redna članica, ali pa s Turčijo, ki je že od leta 1963 pridružena članica in ima – vsaj hipotetično, pa še to skupaj z Avstrijo – med vsemi kandidatkami za vstop v dvanajsterico največ možnosti.

Konkurenca niti ni tako zelo huda

S ponedeljkovim sestankom zunanjih ministrov Evropske skupnosti bi se za Jugoslavijo verjetno morala začeti nova faza snovanja bodočih odnosov s skupnostjo: z več čistega vina in manj evforije oziroma zablodi. S predlogom, ki ga je komisija ES (izvršni organ) v ponedeljek poslala na mize ministrov, ti pa so ga načelno podprli, vendar pa za prihodnji sestanek zahtevali dodatna pojasnila, je postalo jasno, da je ideja o asociacijah zastavljena za vse srednjeevropske in vzhodnoevropske države in ne le za Jugoslavijo. To med drugim pomeni, da si bo treba v »konkuren-

JUGOSLAVIJA IN EVROPA

Ni bližnjice za Evropsko skupnost

Vsakišno navdušenje nad asociacijo ali pridruženim članstvom v Evropski skupnosti je povsem odveč, saj gre za status, ki še ni povsem jasno opredeljen, čeprav so zanj že predpisani številni pogoji, in ki nikakor ne zagotavlja hitrega odpiranja vrat v redno članstvo.

raznolikim in velikim gospodarstvom, kakršno je sovjetsko, še imelo na nevirano delovanje skupnosti, še posebno po letu 1992.

Če torej odmislimo NDR in Sovjetsko zvezo, ki ju v okviru pridruženega članstva s srednjeevropskimi in vzhodnoevropskimi državami v Bruslju niso pripravljeno obravnavati, in če upoštevamo odlog, ki ga bodo za začetek pogajanj o asociaciji potrebovali Češkoslovaška, Bolgarija in Romunija, ki morajo s Skupnostjo prej skleniti sporazume o gospodarskem sodelovanju, je pričakovati, da bi se uresničevanje pridruženega članstva – kar bo sicer dolg proces – lahko najprej začelo pri Jugoslaviji, Madžarski in Poljski.

V Jugoslaviji se lahko še tako navdušujemo za asociacijo z dvanajsterico – koliko smo zdaj nanjo gospodarsko pripravljeni, je seveda drugo vprašanje, ki ga utegne delno rešiti morebitni dogovor o dodatnih koncesijah Jugoslaviji – toda v prvem obdobju – se bo treba dosledno držati pravil, ki jih Bruselj zahteva po novem. Sporazum o gospodarskem sodelovanju med Jugoslavijo in ES ostaja še skoraj deset let, politični dialog pa teče že dve leti in ta bruseljska pogodja torej

nista sporna. Zadeva pa se zaplete pri drugih petih, med katerimi bi uresničevanje Markovičevega gospodarskega programa verjetno brez večjih težav zadostilo merila »naravnosti v tržno gospodarstvo«. Druge tri pogoje – delovanje pravne države, spoštovanje človekovih pravic in večstranost – pa bi ob dogodkih na Kosovu in nedorečenosti političnih pluralističnih prizadevanj po vsej Jugoslaviji v Bruslju težje prikazali kot uresničene. Da o svobodnih volitvah, ki jih bodo Poljski tudi v Bruslju, tako kot v Svetu Evrope priznali a priori oziroma miže na eno oko, Madžarska pa je nanje pripravljena, sploh ne govorimo. Toliko pravi, ker je ES zahtevala svobodne volitve tudi pri odobritvi pomoči srednjeevropskim in vzhodnoevropskim državam v okviru tako imenovanega programa PHARE (neposredna, kratkoročna pomoč 24 industrijsko razvitih držav, ki jo ES usklajuje) in sicer še do konca tega leta. Ker gre pri programu – vanj so po novem vključili tudi Jugoslavijo – za iste države kot pri asociaciji in ker je pričakovati, da bodo te že zaradi projekta PHARE volitve res speljale še letos, bo torej tudi za asociacijo v resnici obveljal enak rok: svobodne in demokratične volitve do konca 1990. leta.

Navdušenje nad neznano stvarjo

Čeprav tako kratek rok morda asocira na skorajšnji začetek pogajanj o pridruženem članstvu, je zadeva v resnici čisto drugačna. V Skupnosti namreč šele snujejo nove oblike sodelovanja z državami, ki jih v bruseljski terminologiji čedalje pogostjeje imenujejo »bivše ljudske demokracije«, in za zdaj še nihče ne zna odgovoriti na vprašanje, kaj naj bi morebitna asociacija v resnici pomenila. »Jugoslovani ste se,«⁷ trdi v Evropski komisiji visok funkcionar, ki dobro pozna Jugoslavijo, »kar prehitro navdušili za asociacijo. Ali ne bi morda počakali, da vidite, kaj vam v resnici ponuja? Poleg tega pa je za navdušenje še pregodaj. Ne zato, ker bi bilo z željo po pridruženem članstvu kaj narobe. Temveč zato, ker si v Evropski komisiji še nihče niti približno ne predstavlja, kaj vam je s tem ponujeno. Psihološki učinek, ki ga lahko ima na Jugoslovane v položaju, v kakršnem so, korak v smeri Evrope – četudi za zdaj le verbalen – pa je seveda druga stvar. Toda kljub temu je navdušenje nam nečem, kar še nima niti oblike niti imena, le nekoliko pretirano.«

Stvari bodo sicer nekoliko jasnejše že konec meseca, ko naj bi Evropska komisija za dublinsko srečanje zunanjih ministrov pripravila dodatne informacije, pač take, s kakršnimi bo sedanjo formulacijo o »dovolj dobrem in prožnem okviru pridruženega članstva, ki ga bo mogoče delno naravnati na potrebe in specifične zahteve vsake posamezne prosilke«⁸ dopolnili s konkretnimi merili. Za zdaj

velja, da bi asociacija verjetno morala pomeniti sprostitve trgovinskih tokov v obe smeri (kar bo za šibkejša gospodarstva, ki bodo pod pritiskom neusmiljene konkurence za hodoevropskih izvoznikov, še kako trd oreh), tehnično in finančno pomoč pridruženim članicam, skupne infrastrukturne projekte (pri tem v Bruslju posebej vztrajajo že zdaj, ko je snovanje asociacije šele v povojih) in politični dialog. Kaj vse to pomeni v primeru Jugoslavije, si bomo nekoliko bolj na jasnem 26. februarja, ko bo v Beograd pripotoval visoki uradnik direktorja za Sredozemlje v Evropski komisiji Jean Joseph Schved.

V Jugoslaviji pa moramo vedeti, da se nam s pridruženim članstvom ne bodo avtomatično kdaj v prihodnje odprla vrata v redno članstvo. V Evropski skupnosti, ki ima tudi sama kopico težav z uresničevanjem Evrope po letu 92 in ki je prav zato asociacijo že opredelila kot alternativo in ne kot prvo fazo rednega članstva, ne poznajo sentimentalnosti. Tujim težavam, četudi specifičnim in temelječim na heterogeni nacionalni strukturi, dolgoletni ponesrečenosti poti v socializem, ostri gospodarski krizi in malodane nepojmljivi inflaciji, so sicer pripravljeli prislusltni in v kontekstu novega evropskega sožitja odniti tudi kako pomoč. A vse to le do meja najneposrednejših interesov Skupnosti ali posameznih članic, med katerimi bi se v doglednem času morda utegnili znati gospodarko kake Avstrije. A že s Turčijo so, tako kaže tudi ponedeljkov sklep zunanjih ministrov ES o preložitvi razprave o turškem vstopu po letu 92, veliko večje težave, ne glede na dolgoletno pridruženost članstvo, pripadnost Evropskemu prostoru, strateške interese ali pa obstoj parlamentarne demokracije. Med želenim in možnim je torej treba znotraj konsekvence in natančno oblikovane strategije (ki je še ni), zarisati smer, po kateri naj si potem utiramo pot v Evropo. Za asociacijo ali pa kako drugače, a brez iluzij o rednem članstvu in ES. Vsaj v doglednem času.

Mirjam Ačimov-Oblik

VZHODNOEVROPSKE KOMUNISTIČNE PARTIJE

Z demokracijskim socializmom — na smetišče zgodovine?

V bistvu je presenetljivo, kako hitro so padle komunistične partije, ki jim prej štirideset let nihče ni mogel do živega, niti madžarski prelom 1956, češkoslovaška vstaja 1968 niti poljska druga destalinizacija 1980, da manjši pretresovi ne omenjamo. Tudi ko je poljski oziroma madžarski komunistični voz začel drveti navzdol, so se nekatere druge partije zdele še trdne. Toda rušilna logika podirajočih se domin je bila usodna; tako kot so bile komunistične partije Vzhoda povezane s »proletarskim internacionalizmom«, kar jih je skupaj s pomočjo vojske držalo pokonci, so v povezavi tudi padle. Dovolj je bilo, da je polet najšibkejši člen v verigi in ker je sovjetska vojska odkrila vsakršno možnost posredovanja, je bilo vladavine komunističnih partij konec.

Dejstvo je, da so šele v lanskem letu dozorele mednarodno-politične okoliščine za padec komunizma; v vseh prejšnjih udarih je posredovala sovjetska vojska, medtem ko so poljski državni udari izvedli domaći generali sami, da ne bi bilo treba posredovati Sovjetom. To je najbrž razlog, da je nato poljski komunizem prvi padel. Večina analitikov je trdno prepričana, da je bila lani odločilna prav vloga Sovjetske zveze, ki je zaveznicam celo na vrhu Varšavske zveze v Bukaresti pisno zagotovila, da dvoulje različnost političnih ureditev v posameznih državah Vzhoda, s čimer je bila pokopana dvajset let stara doktrina Brežnjeva o omejeni suverenosti vzhodnoevropskih držav. Poleg tega si je SZ kar doma nakopala težave in si posredovanja na tujem ni mogla privoščiti. Nato so se zbudili Poljaki, ki so — kot rečeno — morali obratovati med sabo, saj SZ pri njih ni posredovala, potem Madžari, ki so obudili ljudsko vstajo 1956, za njim pa še drugi, pri vsaki naslednji vstaji pa je šlo dosti teže. Danes je ta faza neposrednega rušenja komunistične oblasti že mimo in proces je zagotovo ireverzibilen; to dokazujejo že nekateri neuspešni poskusi državnih udarov (CSSR, Romunija), čeprav latentna nevarnost nadaljnjih poskusov rušenja oblasti, vendarle še obstaja.

»Prenovitelji« so le prehodne figure

Vzhodnoevropske komunistične partije so po neposrednem zlomu absolutistične oblasti zamenjale skoraj celotne postavke najvišjih teles, vključno prve može. Tako je na Poljskem generala Jaruzelskega (ki je po abdikaciji s partijskega prestola postal šef države) najprej zamenjal Rakowski, tega pa pred dnevi na kongresnih ruševinah Poljske združene delavske partije (PZDP) Aleksander Kwasniewski; Kadarja je na čelu Madžarske socialistične delavske partije (MSDP) najprej nadomestil Karoly Grosz (Kadar je postal predsednik partije in državnega sveta), tega pa po oktobrskem prelomu kongresu Reszö Nyers; v NDR so za naslednika odstavljenega (in priprtega) Honeckerja najprej določili Egon Krenza (ki je bil obenem tudi predsednik državnega sveta), tega pa je po decembrskem kongresu nadomestil Gregor Gysi; v CSSR so najprej odstavili Husaka (postal je predsednik državnega sveta), nato še Jakeša, na njegovo mesto postavili Karla Urbana, danes pa je nominalni šef partije Ladislav Adamec; v Bolgariji je odstavljenega (in ravno tako priprtega) Živkova nadomestil Mladenov (postal je predsednik), po kongresu pa Aleksander Lilov, medtem ko so v Romuniji delovanje KP po prevratu prepovedali.

Padec rdečega imena

Naslednji korak po kadrovskih spremembah, ki so včasih šle do zadnjega moža v centralnem komiteju (denimo v NDR, nekoliko pa tudi na Poljskem in Madžarskem), so vzhodnoevropske partije pripravile kongrese, na katerih so običajno poleg šefov zamenjali tudi ime stranke: poljsko PZDP je nasledila Socialna demokracija republike Poljske, madžarsko MSDP Madžarska socialistična

stranka, Vzhodni Nemci so staremu nazivu Enotna socialistična partija Nemčije najprej dodali vzdevek Stranka demokracijskega socializma (SDS), po kongresu pa bo samo še SDS, medtem ko sta imeni KP preživeli le kongresa češkoslovaške in bolgarske partije.

To spreminjanje imen ni zgolj olepšava fasade: ger namreč za bolj ali manj radikalne prelome s kontinuiteto starih in do skrajnosti kompromitiranih komunističnih partij, pri čemer je bilo delno priznavanje nasledstva (kot denimo v primeru Madžarske), bolj taktična kot vsebinska zanka. Ta prelom v kontinuiteto komunističnih partij je silno pomemben v luči prihajajočih prvih svobodnih volitev od marca do junija letos: tiste partije, ki so tudi formalno preimile z različnimi »delavskimi« usmeritvami, imajo veliko več možnosti za preživetje po volitvah kot tiste, ki preloma niso zmogle, kar se bo nedvomno jasno pokazalo. Dediščina starih komunističnih partij je namreč tako težka (zatrli so vse poskuse političnega pluralizma, standard ljudje je neverjetno nizek, kar je posledica do skrajnosti zavoženega gospodarstva, porazno pa je tudi izvrševanje človekovih pravic; kot bi dejal Predin v svojem Praslovu: »Po predpisih so uničili vse, kar se je uničiti dalo.«), da je vsako priznavanje »legalne kontinuitete« pri novih partijah lahko usodno. Češkoslovaški in bolgarski komunisti se bodo tega očitno zavedli takrat, ko bo že prepozno.

Pri tem prelomu je najbolj pomemben preobrat v novo smer. To so običajno poimenovali demokracijski socializem (Madžarska, NDR, Bolgarija), le Poljaki so zapluli v povsem konkretne vode, to je v socialno demokracijo. Zaradi teh novih usmeritev so se stare partije na omenjenih kongresih običajno razcepile: Grosz je denimo na Madžarskem ustanovil novo (po imenu staro) MSDP, Tadeusz Fisbach Socialdemokratsko unijo na Poljskem, medtem ko so Vzhodni Nemci s spretnim manevrom do kongresa v marcu (staro ime so ohranili in k njemu dodali novo) obdržali partijo skupaj. Kot rečeno, imena pri tem niso nepomembna, ker v sebi nosijo vsebino; zato so v NDR z novim imenom Enotna socialistična partija Nemčije — Stanka demokracijskega socializma — obdržali znotraj ene stranke tako komuniste kot potencialne socialdemokrate, ta »pakt s hudičem« pa bo trajal do kongresa, ko naj bi tudi v NDR naredili prelom. Poljski in (pogojno) madžarski komunisti so torej edini zmogli narediti pravi imensko-vsebinski prelom, kar je še posebej pomembno za Madžare, ki bodo šli na volitve že 26. marca. Poljaki so prelom naredili postfestum, ko so že izgubili na volitvah in bili tik pred lokalnimi volitvami, kjer ne pričakujejo več tako hudega poluma. Vzhodnonemški partiji se ne obeta nič dobrega na volitvah (Gysi: »Po volitvah 18. marca bomo morali komunisti začeti bežati v ZRN«), kot tudi ne češkoslovaški (neka neodvisna institucija za raziskovanje javnega mnenja je odkrila, da ne bi dobili niti 10 odstotkov glasov) oziroma bolgarski partiji. Socialna demokracija, ki lahko pokriva ves levi del politične palete (od tam, kjer se konča desnica — če je zgolj pogojno tako določimo — in do tam, kjer se začnejo komunisti), je nedvomno bolj privlačna kot skrajna

S spremembami na Vzhodu nekdanje nepremagljive komunistične partije počasi izginjajo na rob političnega dogajanja — od koder so se bile s tujo pomočjo tudi povzpele na oblast — ali pa celo izginjajo na smetišče zgodovine. V tem smislu gre za popravljane napak, ki jih je zagrešila zgodovina; letošnje volitve bodo verjetno stvari vrnila tja, kjer so bile po vojni, preden je komunizem prišel na oblast.

komunistična levica. Tudi to bodo nekateri spoznali šele takrat, ko bo že prepozno.

Komunistična sedmina za okroglo mizo

Začetnim kadrovskim in formalno-vsebinskim prelomom je ponavadi sledilo sočanje

partij z opozicijo v obliki okroglih miz. Na teh pogajanjih z bivšimi prepovedanimi strankami in bivšimi zaporniki (voditelji teh strank) so bili partiji — reformirani ali pa še ne — v glavnem zaviralci sprememb, kar je le še bolj natančno kazalo na njihov reakcionarni značaj. Toda dejstvo je, da so bili na koncu vseh okroglih miz — te so potekale povsod — komunisti poraženi. Na Poljskem morda še

Foto: Tine Štoko

najmanj, saj so v pogodbi z opozicijo dovolili svobodne volitve v zgornji dom parlamenta, v spodnjega pa le na pol svobodne (junija lani je bil že tudi to revolucionarni dogodek, danes pa Poljaki z žalostjo v srcu ugotavljajo, da so pri reformah storili najmanj v Vzhodni Evropi), toda na Madžarskem, v NDR, ČSR in tudi v Bolgariji je opozicija dosegla s partijo popoln konsenz o svobodnih parlamentarnih in predsedniških volitvah na vseh ravneh (teritorialnih in parlamentarnih), tako da več prava pravzaprav ni mogoče dosegati. Romuni so okroglo mizo med Frotro narodne rešitve, ki ima v sebi še mnoge komunistične primese (tudi kadrovske) in opozicijo šele pričeli, vendar kaj drugega, kot so sklenili v naštetih državah, niti ni pričakovati. Če bi bili zlobni, bi rekli, da so si komunisti na okroglih mizah podpisali smrtno obsodbo: po svobodnih volitvah bodo le še marginalna politična skupina, tako kot komunisti drugod po svetu, natančneje v Zahodni Evropi, če do tedaj ne bodo znali poskrbeti zase.

Razlogov za že kar predčizen »odpis« komunistov je več. Prvič, te svobodne volitve bodo »negativne« in ne »pozitivne«: na njih sploh ne bo prišlo do pravega izbiranja med različnimi političnimi skupinami (oziroma strankami), saj je odpor potencialnih volilcev do komunizma ogrožen in bodo na volitvah bolj volili proti komunistom kot pa za koga drugega. Zato bodo volitve bolj negativne kot pozitivne. V šoli lahko rečemo, da so edinole Češkoslovaki pustili volilec ta užitek, da bodo lahko na volitvah prečrtali ime komunistične partije. V Romuniji komunisti na volitvah ne bodo sodelovali (če odštejemo tiste iz druge polovice Fronte narodne rešitve, ki bodo sodelovali v imenu začasne oblasti), na Poljskem so naslednje parlamentarne volitve — te pa bodo že čisto prave — šele leta 1993, v NDR, Bolgariji in na Madžarskem pa bodo na volitvah sodelovale stranke »demokracijskega socializma«. S tem so si rahlo povečali možnosti za kak odstotek glasov več na volitvah kot v primeru, če bi nastopili s starimi imeni, toda to bistva volitev (negativna naravnost) ne spremeni. Zaradi te negativne naravnosti volitev in volitev se seveda možnosti komunistov (tudi prenovljenih) precej manjša ali pa — bodimo natančnejši — nikakršne.

Partijam pripada desetina

Drugič, tudi najbolj reformiranim partijam pred volitvami ne kaže najbolje, kaj šele drugim! Pozgaj je avgusta lani v intervjuju še govoril, da bodo madžarski komunisti dobili 38 do 40 odstotkov glasov na volitvah. Od kod je takrat črpal ta optimizem, ni znano, toda že oktobra na kongresu partije se je »posul s pepelom« in dejal, da ne bo ničesar več napovedoval, v isti sapi pa je spet govoril o 20 do 25 odstotkih. Dobro bi ga bilo slišati danes, toda rezultati raziskav javnega mnenja napovedujejo »češkoslovaški razplet« (do 10 odstotkov glasov). Partija je kadrovske precej oslabiljena (Pozgaj je formalno še član, a po predsedniških volitvah ne bo več, Nemeth je izstopil, Grosz, ki je imel tudi precej ugleda, ravno tako, da ne nastevamo naprej), kar je za volitve, kjer bo treba nastopiti z imeni, lahko usodno. In če so napovedi tako črne za madžarsko partijo, ki je edina na Vzhodu zmogla miren prehod (edine demon-

stracije — pa še te povsem mirne — so bile ob ponovnem pogrebu Imreja Nagyja) in pri tem prehodu z Groszom in Pozgajem odigrala tudi poglavito vlogo (le na Madžarskem je opozicija capljala za partijo in ne obratno kot drugje), potem so lahko napovedi za druge partije le še bolj črne. Zato »komunistom« in komunistom v NDR, ČSR in Bolgariji (omejili smo že strah Gysija) zanesljivo tečejo zadnje ure na oblasti pred porazom, kakršnega so doživeli v teh državah na prvih povojnih svobodnih volitvah, ki so jih kasneje s pomočjo sovjetske vojske obrnili sebi v prid. Komunisti v Litvi, Letonski, Estoniji in Sloveniji niso v tako groznom položaju, ker verjetno ne bodo tako močno poraženi, obenem pa imajo zaslonbo v zveznih telesih, kjer je partija — tako v SZ kot v Jugoslaviji — še trdno na oblasti. Zaradi specifičnega položaja teh štirih partij tudi ne omenjamo v tem prispevku kot tudi ne albanske partije, ker tam sploh še ni prišlo do prvega, začetnega preloma.

Usodo komunističnih oziroma preimenovanih bivših komunističnih partij v bodoče se najbolje kaže primer poljske partije, ki je že bila poražena na volitvah (druge to še čaka) — dobila je komajda 15 odstotkov glasov — in je po hudem porazu padla v svojevrsno depresijo, čeprav je delno se ostala na oblasti zaradi vnepre določene volilne aritmetike. Iz te depresije se ni pobrala vse do nedavnega kongresa, na katerem je razpadla na dve socialdemokratski struji, ki bosta morali začeti delovati povsem na novo, brez kakršnekoli legalne kontinuitete z lokalno politično skupino. Naslednje volitve na Poljskem bodo leta 1993 (druga 1994), tako da imajo nasledniki komunistov tri leta časa za reorganizacijo in pripravo volilnega programa, s katerim naj bi pokrivali levo stran strankarskega loka, kar je realno pričakovati, da se bo oblast po volitvah nagnila v desno, ker je bila doslej pač goščena preveč na levi strani. Ob tem je še posebej značilna ugotovitev poljskih politologov, da na lokalnih volitvah v februarju partija (oziroma po novem socialdemokraciji) ne bo izgubila tako hudo, kot se je to zgodilo na lanskih zveznih volitvah v mesecu juniju. V zadnjem času se je namreč jasno pokazalo, da je gospodarski položaj na Poljskem tako katastrofalen, da niti opozicijska vlada ne more stori nič splošnoznega, zaradi česar so ljudje prišli do zaključka, da ni vse v zaresnosti komunističnega sistema, ampak je nekaj takšnega najbrž v Poljaki samih... V času vladavine PZDP so ljudje namreč imeli denar, trgovine pa so bile prazne, danes pa je obratno. Pričakovati je — tako govorijo na Poljskem — da partija lahko že na teh lokalnih volitvah dobi 25 odstotkov glasov, kar bi bil bistven premak naprej. Socialdemokracija namreč ni nezanimiva politična usmeritev; ne nazadnje so to spoznali tudi slovenski partiji. Ob tem se je tudi opozicija znašla v položaju, ko mora graditi in ne več živeti na račun rušenja komunizma. Zato ima poljska partija do naslednjih volitev — podobno velja seveda tudi za vse druge partije, ko bodo poražene na letošnjih volitvah — čas, da se resno pripravi tako v kadrovskem kot v programskem pogledu in ubere politično linijo, ki je trenutno povsem prosta (prava socialdemokracija) in ki v Zahodni Evropi daje dobre rezultate.

Lahko pa pričakujemo tudi povsem drugačen razplet: generalni sekretar vzhodnonemške partije ga je odlično izrazil z bojaznijo, da bodo morali komunisti po volitvah bežati v ZRN. Mogoče je torej, da nekdanje komunistične partije kratko malo izginejo s političnega prizorišča kot denimo v Romuniji. V tem primeru bi lahko govorili o popravljani napak zgodovine: komunisti bi se vrnili tja, kamor so sodili v času, ko jim je Rdeča armada pomagala na oblast. Vsekakor pa je glede usode nekdanjih komunističnih partij Vzhoda bolj verjeten razplet poljskega, madžarskega ali če hočete slovenskega tipa, le pravi čas se bodo morale zbuditi še štirideset in več let dolgega zimskega spanja.

Darjan Košir

NEMČIJA PO SMRTI SOCIALIZMA

Neznosna lahkost nemškega združevanja

Politično, kot kaže, kakih posebnih problemov sploh ni več, še zlasti odkar je celo Mihail Gorbačov sprejel in »blagoslovil« nemško združitev, pa četudi postopno, najprej v okviru konfederalne ureditve. Seveda bo treba še podrobneje raziskati, kako bo novi nemški gospodarski velikan v osrčju Evrope vplival na prestrukturiranje in konfiguracijo evropskega gospodarskega prostora. Ali bo znal tako zmerno in modro izrabljati svojo gospodarsko moč, kot jo je doslej ZR Nemčija? Drugo vprašanje je, ali bo zaposlenost Bonna z reševanjem propadlega gospodarstva vzhodnih rojakov slabšo vplivala na sodelovanje z drugimi vzhodnoevropskimi socialističnimi državami, jih pobilila v ozadje?

Zanesljivih odgovorov na vsa ta vprašanja ne poznamo in tudi ponuditi jih še ne more nihče. Prineslo jih bo življenje. Pa vendar se skriva kal razuma in upanja je v samem načinu, kako so se Zahodni Nemci lotili gospodarskega združevanja s svojimi vzhodnimi rojaki.

Zadržanost zmagoslavnih zahodnih Nemcev

Med enotenskim obiskom v ZR Nemčiji — precej sem imel pogovorov z ekonomskimi strokovnjaki v Zahodnem Berlinu, Hamburgu, Kielu, Bonnui in Münchnu — sem na primer opazil značilno asimetrijo v nemškem obnašanju. Nekot so bili »socialistični« Nemci, tako kot pravzaprav vse socialistične države, trdno prepričani, da se bo »kapitalizem prilagodil njihovim meri« — zavržali so že samo misel o kakšni Galbraithovi »konvergenčni sistemov« — zdaj pa bi imeli lahko zahodni Nemci na tej strani »železne zaves« razloge za zmagoslavlje. Toda zmagoslavlja, niti tistega najbolj prosti, propagandnega, ni. (Pusti-mo zdaj ob steni skrajne, desničarske kroge). Svet zahodnega tržnega gospodarstva je mnogo bolj realen.

Medtem ko se želi Vzhodna Nemčija po eni strani torej čimprej vključiti v blaginjo tržnega gospodarstva ZR Nemčije, takoj in zdaj, pa so rojaki na zahodni strani precej bolj zadržani. Celotno zahodnonemški »guru« ekonomske vede Herbert Giersch je posebej poudaril, da nad kakšnim hitrim združevanjem ni prav nič navdušen. Kancler Helmut Kohl se boji velikega, nezadržnega presejanja Nemcev z vzhoda na zahod države — če v NDR ne bodo vzpostavili tih gospodarskih razmer, ki bi omogočile obnovo in hitrejšo rast življenjske ravni tamkajšnjega prebivalstva. Že zdaj se govori o selitvi treh do osmih milijonov ljudi.

Če se NDR ne posreči gospodarskega sistema prav hitro preusmeriti na uspešnejše, tržni

tir, potem bodo gospodarske, socialne in politične posledice za obe Nemčiji zares hude in uničujoče.

V Vzhodni Nemčiji se ljudje ne bodo zadovoljili z mirno, »demokracijsko revolucijo«. Nadaljevalo se bo veliko preseljevanje v Zahodno Nemčijo, kjer so plače boljše in je življenjski standard višji. Odsli bodo najboljšji. Tisti, ki so življenjskega pomena in najbolj potrebni za obnovo nemškega Vzhoda, bodo odsli na Zahod. NDR bi s tem zdrsnila še globlje v gospodarski prepad in postala še težje gospodarsko breme za ZRN. Že zdaj se iz vzhodnega v zahodni del preseli vsak dan približno 3000 Nemcev. Tega ni mogoče preprečiti z administrativno prisilo, kajti po sedanjih politikah ZRN in njeni ustavi so vsi Nemci svobodni in imajo pravico do takega preseljevanja. Pa vendar povzročajo te nagle selitve ZR Nemčiji nove težave. »Domorodci« cedalje bolj čutijo gospodarske in socialne posledice, kajti »prisrleki« imajo privilegije pri zaposlovanju ter reševanju stanovanjskih in socialnih problemov. Na površje je prišel zdaj tudi odnos do tujih delavcev, zdomecev in njihovega bodočega položaja. Nemci so pragmatičen narod in po prvem navdušenju, ko je padel Berlinski zid, so začeli bolj realno presojati gospodarske posledice teh selitev, še zlasti najbolj vitalnega in najbolj izobraženega dela prebivalstva iz NDR. Bojijo se tudi hujših socialnih in političnih motenj, zlasti krepitve skrajne desnice, ki bi utegnila zaigrati na karto tega »nemškega problema«.

Tudi vzhodni bratje naj gredo skozi surovo šolo tržnega gospodarstva

Naj vse skupaj takole poenostavimo: dobil sem vtis, da je problem nemške gospodarske združitve trenutno nekako v tem: mi v Zahodni Nemčiji smo okusili ceno gospodarske obnove in zatem tudi »gospodarskega čudeža« — plačali smo s pridnim delom, konkurenco, prodorom na svetovni trg, močno marko ter na podlagi vsega tega dosegli tudi visoko stopnjo socialnega varstva. Tega se zavedamo, toda to surovo šolo tržnega gospodarstva morajo zdaj skušiti tudi naši vzhodni rojaki. Kar tako, ne da bi šli skozi fazo tržnega gospodarstva, ne morejo početi samo pravic in privilegijev njegove »socialne«

Skupina zahodnonemških gospodarskih strokovnjakov, znana še iz Erhardovih časov kot »svet modrih starcev« je konec januarja ugotovila, da je socializem gospodarsko mrtev, kar seveda velja tudi za NDR. Kako sedaj združiti dvoje povsem različnih gospodarskih sistemov v enoten gospodarski prostor? To je brez dvoma nov izziv za ekonomsko teorijo in prakso?

Ob tem si zastavljajo ekonomisti odločilno vprašanje, kako gospodarstvo realnega socializma preobraziti v pravo tržno z vsemi značilnostmi njegove uspešnosti.

Dilema se mi zdi pomembna najmanj iz dveh razlogov.

Prvič, zaradi tega, kar zahodni Nemcem, zdaj, ko so se jim izpolnile »sanje o združitvi«, ne bo žal kapitala. S komerkoli sem se o tem pogovarjal, vedno sem dobil vtis, da »kapital ni problem«. Londonski Economist celo navaja nič manj kot 800 milijard mark, ki bodo potrebne za sanacijo vzhodnonemškega gospodarstva in njegovo usposobitev za tržno konkurenco. ZR Nemčija lahko plača tudi to, toda njeni ekonomisti bi radi videli, da bi bil ta kapital smotno uporabljen. Drugače bodo polnili sod brez dna.

S tem je tesno povezano drugo vprašanje, namreč o naravi novega sistema. Nekot so se socialistično usmerjeni Nemci na Vzhodu upirali teoriji konvergenke, zdaj ji nasprotujejo na Zahodu. Toda nobene konvergenke ni v brez pomena so ideološka razglabljanja o neki »tretji možnosti«. Govorimo lahko le o tržnem gospodarstvu. In pri tem se ne bi smeli ne eni ne drugi slepti z zahodnonemsko skovanko o »ekonomiji socialnega trga«.

To je bila, resnici na ljubo, ideologija in strategija zahodnonemškega »gospodarskega čudeža«. Njena teoretična sta bila Eucken in Röpke, vizionar Müller—Armack, realizator in pragmatik pa Ludwig Erhard. Toda težišče tega »socialnega trga« je bilo vselej na trgu: na svobodni konkurenci, svobodnem oblikovanju cen, zasebni lastnini, pravici sindikatov in združenj delodajalcev, da se svobodno pogajajo o plačah in delovnih razmerah, na

gospodarski učinkovitosti in ustvarjalnosti. Šele na teh temeljih se je razvila tista socialna komponenta pomoči nemočnim in večje socialne varnosti vsega prebivalstva. Vendar pa ta socialna varnost ni smela prekoračiti meja delovanja trga, podjetnosti, odgovornosti gospodarskih subjektov in ljudi. Tisti hip, ko je bila ta meja »države blaginje« (welfare state) prekoračena, so socialdemokraciji padli, položaj konservativcev se je okrepil, liberalci pa so prestopili na njihovo stran.

Mislil, da je ta podrobnost zelo pomembna za vse reforme v socialističnih državah, da pomeni bistveno razliko med »socialnim trgom« in neko »tretjo možnostjo«. In do NDR »poskusni zajec« pri razblinjanju utvar o neki zapet novi »tretji možnosti«.

Če se hoče torej NDR vključiti v »socialni trg« ZRN, mora skozi fazo naglo preobrazbe svojega gospodarstva v pravo tržno.

Na to možnost gospodarske združitve gledajo zahodnonemški ekonomisti različno. Povzel bi le menje dr. Heinricha Marchowskega z Nemškega instituta za gospodarske raziskave v Zahodnem Berlinu. Po njegovem mnenju bi bilo namreč treba pri hitrejši preobrazbi vzhodnonemškega gospodarstva v tržno izhajati iz programa, ki bi: prvič, uvedel svobodno oblikovanje cen, kjerkoli je to mogoče; drugič, v skladu s tem odpravil večino državnih subvencij; tretjič, prenesel težišče oblikovanja plač z države na podjetja in dal večjo vlogo svobodnim sindikatom; četrto, bančni sistem bi ločil od države; domače cene bi uskladil s svetovnimi in na podlagi tega dosegel konvergenčnost vzhodnonemške marke; šestič vzpostavil bi mrežo socialnega zavarovanja.

Dobri ljudje v umirajočih dinovirih

Slehera od teh prvih novega programa preobrazbe vzhodnonemškega gospodarstva sproži nove dileme, pa vendar je njihovo bistvo v dejstvu, da ima NDR povsem deformirane notranje cene, več vrst tečajev za domačo valuto, približno dvakrat slabšo delovno storilnost kot ZR Nemčija, plače pa so, kot je ugotovil Nemški institut za gospodarske raziskave, 3- do 4-krat slabše kot v ZR Nemčiji.

Poglejmo si zdaj, kako gleda na ta problem novinar Hans-Herbert Götz je že kako leto v pokouju. Prej je bil dolgo komentator vzhodnonemških gospodarskih gibanj, zlasti v NDR. Pisal je za vplivni Frankfurter Allgemeine Zeitung. Je tudi avtor več knjig, med katerimi so zbudili posebno pozornost njegovi »Menedžerji med trgom in Marxom« in šele tik pred Honeckerjevim padcem izdana knjiga »Honecker — in kaj po njem«. S te izpostavljene berlinske opazovalnice je lahko prav dobro videl, kaj počno veliki vzhodnonemški kombinati. V njih je naletel na izvršne menedžerje, o katerih meni, da se lahko prav hitro vključijo v vodenje dobrih podjetij, in to po vseh pravih tržnih obrti. Toda v teh kombinatih vlada prava zmešnjava: to so orjaski socialistični dinovirji, v katerih nihče ne ve, kdo pije in kdo plača. Prilaganje teh kombinatov tržnim zakonitostim bo ena najtežjih nalog gospodarske preobrazbe vzhodnonemškega gospodarstva. Po Götzu bo v njih problem postaviti menedžerje v tržne razmere in potem v okviru tega rešiti tudi probleme lastništva.

Drugače pa zahodnonemški sobesedniki menijo, da bo treba kreniti v isto smer, kot so pri njih dana repravatizirane velike družbe, na primer Luftthansa ali Volkswagen, delno pa bi kazalo lastnino podjetij prenesti v posebne sklade ali v delnice zaposlenih.

Jugoslavlani, le opazujte, to je zanimivo tudi za vas!

Vzemimo za primer še drugo dilemo: kako narediti iz vzhodnonemške marke konvertibilno valuto. Vzhodni Nemci si to želijo čim prej, toda tečaj njihove marke ni realen. To

zdaj dokazuje tudi devizna črna borza, na kateri vzhodnonemška marka ni vredna tako rekoč nič. Tudi predsednik zahodnonemške centralne emisijske ustanove, frankfurtske Bundesbanke, Otto Pöhl jim je dal vedeti, da je za pogovore o monetarni združitvi še prezgodaj, če pa po njej res tako hrepenijo, potem bo o monetarni politiki odločil on v Frankfurtu. To seveda pomeni strogo monetarni nadzor, povsem neodvisen od države. Za NDR bi to nadalje pomenilo monetarno restrikcijo, ki so jo Zahodni Nemci že zdavnaj prestali in bi v želji po konvertibilni valuti povzročila tako recesijo kot padec življenjskega standarda. Razhajajo se tudi mnenja o tem, ali naj to dosežejo postopoma ali z naglim monetarnim šokom. Eden od sobesednikov, dr. Altman z Jugovzhodnega instituta v Münchnu, se na primer bolj nagiba k postopnosti, ker se boji socialnih pretresov.

Med strokovnjaki ministrstva za gospodarstvo in zunanjjo politiko v Bonnui sem opazil izredno zanimanje za jugoslovanske izkušnje, odkar je Ante Marković razglasil konvertibilnost dinarja, ker menijo, da bi bila tudi to dobra možnost za prehod vzhodnonemške marke na konvertibilnost.

S takimi dilemami bi rad le ilustriral vse težave, ki spremljajo preobrazbo real-socialističnega gospodarstva v tržno. Vzhodni Nemci imajo v tem pogledu veliko prednost pred vsemi drugimi socialističnimi državami. Celotno v Evropsko skupnost se bodo prek ZRN vključili laže kot Poljska, ČSSR, Madžarska ali Jugoslavija. Toda tudi pri tej njihovi poti zahodni rojaki niso pozabili na »ekonomijo združevanja«. Njihovo pomoč pač narekuje neka ekonomska logika. Po Machowskem je zaporedje takole: »prent, denarne injekcije za infrastrukturo (kjer »vrednostnost« ni pomembna takoj), drugič, denar in takojšnja vzpostavitev skladov za razvoj drobnega gospodarstva in podjetništva, ter tretjič, skupna vlaganja, s katerimi se bodo mamutski vzhodnonemški kombinati preobrazili, delno propadli in se delno reorganizirali, na podlagi vsega tega pa bo mogoče potem reševati tudi probleme, povezane z neučinkovitostjo državne lastnine.

Če se bo ta shema obnesla, potem bo »nemška Solas«, kot pravi romanopisec Siegfried Lenz, izrednega pomena za preobrazbo real-socialističnih gospodarstev, ne le za »družno« Nemčijo, temveč tudi za njene odnose z drugimi vzhodnoevropskimi državami.

S stališči jugoslovanskih gospodarskih reform je to »sporočilo in nauk za nadaljnje reševanje gospodarskih odnosov med jugoslovanskim Severom in Jugom na novih tržnih temeljih.

Drago Buvač

JUŽNA AFIKA

Čakajoč na Mandelo

Od najbolj slavne črnskega
zapornika na svetu vsi pričakujejo, da
bo odprl novo poglavje južnoafriške
zgodovine. Toda v mnogočem so
pričakovanja prevelika, če ne že
nerealistična.

Pred ograjo zapora Victor Verster v Paarlui pri Cape Townu potrpeljivo čaka že več kot mesec dni kakšen duet televizijskih ekip z vsega sveta. Med novinarji razsaja prava »mandelomanija«; vsi so na preži noč in dan v upanju, da bodo prvi videli najbolj slavnega zapornika na svetu, ki je skrit osem javnosti že tretje desetletje. Razen redkih izbrancev nihče ne ve, kako izgleda, in le na podlagi njihovih opisov je »Time« dal narisati naslovno z njegovo domnevno podobo. Velike ameriške televizijske mreže, kot sta ABC in CBS, so za vsak slučaj vse do konca marca za vsak dan rezervirale nekaj ur izredno draga satelitskega prenosa. Založniki se pulijo za avtobiografijo, ki je baje že napisana – britanski Penguin je pisцу ponudil kar milijon dolarjev predjuma. . . .

Nelson Rolihlahla Mandela je praktično že postal medijska osebnost leta, in to še preden

je prišel na prostost in dal prvo izjavo za novinarje. Izpustitev iz zaporja, ki so jo večkrat že z gotovostjo napovedali, ne bo več nobeno presenečenje. Južnoafriška vlada ta korak izredno skrbno načrtuje, da bi dosegla maksimalen medijski učinek, predvsem pa pravilen političen odmev med belci in črnci. Novinarji so mu vzeli vso spontanost in nepredvidljivost s tem, da so si celo že zamislili scenarij: Mandelo s helikopterjem ponoči prepeljejo v Soweto, črnsko mesto pri Johannesburgu, kjer ga spustijo ob zori. Nato sledi prva tiskovna konferenca in nazadnje megazborovanje na sovetem stadionu Jabulani, in sicer – za še večjo medijsko učinkovitost – ob prisotnosti Jesse Jacksona in Peléja. In pripadniki sedme sile spekulirajo še naprej: nekaj mesecev kasneje bo JAR obiskala britanska premierka Margaret Thatcher in otvorili bodo velika zgodovinska pogajanja med belsko manjšino in temnopolno večino. V tem scenariju je De Klerk afriški Gorbačov. Mandela pa novi Martin Luther King.

Vodja, ki nikoli ni bil vodja

Pri tem skupaj je zanimivo, da je postal Mandela moralni vodja in veliki vzornik južnoafriških črncev in simbol protipartheidskega odpora po vsem svetu, ne da bi bil kdaj dejanski vodja Afriškega narodnega kongresa in ne da bi zadnjih 26 let imel možnost neposrednega komuniciranja s svojimi privrženci. S tem pa mu ne gre zanikati njegove legitimnosti, ker nedvomno ni le mistična oseba, ki so jo mediji napihnili v živo legendo, temveč je v času svojih političnih dejavnosti pokazal izjemno intelektualno moč in organizacijske sposobnosti.

Nelson Mandela, poglavarjev sin iz plemena Xhosa, učenec misijonarske šole, izključen z univerze za mešanice, nato policaj oziroma nadzornik v rudniku, pa dopisni študent prava na znameniti univerzi Witwatersrand in na koncu soustanovitelj prve pravne posvetovalnice za temnopolce v Johannesburgu, se je pridružil Afriškemu narodnemu kongresu

(ANC) leta 1944, ko je bil še potrpežljiva, nenasilna, pa tudi praktično neučinkovita organizacija, ki je skušala odpreti oči belskemu režimu z nenasilnim odporom v duhu Mahatme Ganhija. Walter Sisulu kot edini zaposleni funkcionar ANC in mlada zagreta pravnik Oliver Tambo in Nelson Mandela so v petdesetih letih stopili v žarišče črnske politike. Takrat se je belska oblast kaj malo menila zanje in šele z veliko akcijo odpora pod vodstvom Mandela leta 1952 so jih začeli jemati resno.

Komandant »puščice naroda«

Trenutek resnice in spreobrnitve k nasilju je bil, kot je kasneje dejal Mandela, leto 1960, ko je skušal organizirati miroljuben protest, med katerim bi ljudje ostali doma, pa ga je policija surovo zadušila. Začela se je nova faza boja. Mandela in Sisulu sta ustanovila vojaško krilo ANC Umkhoto we sizwe, Puš-

čico naroda, in Nelson je postal njen prvi komandant. Toda takrat je še vedno verjel v moč mednarodnih sankcij (katere so dejansko uvedli šele leta 1983) in njegove tarče so bile gospodarske. Toda v tej oceni se je vodstvo bridko zmotilo, za zmojo pa plačalo visoko ceno. ANC je bil kot komunistična in teroristična organizacija prepovedan. Tambo je zbežal v tujino, Mandelo in Sisuluja pa so ujeli na delu pri sabotajah. S procesom v Rivoniji, na katerem so osem vodilnih aencejev obsodili na dosmrtno ječo, je Mandela šele postal zares znan, saj je impresioniral s štiriinpolurnim obrambnim govorom, v katerem je blestel s svojo intelektualno ostrino in strastnimi politični prepričanji, ki niso temeljila le na zaverovanosti v komunizem (kot so ga kasneje interpretirali), temveč tudi na zaupanju v ameriško spoštovanje demokratičnosti.

Najbolj privilegiran zapornik na svetu

Ko so Mandelo in tovariše poslali na otok Robben pri Cape Townu razbijat kamenje, se je zdelo, da je ANC nepreklicno konec, čeprav se je obdržalo njegovo vodstvo v izgnanstvu. In res do leta 1976 in znamenitega upora študentov v Sowetu o črnski politiki skoraj ni bilo govora. Takrat pa se je pokazalo, da tudi ANC ni nikoli zgubil podpore med črnskim prebivalstvom. V osemdesetih letih, ko se je svet (najprej ameriški črnci) končno začel zanimati za razmere v Južni Afriki, se je spet začelo vse pogostje omenjati ime Nelsona Mandele, ki je imel možnost posrednega stika s protipartheidskimi borci iz tujine. Kljub izolaciji mu je ves čas uspelo obdržati tudi številne komunikacijske kanale z zunanjim svetom in svojimi mislijeniki. Kot je prišlo na dan šele zdaj, se je že zadnja tri leta občasno sestajal z vladnimi uslužbenci, od novembra lani pa ima tako rekoč redne sejanke z ministri iz De Klerkove vlade in dnevnega srečanja s protipartheidskimi voditelji.

PERESTROJKA V SRCU OKTOBRSE REVOLUCIJE

Kdaj bo šel Lenin pod zemljo?

Leningrad. Neva se počasi, komaj opazno vali proti vodnim
masam Balika, rokav, v katerem je zasidrana Aurora, pa je
okovan v led. Strmim v križarko in ne vem, kaj naj si mislim: je
res ta kup železja tako usodno posegel v zgodovino in vsaj
posredno determiniral življenja več rodov?

prepočasna in se bo sovjetski zemljavid zavoljo tega celo »razletel«, ostanje brez pravega odgovora. Vsekakor razpad federacije ni rešitev, pravi sogovornik. Vsakdo, ki bo odšel, bo namreč moral biti vsaj dober sosešč; zakaj ne bi dobrososedski odnosov sporazumno vzpostavili že zdaj? In poleg tega, prijbe, nikomur v svetu ni do tega, da bi Sovjetska zveza razpadla.

Spomnim se na argumente, ki jih v jugoslovski besedni vojni uporabljajo centralisti. Je za nadaljnji obstoj obeh »socialističnih federacij« res najmočnejša utemeljitev, da njun razpad ni v interesu mednarodne stabilnosti? In ni nekolično nenavadno, da se gigantski sovjetski imperij sklicuje na interese drugih, ko hoče opravičiti svoje nadaljnje obstajanje, kar terja vse več gmotnih in človeških žrtve?

Sicer pa: kam naj – če odštejemo tistih nekaj izžepanih obrazcev o trznem gospodarstvu itd. – sploh krene Sovjetska zveza? Po poti perestrojke? O njej imajo »navadni« državljani nadvse slabo mnenje, saj so trgovine iz dneva v dan bolj prazne, življenjska raven pa se hitro znižuje. Moskvi dobesedno grozi lakota, ni pa izključeno, da jo že »okušajo« v kakšnih bolj zakonitih predelih imperija. Kaj bi storili mornarji z Aurore, če bi vedeli, da bo tako še osmo desetletje po njihovi revoluciji – in to kljub triumfalnim obdobjem Nikite Hruščova, ki je razglasil že geslo o »dohiteti in prehiteti« (ZDA)? Bi vendarle vsuli svoje salve na zimski dvorec?

Prilodnost so »mešane družbe«

Profesorica filozofije Lilija Ševtsova z moskovskega inštituta svetovnega socializma

meni, da je perestrojka predvsem velika utvara. V Vzhodni Evropi, pravi, se bodo oblikovale nekakšne »mešane družbe«, ki bodo prevzele mnogo stvari z Zahoda (parlamentarna demokracija, civilna družba itd.), a bodo vendarle specifičen »ideološki« profil. Pod Sovjetske zveze pa bo v vsakem primeru najdaljša in najtežja.

Nisem optimist glede prihodnjih pet let, pravi. Predvsem bi se bilo treba v tem času otresti vseh utvar, na primer teh, da je mogoče imeti svoj, socialističen trg, socialistično demokracijo, socialistično . . . Komunistična partija ni sposobna izvesti teh reform, zato je treba počakati, da se najprej razsloji celoten politični prostor. Toda v tem »medobdobju« se lahko zgodi marsikaj, od razpada države do vojaškega puča.

Generali se nikoli niso neposredno vmešavali v politiko, zdaj pa, pravi sogovornica, javno nastopajo in mi pri tem omenja Gramova, poveljnika kijevskega armadnega območja (kajpak se takoj spomnim naših generalov in admiralov). Toda v puč, ki bi ga izvedel celoten »armadni kompleks«, le malo kdo verjame. Sovjetska armada je tudi že prepolna bolj ali manj slabo prikritih mednacionalnih nasprotij pa tudi različnih političnih filozofij, tako da je enoten nastop le še malo verjeten.

Ševtsova me opozori tudi na nacionalistični populizem, ki ni le v Pribaltiku ali Azerbejdžanu, temveč hitro preplavalja tudi srco federacijo. Ni izključeno, da bo Sovjetska zveza najprej razpadla na nekaj večnacionalnih konglomeratov; to je normalna agonija nekega imperija, pravi.

Vse to pripoveduje s komaj razumljivo hlad-

DRUGA ITALIJA

Južnjaki ugrabljajo severnjake

V razburljivih dneh po razpletu ene od mnogih ugrabitev
(dvajsetletnega Cesara Casello so ugrabitelji po dobrih dveh letih
izpustili) tudi Italijani nejeverno poslušajo zgodbe o težko
prehodnih pobočjih Kalabrije, kjer se skriva italijanska različica
naših hajdukov, kamor roka države le redko poseže, prebivalstvo
pa skupaj z lokalnimi oblastmi živi v težko dojemljivem
molečem sožitju z ugrabitelji bogatih ljudi.

dve zapuščeni skričališči s hrano in oblačili in blizu cilja.

Zagotovila preiskovalcev, da Casella ni bil izpuščen po pogojih ugrabitve, ampak zato ker so bili obkoljeni in so se ga hoteli znebiti, imajo nekaj praznin, toda naslanjajo se na dejstvo, da je bil malo pred koncem leta zajet eden od verjetnih ugrabiteljev, ki so ga, to je zdaj povedal Casella, njegovi mučitelji imenovali »kapov«. Ta sicer ni povedal imen in skričališča, toda pozval je sougrabitelje, naj Casello izpustijo in očitno dal nekaj podatkov, ki so »gostili« policijsko iskanje.

Med aretacijo morebitnega sokrivca se je nato odvila še ena skrivnostna zgodba, ki je zaostрила odnose med dozdavnim središčem kalabrijske »industrije ugrabitev« San Luce in državo oziroma italijanskim severom, od koder so vsi ugrabljeni. Pri poskusu nove ugrabitve v Gernignaju so posredovali karabinjerji in ubili tri od starih ugrabiteljev; takoj je bilo jasno, da so čakali v zasedi in da jih je torej nekdo opozoril. Vsi ubiti so bili mlade-

niči iz San Luce, eden od njih tudi bratranec sanlucskih župana. Ob pogrebu, ki ga oblasti najprej niso dovolile, potem pa morale popustiti pred kolektivno močjo meščanov, je prišlo do izraza nakopičeno sovraštvo. »Karabinjerji, morilci, ubijate naše fante,« so vpili ljudje. Vse trgovine so bile zaprte, nihče ni šel tiste dni v solo. Kraj je vsem na očem in vsem navkljub objokoval »svoje« fante, ki so padli v boju z »njimi«. Tu preneha sleherni moraliziranje o dobrih in zlih, o dobrih namerah in zlih sredstvih, fronte so nespravljivo razdeljene: čeprav zasadeni sredi novega zločina, so za kraj in širšo območje »naši fante«.

Do solz ni kraja ob ugrabitvah severnjakov pripravil še nihče.

Zakaj tako naporen način »pobiranja« denarja?

Tu se začne območje iracionalnega, podzvestnega in nakopičenega sovraštva proti posameznikom bogatega severa, ki jih očitno kar precejšen del prebivalstva šteje kot »za-

Zadnje leto je 71-letni črnski voditelj gorovo najbolj privilegiran zapornik na svetu. Živi v bivši hiši zaporniškega upravitelja, v hiši s tremi spalnicami in čudovitim razgledom na vinorodne kraje v dolini Franschhoek, njegova stražarja pa sta vse bolj tajnika, ki sprejemata vsakodnevne goste in jim strežeta s kavo in prigrizki. Mandela ima že status partnerja v pogovorih z južnoafriško belsko vlado in zato ni čudno, da je njegov zapor le še simbolizem. Njegova prostost pa je ta hip njegov prvi pogajalski adut, ki naj bi zagotovil črnski strani čimbolj ugodno začetno pozicijo na pogajanjih z apartheidsko vlado.

Ostareli voditelj velja za edinega človeka, ki je sposoben konstruktivno premostiti prepad med belsko manjšino in temnopolno večino (ne le črnci, temveč tudi mešanci in Azijci). V mnogočem so pričakovanja prevelika, če ne že nerealistična. De Klerk je res sprejel nekaj takšnih odločitev (legalizacija protipartheidskih organizacij, moratorij na izvrševanju smrtnih kazni in podobno), da mu je celo Mandela iz ječe čestil k »pogumnim in up zbujajočim rasnim reformam«. Toda južnoafriški predsednik enostavno ne more prek meje, ki mu jo je postavila ogrožena belska manjšina. Zagotoviti jim mora še nadaljnji nadzor nad odločanjem. Najbolj skeptični tudi opozarjajo na znani rubikonski govor leta 1983 tedajnega predsednika Bothe, od katerega je mednarodna skupnost pričakovala odločni preobrat k nerasi vladavini, pa se je nato izrodil v popolnoma nasprotno smer.

Zdaj je politična teža Mandele izjemno velika, toda ni gotovo, da bo tolikšna ostala tudi potem, ko bo prišel na prostost. Njegov najpomembnejši prispevek v fazi »pogajanj« o pogajanjih bi moral biti združitev vseh številnih in pogosto tudi antagonističnih črnskih organizacij, od katerih se zdaj vse tudi ne strinja s njegovo politiko. In navsezadnje, iz tuine se vrača uradno vodstvo ANC in kdo ve, ali se bodo vsi voljni ukloniti vodilni vlogi (čeprav samo moralni) znamenitega zapornika. Preobrazba ilegalne organizacije

v izgnanstvu v legalno politično silo ne bo lahka, sporazumevanje veteranskih vodij organizacij z mladimi, nestrpnimi militantnimi člani pa se teje. Temnopoliti pričakujejo od svojega vzornika Mandele toliko različnih reči, da ne bo mogel zadovoljiti vseh.

Nelson Mandela bo na prostosti vsak čas, najverjetneje do konca februarja. Začenja se popolnoma novo obdobje boja proti apartheidu in celotne južnoafriške zgodovine. Ironija (belske) usode je, da ima ključ v takšni pri-

”Pred ograjo zapora Victor Verster v Paarlui pri Cape Townu že več kot mesec dni potrpeljivo čaka kakšen duet televizijskih ekip z vsega sveta. Med novinarji razsaja prava »mandelomanija«; vsi so na preži noč in dan v upanju, da bodo prvi videli najbolj slavnega zapornika na svetu, ki je skrit osem javnosti že tretje desetletje. Razen redkih izbrancev nihče ne ve, kako izgleda, in le na podlagi njihovih opisov je »Time« narisal naslovno z njegovo domnevno podobo.”

hodnosti v rokah človek, ki je še do pred kratkim veljal za nevarnega komunista, terorista in nasprotnika države številca ena. Čeprav ga čakajo težke odločitve, ima tudi vse možnosti (od katerih pred 26 leti, ko so ga zaprli, ni niti sanjal), da lahko postane nacionalni vodja nove, poapartheidske Južne Afrike.

Romana Dobnikar-Seruga

in prav nič ne zaležejo vse glasnejše zahteve nekaterih pogumnejših intelektualcev, da je Leninovemu truplu naposled treba privoščiti tisto, kar mu pripada – miren počitek pod zemljo. Toda medtem ko tudi iz najbolj oddaljenih kotičkov Sovjetske zveze še vedno prihajajo na romarsko pot pod kremlejske zidove, se ponekod že vedejo, kot da Sovjetske zveze in njenega komunizma praktično ni več. V Rigi, denimo, vidim stotisočglovo množico s svečami in prizor je enak tistim v Berlinu ali Pragi. Tu je že Evropa, tu se že dogaja nekaj drugega. Upajmo, da bo ta »drugactvo« prepravila tudi druge predele Sovjetske zveze.

Vsekakor bi Aurora morala ostati tam, kjer je – »iz oči v oči« z zimskim dvorcem. Tam je imenitna turistična znamenitost, predvsem pa je spomenik neki veliki zamisli, ki sploh ni bila slaba, vendar. . . . Toda s tem, da se Leninu (z vsem spoštovanjem) nakloni poslednji počitek, kakršnega si zasluži vsak človek, bi se strinjal marsikdo. Kdo ve, morda bi pa prav to bila dokončna potrditev, da se nekaj »velikega dogaja (spreminja) ne le v Sovjetski zvezi, temveč tudi v svetu.

Boris Jez

Nekaj drobcev iz izjav osvobodjenega Caselle, ki dajejo rahel vtis o izjemnosti pojavnosti v državi, ki je po bruto narodnem proizvodu na petem mestu med najbolj razvitimi industrijskimi državami: »Aspromonte – to je amazonska džungla, ne morem verjeti, da sem bil še vedno v Italiji.« In na drugem mestu: »Ko sem zvedel, da strokovnjaki sumijo, da naj bi bila moja fotografija, narejena v jetništvu, spretna fotomontaža, sem bruhnil v smeh: Ti ljudje naj bi bili sposobni narediti fotomontažo? Vtaknili so me v verige in ravnali z menoj kot s psom. . . . Ti ljudje nimajo srca, to niso ljudje.« In še ena značilna podrobnost: »Nekoga dne sem pod tla bivališča zagledal dva nezakrpana obraza in razbral, da sta dva duhovnika. Zakrtil sem, da sem Cesare Casella, ugrabljenec in da naj mi pomagata. Obraza sta se takoj zakrila s kapucama in izginila. Pričakoval sem, da se bosta vrnila s karabinjerji, toda nič se ni zgodilo. . . .«

Ugrabitelji so »naši fantje«

Potem ko je bil Cesare dobro leto v rokah ugrabiteljev in je minilo nekaj mesecev, odkar je družina plačala prvo milijardo lir odkupnine, se je mati odločila za pohod na lastno roko. Odrpavila se je v srce Aspromonteja, se v San Luce priklenila na mestnem trgu in iskala sočutje pri ljudeh, ki bi po vseh pravilih morali kaj vedeti o ugrabitvah. Ni našla pomoči, alarimirala je le državo, ki se je odločila za pohod karabinjerjev v gorata območja okoli San Luce in Locrija, s tem pa nenadoma razburkala duhove med prebivalstvom. Iskanje, ki ga je spremljalo obsedno novinarsko »pokrivanje«, je v očeh ljudi obveljalo kot pohod okupacijskih sil, kot arogantni »oni«, ki se sicer ne zmenijo za ta zapuščen kraj. Televizijska ekipa se je podala v San Luce in med naokoli postavljajočimi mladeniči tvegala izzivalna vprašanja o jedru zadeve: Kaj pravite o tem, da je vaš vrstnik že dve leti živ pokovan neke tukaj v okolič? Nič. . . . Kaj veste? Nič. . . . In če bi vedeli, bi povedali? Ne. . . . Ne? Zakaj ne? Zato ker me

nih in se tako po nepotrebnem izpostavljajo nevarnosti, da bi skričališče le kdaj našli. Če so hkrati še tako prepričani, da so v Aspromonteju neujemljivi, ali niso take spektakularne ugrabitve le sistem prikrivanja drugega kriminala?

In če ni dokončnih odgovorov o tem, kakšne so pobude sodelavcev v industriji ugrabitev ljudi, toliko manj je soglasij o strategiji in taktiki boja proti njej. Ko je mladi Casella prvič dal izjavo, je bil prepričan, da ima lahko uspeh samo »neizprosnna linija«. Nekaj ur pozneje je ves zmeden ječljal, da ni tako mislil, ker so ga medtem obiskali svoji preostali žrtve. Nesrečnemu fantu je postalo v tistem trenutku jasno, da ob neizprosnosti linije tudi njega morda ne bi bilo več in še bolj je postalo vprašanje sporno, ko se je razvedelo, da so isti dan, ko je bil izpuščen Casella, ugrabili osemletno hčerko proizvajalca jeansa Carrera.

Neizprosnna linija pomeni najprej, da se družine ne bi smele pogajati in ne plačevati odkupnin. To je po mnenju sodnikov iz Kalabrije mogoče storiti, samo da bi država takoj začasno zaplenila premoženje svojev ugrabljenih in če banke ne bi smele izplačevati denarja na račun hipotek na nepremičnine, da bi to mogoče? Načelno se vsi strinjajo, da bi to dolgoročno ustavilo ugrabitve, toda skoraj gotovo bi morale za ta cilj najprej pasti žrtve. Eden, stitje, koliko ubitih ugrabljenecv bi bilo potrebnih? Ali je tako odločitev mogoče politično vzdržati?

Hitrih rešitev neizprosnna linija očitno ne more prinesiti, če je industrija ugrabitev samo delček uspešno delujočega mehanizma. Vsi sociološki podatki govorijo o tem, da ugrabitve evetijo tam, kjer je organizirani kriminal močnejši od države in kjer se je država (njeni uradni predstavniki, stranke) privadila na stanje »konvivence« (močnega sožitja) z mafijo.

Mojca Drčar-Murko

**Bernard Rajh, ravnatelj
univerzitetne knjižnice
Maribor**

Kaj mislimo o izobčeni (ali v bunkerje zaprti) literaturi strokovni delavci Univerzitetne knjižnice Maribor, smo dovolj jasno in glasno povedali že na republiškem zborovanju slovenskih knjižničarjev, ki je bilo preteklo jesen v Radencih. Pobuda je bila soglasno podprta ter že posredovana v obravnavo slovenski skupščini. S tem je bilo jasno pokazano, da le-ta lahko s svojo zakonodajalsko močjo problem iz knjižnic (in javnosti) »izobčene« samoupravni socializem spodkopavajoče literature tudi dokončno in pravično razreši. Prepričani smo, da pluralno sestavljeni skupščini, ki se nam obeta v prihajajočem letu, to ne bo poseben problem. V obetajočem se političnem sistemu pa bo tudi sicer »sovrážna« literatura številčno kulminirala proti nič razen spoštovanja vrednih častnih izjem. Dejstvo namreč je, da je že danes se »priprta« literatura v bunkerjih tam iz ničnih razlogov, npr.: slovensko leposlovje, vključno izdaje Cankarja, Bevka itd., ki je izšla v zamejstvu.

Zagotovo pa se bo sočasno z odpravo opisane izobčenosti tudi slovenske zamejske literaturo morala omogočiti še dostopnost do te literature. Tu mislimo, da bo treba tudi ta sklad »ključiti« v obvezni izvod slovenik ter ga distribuirati v matični slovenski prostor, tj. v knjižnice. Mehanizmi tega pretoka najbrž ne bodo tako enostavni, kot so pri slovenskem obveznem izvodu, so pa nujni, saj bodo (vsebinsko) edini omogočali, da bo celotna slovenska knjižna produkcija dostopna v slovenski matični državi. Tudi ta del izobčenosti je, žal, sestavni del neposredne izobčenosti tuje (?) literature v naši družbi.

**Vladimir Kavčič, predsednik
komiteja za kulturo**

— Zakon o vnašanju in razširjanju tujih sredstev množičnega komuniciranja in o tuji informacijski dejavnosti v Jugoslaviji (Ur. list SFRJ, št. 39/74 in 74/87).

— Zakon o preprečevanju zlorabe tiska in drugih oblik informiranja (Ur. list SFRJ, št. 58/76).in

— Zakon o temeljnih sistema javnega obveščanja (Ur. list SFRJ, št. 39/85).

Pred dvema letoma je Republiški komitej za kulturo pripravil gradivo o tej problematiki z naslovom Informacija o zakonodajni ureditvi vnašanja in razširjanja tujih tiskanih stvari

v Jugoslaviji, ki ga je obravnaval Svet za kulturo pri RK SZDL. Gradivo je bilo skupaj s sklepi poslano Republiškem komiteju za informiranje z opozorilom, da je sedanja situacija predvsem v zvezi s slovenskim zamejskim tiskom nevzdržna. Republiški komitej za informiranje je pristojen, da sedaj, ko se ta zakonodaja spreminja, s stališča Slovenije aktivno sodeluje v zvezi komisiji v Beogradu in uveljavlja slovenska stališča. Sporočili so nam, da so se zavzemali za zelo liberalne spremembe in skrajšanje zakona, predvsem pa za odpravo vseh omejitev, za kar se je ves ta čas zavzemal tudi Republiški komitej za kulturo. Sprva so se vse republike opredelile za liberalna načela in čim manj omejitev, ko pa so začeli črtati, jim je uspelo črtati v delovnem gradivu le 5. alineo 13. člena Zakona o vnašanju in razširjanju tujih sredstev množičnega komuniciranja in o tuji informacijski dejavnosti v Jugoslaviji in so tako ostali Slovenci s svojimi predlogi skupaj s Hrvati osamljeni. Nekaj alinej jim bo po predvidevanjih morda še uspelo izločiti iz obstoječe zvezne zakonodaje, vseh pa ne.

Vsekakor bodo ostale poleg tistih prepovedi, ki so sprejemljive tudi s stališča mednarodnih aktov, tudi tiste, ki prepovedujejo propagiranje ali podpiranje agresije ali drugačno ogrožanje miru in enakopravnega mednarodnega sodelovanja.

Jesen 1987 se je v Rodni grudi, »reviji za Slovence po svetu«, pojavila domoljubna, zdomska pesem, posvečena Sloveniji. Zanosno je oznanjala:

I am singing a song full of love,

a song that's a part of me.

So join me and sing with me now,

let's ali be a family.

Približno po naše: Avtor opeva Slovenijo s pesmijo, polno ljubezni, in poziva vse, naj se mu pridruži — bodimo vsi skupaj družina. Nadaljuje z obljubo, da bo to pesem pel na vekomaj ter da mu jo bo Slovenija vračala v odmev. In sklene z zagotovilo, da je tam doma svoboda: «Between your mountains and sea I will be free.»

Takoj pod to svobodo pa je stalo opravičilo:

Anketa kaže, da se nekaj ekip zelo trudi s spreminjanjem zakonodaje, a bolj ko se spreminja, bolj ostaja problem enak. V family se namreč ne pride s pomočjo zakonov in prava, pač pa na podlagi političnih ocen o sprejemljivosti ljudi in idej. Opat, ki pove sproti, to da in tega ne, pa ostaja anonimni in torej po definiciji nedostopen za kontrolo javnosti. Brezpravje ostaja brezpravje.

»V 8 — 9 številki Rodne grude je zaradi tehnične napake v tiskarni izpadlo pol tiskovne pole, skupno osem strani, od 7 do 10 in od 43 do 46. Ker bi bilo naknadno pošiljanje povezano s prevelikimi stroški, vse izpadlo gradivo objavljamo v priložnosti, 10. številki, ki tako obsega osem strani več kot običajno. Naročnikom in bralcem se opravičujemo za to napako.«

Če je uredništvo Rodne grude morda prepričalo daljine in ljubezni polne nenaroke, pa domači, manj zaupljivi duši n. v. v domačih logih se je hitro razvedelo, da je tehnična napaka samo evfemizem za ideološko. V polletni številki se je namreč pojavila reklama za Celovski Zvon — in tega v teh krajih pač ni mogoče trpeti! Vodilni mož Slovence izseljenke matice je zato ukazal, da se tiskovna polna iztrga iz celotne naklade. Že res, da je tako lepo, če smo vsi family — a nekateri so bolj family kot drugi. In kako se pride v family? Najboljši način je prepevanje pesmi, polnih ljubezni — tega pa Zvon očitno noch početi...

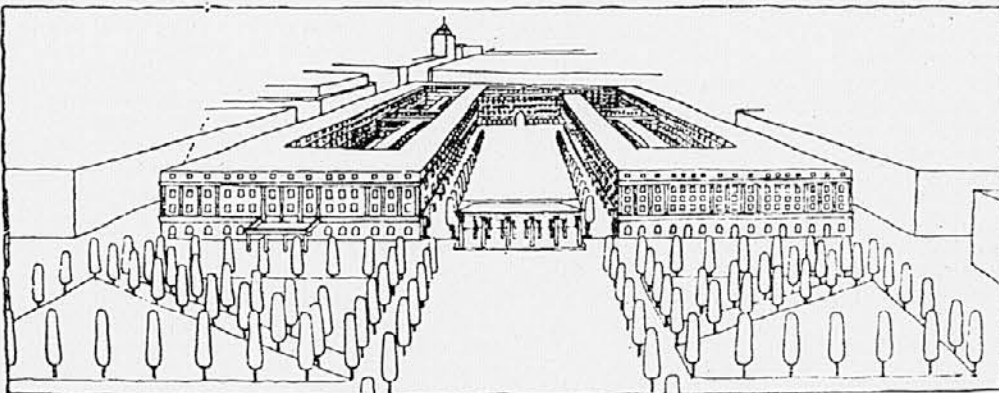
Sredi leta 1987 se je v domačih logih vedelo, da je Mladina spet segla čez rob, ko je napisala pismo Cirila Zebota; govorilo se je, da novi Zvon objavlja Zebota; krožilo je pismo, ki sta ga urednika Zvona napisala naročnikom; septembra je bilo to pismo (bolj polno sarkazma kot ljubezni) objavljeno v Novi reviji. Če je kdo še verjel v tehnično napako v tiskarni, je vero lahko zgubil spomlad 1988, ko je Nedeljski dnevnik objavil zapisnik seje (delovne skupine za uvoz tuje literature v SRS pri svetu za kulturo pri predsedstvu pri RK SZDL), kjer je bilo sklenjeno:

»Večina udeležencev sestanka je menila, da v sedanjem trenutku od apostrofirjanju Zebota

ŠE ENKRAT JUŽNI TRG

Slepa ulica brez konca

V mestnem središču leži Južni trg, za katerega do nedavnega večina Ljubljancanov sploh ni vedela. Stroka je o njem že desetletja razmišljala zgolj kot o prostoru za idealno arhitekturo in prav takšno vsebino. Tako rekoč čez noč je ta predel mesta postal nadvse sporen.

Plečnikov načrt za Južni trg s propilejami (1937)

Tepina, E. Ravnikar, B. Gvardjanec ob načrtu za ureditev območja Kongresnega trga leta 1939). Zamišljal je preživela dvome ali spreminjanje. Zadnji predlogi segajo nekaj let nazaj, ko so v okviru arhitekturne delavni-

ce ponudili nove rešitve M. Garzarolli ter V. Ravnikar, M. Marcina in S. Skulj. Ta izvirna rešitev, ki pa ne zanika prvotne, Plečnikove, oblikuje Južni trg v dialogu s prostorom Zvezde. V prostor karejske zazidave zarišuje

kvadrat z arkadnim hodnikom, ki predstavlja stene »največje dnevnice sobe« v Ljubljani, medtem ko pušča drugo nedotaknjeno.

Vsemu popisanemu papirju navkljub pa ob sedanjih polemikah na temo Južnega trga ni bilo skorajda nič rečenega o rešitvah nedavno končanega natečaja za gradnjo hotela in celotno ureditev kareja. Pisal so se v glavnem omejevali na proceduralne zaplete, medtem ko so vsebinski prispevki arhitektov poudarjali zamisli iz njihovih lastnih projektov, zato se zdi prav predstaviti vsaj nagrajene.

Provučeni projekt Borisa Podrečca (glavni sodelavec Nevil Selimic in še osem dunajskih sodelavcev) skrbno obravnava celotni kare, največjo pozornost pa vseeno posveča hotelu. V severozahodni del notranjsčine četrti je potisnjen stekleni elipsoid vstopnega in osrednjega hala. ki oklepa z zahodne in južne strani trakt z restavracijami in družabnimi prostori ter hotelskimi sobami in se navezuje na Kazino. Glavni trakt s sobami ob vzhodni strani se razprostira skoraj po celotni širini notranjosti kareja v obliki elegantne krivulje, pod njim je pokrita nakupovalna arkada z mestnim značajem. Novonastali trg, ki so mu mnogi očitali, da je omejen na funkcijo hotelskega prostora, odpira avtor proti Trgu osvoboditve in oblikuje nov zaključek monumentalne osi Vegove ulice.

Drugonagradjeni projekt avtorjev Heinza Hilmerja in Christophata Sattlerja iz Münchena je umirjena rešitev z bogato ozelenjenimi atriji. Ponuja pa razmeroma skromen hotel s prav takšnim mestnim programom. Avtorja delita

bujemo zakon o nacionalni varnosti, ki bo natančno opredelil vse institucije tega sistema, njihovo delo, predvsem pa odpravil kakršnokoli vmešavanje dnevne politike v varnostne zadeve. Politično odgovornost za njegovo delovanje mora prevzeti predsednik predsedstva in vsa koordinacija z zveznimi organi mora potekati prek predsedstva, brez direktnih komunikacij posameznih institucij slovenskega varnostnega sistema. Zakon mora opredeliti organ, ki bo koordiniral delo vseh služb varnostnega sistema, sestavljati pa bi ga morali poleg predsednika tudi predstojniki vseh varnostnih služb. Udeleženci Delovne okrogle mize in slovenska javnost nasploh dejansko zelo pravilno ugotavljajo nujnost skupščinske kontrole dela vseh institucij varnostnega sistema, zato ni kaj dodajati.

S spreminjanjem Zakona o notranjih zadevah se varnostni sistem ne bo bistveno spremenil, ker je le njegov sestavni del. Usklajevanje s slovensko ustavo je preprosto. Lani je slovenska skupščina sprejela tri dopolnila za ta zakon, zadnjega že po sprejetju amandmajev, vendar bistvenih sprememb, ki jih narekujejo amandmaji in se direktno nanašajo na spoštovanje človekovih pravic v skladu s pravno državo, še vedno ni v zakonu. Opravičilo namestnika republiškega sekretarja za notranje zadeve Doreta Dovačarja, da še ni pravi čas za javno strokovno razpravo o tem področju in se ne more udeležiti razprave, pomeni zgolj taktiziranje slovenske oblasti, da pridobi čas in da čim manj spremeni. Jasno je, da bodo spremembe zakonodaje na tem področju odvisne od volite. Slovenski komunisti so pripravljeni sestopiti z oblasti le

žarskem itd. jeziku, in tu vsaka republika skrbi za svoj vrtiček — medvno ob bratski pomoči in sodelovanju. Tega neuradnega podatka ni mogoče izpeljati samo iz prej opisane zgodbe o poletni številki Zvona 1987 (in hudih zapletov ob vseh drugih). V dobro obveščenih krogih trdijo, da zvezni sekretar za notranje zadeve — ki izdaja dovoljenja in podpisuje prepovedi — zmeraj upošteva mnenje, ki ga dobi od republiške komisije pri republiških sekretariatih za notranje zadeve; v teh krogih se trdijo, da ni znan noben nasproten primer, ko bi, recimo, represivni »Beograd« zamahnil po liberalni Sloveniji — ali obratno.

Dosti manj preprosto je s prstom pokazati na tistega, ki republiški komisiji na republiškem sekretariatu pomaga oblikovati mnenje, ki ga zvezni minister samo podpisuje. Res, kdo je tisti menartovski opat, ki pisarju zmeraj sproti pove, to da in tega ne? Obstajajo razne komisije, tako kot ona pri P RK SZDL, poleg te in takšnih komisij verjetno tudi izvedenci za iskanje in razkrivanje spornih besed. O tem, kdo izreče dokončno in odločilno besedo, pa se nič ne ve. Tej mački ni se niče obesil zvončka okoli vratu — pravzaprav se javni glas sploh še ni trudi s kričanjem, da bi bilo kaj takega potrebno in prvi pogoj za vzpostavitev pravne države.

Ugibanja seveda so in kažejo v dve smeri. Prva pravi, da te splošne in sprotne politične smernice sprejema neka koordinacijska skupina, ki jo po položaju ali po preteklih zaslugah sestavljajo vodilni slovenski politiki. Druga kaže proti Svetu za varstvo ustavne ureditve, bolj ali manj skrivnostnem telesu, ki je direktno podrejeno predsedstvu SRS.

Vse to pa samo potrjuje izhodišče, s katerim se je začela ta anketa. Gre za ekskluzivni primer brezpravja, za zunajinstitucionalni političnih razsodišč, pred katera so znova in znova klicani sporni ljudje in sporne publikacije, vendar sodnikom niso potrebni nobeni zakoni in tudi ne izdajajo nobenih odločb. Delujo »po posluhu«, v skladu s svojo dobro voljo in presojo smotnosti v »tem trenutku«; nedvomno tudi v skladu z intenzivnostjo svoje maskevalnosti do tistih, ki so Slovanji zapustili in vzeli nase usodo tujcev. Vedejo se torej natanko tako kot fevdalci srednjega veka, ki so imeli pravico izobčati »neprimerne« in »nesmotne« ljudi ter jih postaviti zunaj zakona. Od tod naslov, ki govori o izobčeni literaturi.

Res je, seveda, da so neznani možje, ki urejajo te posle, v zadnjem času dokaj blagohotni in tudi javno skačejo svojim veterarnim besedam v lase. Najraje pa vendarle poslušajo a song full of love in let's be a family. Kadar kdo kiksne, pa imamo še zmeraj Beograd in tiskarne.

Alenka Puhar

kare na štiri zaprte prostorske enote z različnimi značaji, obrobiljo jih zgradbe z javnim programom v parterjih. Hotelu namenjata eno od starih enot, njegov osrednji del je petnadstropni, s stekleno streho prekriti veliki hall, tu je namizna večina sob, del pa v traktu, ki je raztegnjen proti zahodu. Javen hotelski program je načrtovan v Kazini.

Na tretje mesto, ki je prav tako pripadlo tujemu arhitektu, se je uvrstil Peter Podsednek s soavtorjem Davorjem Senčevićem. Njuna rešitev najbolj živo povezuje kare z mestom. Nova mestna ulica se navezuje na Titovo in Wolfovo ter se odpira proti Čopovi; sporno je zlasti rušenje nekaterih fasad ob tej ulici. Hotelski objekt, dovolj funkcionalen, čeprav bolj mesten kot ekskluziven, je postavljen vzporedno s Titovo cesto.

Med odkupi sta dva pripadla slovenskim arhitektom. Rešitev Projektnega ateleja Stari trg z radikalno potezo osvobaja trg, hotelsko zgradbo pa spaja z objektom Kazine in hišami ob Titovi cesti. Projekt omogoča prehodnost trga, vključuje Kazino kot mestni vhod v javne prostore hotela, snuje pokrito promenado. Ob prefinjenih rešitvah še enega Dunajčana Hermana Czecha sta odkupno nagrado dobila Andrej Černigoj in Jadranka Grmek. Podobno kot nagradjeni slovenski avtor sta svojo zamisel gradila na poudarjanju trga in iskala povezave s širšim prostorom. Poudarjena je o smeri podaljška Tomšičeve ulice proti Ljubljanci, kot tista proti Vegovi, pomankljivost pa je opuščenost povezave Knaflejevega prehoda. Rešitev se podreja okolju, hotel je primerno funkcionalno urejen, manj večji so vhodni in servisni prostori.

Kakršnokoli usodo bodo že doživele rešitve, vsekakor bi bil prostor Južnega trga vreden ponovnega in temeljitvega razmisleka. Kajti ne oziraje se na vso objektivno nemoč, bo moralna odgovornost za poseg, tak ali drugačen, nosila stroka.

Saša Vidmajer

PP poštni 29 predal

Nadaljevanje z 18. strani

Delo, 27. januarja

Pomislek ob odcepitvi

Pridružujem se pomislekom tov. Jožeta Končana, da bi nas poskus odcepitve Slovenije od Jugoslavije (ne govorim o Konfederaciji) lahko privedel do »še večje obsejne krize, izolacije in državljanske vojne«. Še več, izključena ne bi bila niti vojna večjih razsežnosti na Balkanu, kaj pa razcepjena Jugoslavija bi postala še bolj ranljiva nasproti svojim sosedom? Vzemimo kot primer samo Bolgarijo, ki (razen Dimitrova) ni nikoli jasno priznala samostojnega makedonskega naroda in še vedno trdi, da je makedonščina bolgarski dialekt. Ali kako se odziva avstrijska Koroška na zadnja dogajanja v Jugoslaviji s postavljanjem protitankovskih ovir na meji z nami? Banalna in surova poteza, ki pa lahko v človeku s samo malo fantazije zbudi različne asociacije. Ali se ob govorjenju in razmišljanju o odcepitvi dejansko zavedamo vseh resnih posledic, do katerih bi tako dejanje lahko privedlo? Po mojem mnenju so tendence po odcepitvi le eden zunanji simptom moralne in ekonomske obollosti celotnega jugoslovanskega tkiva, prav tako kot dogajanja na Kosovu ali pa kot paranoično mitingarsko etiketiranje Slovencev kot izdajalcev in krivcev za vse, kar je narobe v Jugoslaviji. Zato globoko podpiram vse pozitivne slovenske pobude, kot so zahteve

po zdravih ekonomskih odnosih, slonečih na konkurenci, po demokratični politični ureditvi na srednjeevropski ravni, po spoštovanju človekovih pravic — in to ne samo kot Slovenka, ampak predvsem kot državljanka Jugoslavije. Napredne in poštene pobude so že in bodo še poglne kalitnice v drugih jugoslovanskih republikah, saj je povsod dovolj ljudi, ki so jih pripravljene sprejeti, posebej če imajo obče človeški in ne samo slovenski predznak. Mislim, da pred leti tudi največji optimisti niso mogli predvideti, kakšen pozitiven vpliv bodo imeli tedanji slovenski predlogi za Jugoslavijo. Na zunaj se je začelo s pobudo ZSMS po ukinitvi Titove štafete. In sedaj je očito na vrsti odprava demokratičnega centralizma. Že po geografskem položaju imamo srečo in usodno dolžnost, da nadaljujemo ofenzivno prenašanja civilizacijskih družbenopolitičnih in ekonomskih vrednot iz »Evrope« v širši jugoslovanski prostor. Očitno moramo biti pri tem pripravljeni na udarce in protiidarce — celo zelo nizke — kot so gospodarska blokada, sabotaže (kot je napovedal eden od srbskih zborovalcev v Kranju, 4. 2. 90). Gospodarski odnosi igrajo ogromno, toda ne edino vlogo v medsebojnem življenju v državni skupnosti. Kaj pa pluralizem kultur, bogastvo tradicij, medsebojno spoštovanje nacionalnih značajev, medčloveška povezanost — mešani zakoni... Človek ne živi samo od kruha, ali ne?

Moram priznati, da se ob tehtanju za in proti strinjam tudi z argumenti Biserke Karneža in Petra Kodermaca, ki jih navajata za odcepitve (sobotna priloga, 3. februarja), razen z zadnjim: »Meniva, da nas

v večjo krizo, kot smo bili v zadnjih štiridesetih letih, ne more pripeljati nihče.« Res ne? Pomislimo samo na Libanon, nekdanjo »Švico Bliznjega vzhoda! Ali se nam ne bi moglo primeriti kaj podobnega?

Marjeta Kompoš, Portorč

Delo, 13. januarja

Zakaj strah pred jugoslovansko FBI

Članek z gornjim naslovom in okrogla miza za Policijo v političnem pluralizmu (3. febr.) spodbujata tudi najširšo strokovno javnost, k razpravi o transformaciji dosedanjega enotnega jugoslovanskega varnostnega sistema. Osnovna past razprave je v privoliti v spreminjanje zgolj posameznih segmentov varnostnega sistema.

V procesu osvoboditve Vzhodne Evrope od monopolov komunističnih partij, ob razkrivanju različnih afer, v katere so bile vpletene državnovarnostne službe in so se dogajale tudi v nekaterih jugoslovanskih republikah, so prvič od leta 1945 nastale razmere, da ustvarimo nadstrankarski, nacionalni varnostni sistem. ZKJ, ki je zakonito svoje privilegije prav v vseh institucijah našega varnostnega sistema, je razpadla. Postavlja se vprašanje, kateri politični subjekt bo prevzel njeno mesto v sedanjem varnostnem sistemu države. Obstaja velika nevarnost zlorabe varnostnih služb za dnevnopolitične namene. 68. amandma k ustavi SRS pooblašča skupščino SRS, da varuje ustavno ureditev in ureja službo državne varnosti. Podobno pooblastilo ima v ustavi SFRJ federacija, le da gre v tem primeru za urejanje temeljev sistema tega področja. Markovičev poskus centralizacije

Službe državne varnosti verjetno ne bo zadnji, saj se ob zamenjavi državnih vodstev lahko pojavi marsikateri podoben predlog, in vprašanje je, ali bo slovenska oblast lahko vedno ubranila lastne interese v federaciji. 62. amandma k ustavi SRS celo obvezuje skupščino SRS, da v primeru sprejetja odločitev federacije, ki so v nasprotju z veljavno slovensko ustavo, sprejema ukrepe, s katerimi se zagotovi varovanje z ustavo določenega položaja in pravic SRS.

Varnostni sistem SFRJ po veljavni zakonodaji deluje kot sistem družbene samozastite. Poleg subjektivnih faktorjev, ki delujejo v komisiji za SLO in DS, ga sestavljajo tudi strokovne službe državne varnosti (SDV), javne varnosti (služba za zatiranje kriminalitete in milica), varnostna in kontrabveščevalna služba JLA in služba za raziskovanje in dokumentacijo Sekretariata za zunanje zadeve. Z izakoničijo svobode političnega organiziranja in svobodnih volitev se postavlja vprašanje, katera od političnih strank bo na zvezni ravni prevzela vodilno vlogo, ki jo je imela ZKJ. Zato je sedaj priložnost, da ustvarimo varnostni sistem brez vloge katerekoli od političnih strank. Takšni so tudi varnostni sistemi držav z vladavino parlamentarnih demokracij.

Razvoj demokracije in varstva človekovih pravic je v Sloveniji na višji civilizacijski ravni kot v drugih jugoslovanskih republikah (veliko političnih zapornikov, še vedno trajajo konstruirani politični procesi), zato mora Slovenija nujno oblikovati varnostni sistem, s katerim bo možna identifikacija posameznika, organizacij in države. Potre-

tam, kjer jih v to prisili opozicija, in jim v resnici ni do ustvarjanja možnosti za dejansko približevanje Evropi tudi na področju človekovih pravic.

Boštjan Horvat, Ljubljana

Z gospodom S. Križanom je prijeto polemizirati, saj veče iz njegovega teksta prijeto doborhotna drugačnost. Imam ga za kulturno in demokratično osebnost, ki obvlada temnik. In njegov odgovor moram dati nekaj pripom.

Se enkrat sem prebral svoj članek v Delu (27. 1.) in nikjer ne vidim, da bi se v njem razburjal. Nasprotno, prvič je nekdo pisal o meni z demokratičnim besednjakom, do sedaj sem bil namreč desetletja pod udarom izključujočega in skrajno žaljivega stalniističnega natolecavanja.

Posteno je tudi, da je napisal: »Dokler se mu ne dokaže krivda, je nedolžen«. Na žalost se ostanke stalnizma oziroma t.i. »zdrave sile« vse daljane tega niso držale.

Naj omenim še nekaj, da bo slovenska javnost bolje informirana. Leta 1982 je slovensko temeljno sodišče sprožilo sodno preiskavo proti meni in še štirim drugim. Leta 1984 je bil postopek prekinjen. Iz enostavnega razloga, za preiskavo so manjkali osnovni pogoji. Takoj ob tej prekinitvi sem se prižulil in v priložbi predlagal, naj me priidejo slovenski sodniki zaslišati v Gorico (v Slovenijo namreč ne smem) v prisotnosti italijanske justice in zakonov. V priložbi sem povedal, da je dovolj 44-letnega linčanja in da naj me vendar še obsodijo

— ali pa oprostijo, če (ker!) očitanih dejanj nisem storil. Sodišče je moje pritožbo odbilo. Dokumentacija o tem seveda hranim.

Moje mnenje je, da Janše niso zaprli zaradi mene (Ertl namreč namiguje tudi na to), ampak so le iskali najprimernejšo prilogo (oziroma so jo sami konstruirali), ker je Janska zelo aktivno pisal o teritorialni obrambi oziroma ustvarjal podobo nove slovenske obrambne politike.

Povsem se strinjam z g. Križanom, da naj društvo pravnikov obravnava Ertlov primer (glede četverice in tudi moje »vloge« pri tem).

Ertl je na televiziji izjavil, da me njegovi agencije tu v Gorici nadzorujejo. Ta Ertlova izjava je naperjena proti Sloveniji in njenim koristim, še posebej v tej situaciji, ko ni dobro kazati svojega stalinizma proti svojim evropskim sosedom. Poleg tega, da je izdal tajno dejavnost svoje organizacije, je povedal namreč tudi to, da se vmešuje v notranje zadeve tujih držav. Sem namreč italijanski državljani (seveda tudi slovenski). Ali ni pomislil na morebiten diplomatski konflikt? Res je čud, da ga slovenska vlada čimprej razreši!

G. Križanu ne zamerim, ker je v začetku omenil tudi moje ime, ampak sem mu celo hvaležen, da pomaga Ertlovo goddjo razčistiti in sem mu pri tem tudi na voljo.

Vinko Levstik, Gorica

Delo, 14. decembra Šest vsebinskih sklopov novega programa SZDL

Tov. Stane Karovec je v Delu 20. januarja zapisal: »... mi ni znano, kakšno imovinsko-pravno ureditev je imel v mislih dr. Škerlak, verjem pa vseh povojnih sprememb ne bo moglo postaviti v prejšnje stanje, saj bi to zahtevalo poleg drugega še pravo preseljevanje narodov: kočevskih in vojvodinskih Nemcev.«

Na to odgovarjam:

1. Nemci, ki so bili izseljeni iz Slovenije in iz Vojvodine, so si ustvarili existenco v Nemčiji in Avstriji. Mnogi so že pomrli, mlajši pa — kolikor sem slišal — niso navezani na svoj rojstni kraj oziroma na domovino svojih staršev, zato se tudi ne želijo znova preseliti v to deželo. Izjeme glede tega so osamljene.

Poleg tega pa je vprašanje, ali bi država — pa naj gre za Jugoslavijo, Slovenijo ali Srbijo — dovolila povratek teh Nemcev. Kati, ne glede na nasprotja iz polpreteklega časa vidimo tudi pri »bratskih« jugoslovanskih ljudstvih, da povzročajo otoki narodov, ki ne spadajo k večini, neprijetne probleme — na primer v Kninski krajini.

Sploh pa preseljevanje ni »imovinski« problem, vsaj v bistvu ne.

2. Kolikor pa gre za premoženjsko vprašanje, moramo predvsem ugotoviti, da v vojnih razmerah in zlasti v prvih povojnih letih ni moglo zahtevati pravilne in pravilne ureditve razmerij. Zato lahko izjavim samo svoje mnenje, zasnovano na teoriji:

Položaja nemškega in škofjskega premoženja ni moglo enačiti. Konstrukcija premoženjskopравnih vprašanj glede Nemcev bi namreč bila:

Nemška država je napadla Jugoslavijo in s tem ter z ukrepi po zasedbi povzročila škodo jugoslovanski državi in jugoslovanskim državljanom. Zaradi tega imajo Jugoslavija in jugoslovanski državljani pravico, da zahtevajo od Nemčije odškodnino. Jugoslovanska država je višino svoje škode izračunala, hkrati je organizirala ugotavljanje škode, ki je bila povzročena njenim državljanom. Vsoto teh terjatev je prijavila kot reparacijski zahtevak. Pri tem je postopala deloma v svojem imenu, deloma pa kot zastopnica svojih državljanov.

Nemčija je odškodninski zahtevak priznala — baje tudi plačala. Pri tem pa je imela tudi pravico uveljavljati kot zastopnika izseljenih Nemcev nasprotno terjatev; vrednost nemškega premoženja, ki ga je Jugoslavija zasegla. Jugoslovanska država se je namreč okoristila s premoženjem izseljenih Nemcev in drugim »sovravnim« premoženjem. Komu je potem Jugoslavija ta posestva in druge premoženjske predmete dodelila, izseljeni Nemcev ne briga, kajti oni so imeli odškodninski zahtevak nasproti povzročitelju škode — nemškemu rajhu. Gotovo so to škodo tudi prijavili. Vsoto teh zahtevkov je mogla Nemčija uveljavljati nasproti Jugoslaviji pri odmeri reparacij.

Če je Nemčija to nasprotno terjatev uveljavljala in jo je Jugoslavija priznala, je s tem izseljene Nemce kot pooblaštelje nemške države izplačala. To pomeni: izseljeni Nemci nujno več kaj zahtevati od Jugoslavije, njihovo premoženje je razlaščno proti odškodnini, oni imajo opravka samo se z nemško državo, v Jugoslaviji njihovega premoženja ni več, zato se tudi nujajo kam vracati, vsaj ne v smislu povratka na svoje imetje.

To je, seveda, načelno povedano. Kakšno je resnično stanje, ne vemo, ker nam država o vsem tem ni dala točnih podatkov.

Pri škofjvih zavodih pa gre za razmerje med dvema nesporno domačina pravna osebam: med ljubljansko škofijo in med državo ali občno Šiško, morda tudi JLA, kajti sporno je, čigava je »držubena« lastnina. Spor je torej popolnoma interno jugoslovanski.

Ne vidim nikakega pravega temelja za to, da so škofiji vzeli ta poslopja. Če so povojne oblasti mogle kaj zameriti škofju Rožmanu, to ne pomeni, da je bila kriva tudi škofija kot pravna oseba.

Od tega je vprašanje, ali dovoljuje država verske šole, ločeno. Tudi če šole ne dovoli, stavb ne sme vzeti. Razlastitve, nacionalizacije in podobne ukrepe, ob katerih bi bila plačana ustrezna odškodnina, je treba razveljaviti.

Dr. Vladimir Škerlak, Ljubljana

Na področju urejanja odnosov med družbo in verskimi skupnostmi lahko socialistična zveza brez sramu pokaže na svoje preteklo

delo. Najmočnejši smo bili, kadar problemov nismo zapirali v predale, temveč jih obravnavali javno in v skladu z znanstvenimi spoznanji, v konkretnostih pa zaradi subtilnosti včasih tudi v najožjem krogu s prizadetimi ljudmi. Svet za odnose z verskimi skupnostmi je bil prvi nazorsko pluralno sestavljen svet pri republiški in občinski konferencah SZDL in je popolnoma opravičil obstoj. Naše delo je bilo razreševanje nesporazumov, konfliktov ali odstranjevanje ovir, na katere so naleteli ljudje pri vsakdanjem življenju in delu zaradi svoje vere ali nevere.

V širšem kontekstu je slo za demokratizacijo ali normalizacijo civilizacijskega razvoja, ki je bil nasilno prekinjen zaradi okupacije, osvobodilne vojne in socialnih sprememb.

Pred leti je bil politični problem izdaja lokacijskega dovoljenja za izgradnjo kulnega objekta, udeležba pri verskem obredu za pokojnikom, vrednotenje sakralne dediščine kot kulture, proslavljanje obletnic velikih mož — duhovnikov iz slovenske preteklosti, intervju z nadškofom v sredstvih obveščanja ali celo posnetek cerkvice na tv ekranu, vrstni red na pogrebni svečanosti, partnerstvo med družbo in Cerkvijo, drugorazrednost vernih ljudi itd. Mnoga tovrstna vprašanja smo spravili z dnevnega reda t.i. odnosov, postala so del kulturnega življenja ali upravnih postopkov državnih organov.

Le zunanja manifestacija vseh sprememb je bila razglasitev božiča za dela prosti dan.

V preteklem desetletju smo uporabljali formulo iz Kardeljevih smeri razvoja, da vera ni ovira za udeležbo človeka v življenju samoupravne socialistične družbe.

Tako tolerantno stališče je danes neuporabno. Rešitve vidimo v smeri ovrednotenja vere v skladu s tradicijo in stopnjo srednjeevropskega kulturnega kroga. Versko prepričanje je oblikovalo največje moralne in etične vrednote, značilne za človeško zgodovino. Mnoga najvišja etična vedenja in ravnanja so tudi plod religioznega prepričanja ljudi.

Veren človek se ne odloča med dobrim in zlim, med etičnim in pokvarjenim, med kulturnim in nekulturnim le na podlagi vere, vendar mnogi in v mnogocem prav na podlagi vere. Vendar če soglasno, da je Slovenec prevladujoče dober, etičen in kulturn, potem je to tudi zasluga krščanske religije v daljni in bližnji preteklosti. Iz verskih nagibov so ljudje opravljali največja dejanja v življenju, tudi iz verskih nagibov so se mnogi odločili za osvobodilni boj in socialne spremembe, tudi iz verskih nagibov mnogi sodelujejo v družbenem in političnem razvoju svojega ožjega ali širšega okolja.

Zato si socialistična zveza prizadeva normalizirati odnos do vere, vernikov in Cerkve v vseh moralnih, duhovnih in kulturnih razsežnostih, kot del vsake moderne in razvite družbene skupnosti.

Seveda to ne pomeni podcenjevanja ateizma, ki se je razvil iz različnih vzrokov, vendar je tudi etična opredelitev posameznika in tudi ni slovenska posebnost v Evropi. Gre nam za nasilen odnos med vero in ateizmom. Globoko moramo spoštovati vsako človekovo čvrsto moralno in nazorsko opredelitev, ki se nima namena uveljavljati v škodo osebne svobode drugih ljudi in skupin.

V smislu prizadevanj za višjo etično raven vsakega posameznika in socialistične družbe v celoti vidimo še velike možnosti za nadaljnje delo socialistične zveze.

V tem trenutku smo spodbudili razpravo o Zakonu o pravnem položaju verskih skupnosti. Zakon, ki je opravil pomembno vlogo v svojem času, je danes zastarel, mogoče najbolj z določbo, ki prepoveduje karitativno dejavnost verskim skupnostim.

Socialistična zveza se je redko spuščala v probleme uslužbencev verskih skupnosti, saj je to naloga verskih komisij. Vendar se v času prevrednotenja mnogih segmentov življenja moramo dotakniti tudi poklica duhovnika. V javnemnenjskih anketah to ni zelo ugleden poklic, vendar tisoč slovenskih kaplanov, župnikov, dekanov in škofov vseh verskih skupnosti zadovoljuje zelo subtilno človekovo potrebo. Sodobni čas strahno psihološko obremenjuje človeka, zato je mnogokrat v stiski. Stiske ljudje rešujejo na različne načine, individualno ali skupinsko, z združevanjem v posebne klube, društva ali pa z verovanjem v klasični obliki, z molitvijo ali spovedjo pri duhovniku.

Dejstvo pa je, da so imeli kateheti in duhovniki zelo pomembno vlogo v slovenski zgodovini, bodisi da so bili izobraženci bodisi da so vzgajali generacije mladih. Tudi danes duhovniki vplivajo na vzgojo mnogih otrok v smislu obče etičnih vrednot. Družbeni problem so nezgovorni otroci ali ljudje brez etičnega kompasa v življenju in enega od kompasov ponuja tudi verska vzgoja. In navezadnje, skozi institut spovednice so mnogi duhovniki postali dobri svetovalci in psihologi. V nekaterih okoliših so duhovniki edini svetovalci ljudem, in če je njihovo življenje vsaj v grobem usklajeno z izgovorjeno besedo, so tudi ugledni v svojih okoliših.

Seveda to ni več čas klasične oblike vsakega življenja, v katerem je bil duhovnik univerzalna oseba, toda zaradi svojega specifičnega dela imajo točno opredeljeno mesto v civilizaciji delive dela. To mesto in vlogo moramo na novo družbeno ovrednotiti.

Primož Hainz, Ljubljana

Delo, 27. januarja In kje je ljudstvo?

Članek dr. Marka Kosa, ki nas poskuša prepričati, kdo kaj ve in kdo česa ne ve o ljudstvu, je napisan kot predvolitni pamflet, ki sicer nima oznake, za katero stranko je pripravljen, vendar lahko bralec to kaj kmalu ugotovi. Ob prvem, površnem prebiranju priloge sem pomislila, no, kaj pa je to, po premisleku pa me je članek tako vznemleval, da sem se odločila za tale odgovor.

Prvič, dr. Kos, od kod vam vendar poda-

tek, da o »ljudstvu«, nihče ničesar ne ve? »Ni anket o njegovih navadah, prioritetah, preferencah, načinu rezoniranja, kriterijih, s katerimi ocenjujejo oblast, ki se mu ponuja, ga omrežuje in vabi med svoje podpisnike.« Ne bom se spuščala v to vašo, milo rečeno, čudno pričakovanje odnosa ljudi do oblasti, vendar ankete seveda niso edino merilo kakršnegakoli poznavanja. Pa še glede anket, raje bi rekla raziskav, nimate prav. Psihologija, sociologija, tudi empirična, in še množica drugih ved pri nas niso ravno čisto nerazvite in izsledke dognanj lahko redno prebiramo.

Vaša definicija »defektnosti ljudstva«, ki ga je pokvarila zgodovina, je, tako kot ste jo zapisali, žaljiva. Niste nam povedali, kaj je vaše merilo za določanje defektnosti? Kdo ga določa? Kakšno je izhodišče vaše ocene, da smo za »štiri ali pet ravni pod Evropo«?

Ko se sklicujete na ankete (čeprav prej jedukile, da jih ni!), govorite o:

1. kontradiktornih sodbah
- Če bi bili vsi 100-odstotno o nečem prepričani, potem je zelo neumno o tem delati javnomnenjske ankete (lahko pa bi moglo uporabiti kakšno psihoanalitično metodo!);
2. zavesti, ki obstaja samo pri manjšem delu ljudi

Dr. Marko Kos, od kod vam ta podatek? Vse ankete, ki jih mogoče ne poznate, kar še ne pomeni, da jih tudi ni, dokazujejo ravno obratno: izredno (za Evropo visoko nadpovprečno) politizacijo in velikokrat od obstoječe politike avtonomno mnenje. Kot primer naj vam navedem empirični podatek iz javnomnenjske ankete, ki jo je opravila Varianta, podjetje za tržno komuniciranje, in politični marketing, in sicer 2. in 3. decembra 1989, se pravi, dan po napovednem in prepovedanem mitingu v Ljubljani in takoj po napovedi gospodarskega bojkota:

Kako naj Slovenija, po vašem mnenju, reagira na sedanjo zaostritev medrepubliških odnosov?

- 1 — Slovenija naj se odcepi od Jugoslavije 23.7
- 2 — Slovenija naj si prizadeva za konfederacijo in večjo ekonomsko in politično samostojnost v Jugoslaviji 49.3
- 3 — Slovenija naj si prizadeva za ohranjanje sedanje Jugoslavije in normaliziranje odnosov v njej 22.7
- 4 — ne vem, o tem nisem razmišljal 4.3

Ne berite tega podatka samo z današnjimi očmi, poskusite pomisliti, kakšno je bilo stališče raznih strank, zveze, vlade, vodilnih politikov v začetku decembra lanskega leta!

Naprej, dr. M. Kos, negodujete nad odsotnostjo političnega prepričanja posameznika, ugotavljate, da slovenska družba ni zrela, ni artikulirana, ker se še ni izjasnila, »kateremu taboru pripada«. Ostro napadete po vašem mnenju nesporni vzrok: »prepotentno, nasilno in nestrpnno partijsko sektišvanje«, in se veselite »obilice političnih gibanj«. Obilica političnih gibanj mogoče že (čeprav je tudi to bolj občutek kot pa kaj drugega, 10 do 20 strank je običajno za Zahod, in čeprav imamo občutek, da pretiravamo, dejansko torej ni tako!). Gotovo pa je, da obilica političnih strank v Sloveniji v tem trenutku niti slučajno ne pomeni obilice političnih idej. Prav nasprotno, groza me je odsotnosti političnih idej, pa mislim, da nisem edina!

Naslednja točka, na katero ne igrate samo vi, ampak kar celotna slovenska opozicija: »Srbi so si s tem naenkrat iz Slovenca napravili sovražnika!« Od kod vam osnova za to trditve? Izključite me (in po mojem prepričanju, ki sloni na množici empiričnih javnomnenjskih podatkov ne samo zadnjega leta, ampak tudi na osnovi podatkov za veliko let nazaj!) iz tega svojega »ljudstva!« Nobenega podatka o sovraštvu ni nikjer zaslediti. Se manj o sovraštvu dr. Šrbov. Prvič: obstajajo ljudje in sistemi. Mešanje teh dveh ravni si tudi vi ne morete dovoliti! In drugič: na osnovi česa sklepate o strahu, srdut in sovraštvu? Vsi ne mečemo ljudi, čeprav ti nepovabljeni vstopajo v hišo (če uporabim vašo metaforiko), ven skozi okna ali vrata! Na osnovi česa ste tako zelo prepričani, da so vaše ideje dobrodošle v naši hiši? Poleg tega: za ceno eksistenčne groženosti jaz nisem pripravljena pozabiti lastnega političnega prepričanja, ki ga ne nehno postavljate v intimo!

Ko hočete spregovoriti o konkretnem, ki bo odločilno v boju za volilne glasove, postavite kot prednostno vprašanje priselencen, žensko vprašanje in vprašanje natalitete, tudi takoj pokažete, na kateri strani (levici ali desnici) boste vi igrali! To neverjetno poenostavljanje in hinavsko igranje na emocionalno občutenje slovenskih volivcev dokazuje, da zares ne poznate raziskav in da, kot rečete na začetku, »po štiridesetih letih vladanja v imenu ljudstva o tem ljudstvu nič ne vemo«. Vaše prepričanje, da je mladina »samossvoja, ne priznava nobenih vrednot, nobenih obveznosti, nobenih norm, nobene zgodovine«, je v nasprotju z vsemi raziskavami (ki jih je premalo, vendar niti slučajno ne smemo reči, da jih ni!) in potrjujejo vašo konservativnost in politično netolerantnost, ki jo prej očitate drugim (partiji), poleg tega pa je tudi zame osebnost (pa nisem več med najmlajšimi) žaljivo!

Ob vašem razmisleku o »sloju poslovnežev« in na drugi strani »intelektualnem, učnem sloju« pa si človek enostavno začeli diktaturo partije, kajti ob samo bežnem pomisleku o možni volitni zmagi strank s takimi idejami se mi želijo lasje in edino, kar zmorem reči, je, groza! Tudi srednji vek še obstaja! Ne vem sicer, kakšni so »povprečni možje in žene«, toda če je za vas »volja, ponos, trma in dolžnost« politika, potem se ji odpuščajem za vselej in izstopam iz ljudstva!

Vera Kozmik, Ljubljana

Delo, 20. januarja

»Demokrati« žensko spet porivajo v ozadje

Čeprav nisem članica nobene stranke ali zveze, sem pa žena in mati, sporočam svoje

mnenje o splavu. Pustimo ob strani demografske zagate slovenskega naroda in se osredotočimo zgolj na pravico ženske, da sama odloča o svojem telesu oziroma o tem, ali bo rodila. Revija Mladina navaja, da je leta 1987 splavilo 17.742 žensk, rodilo pa 25.736. Prav zato, ker je cena, ki jo plača ženska za uveljavljanje z ustavo zajamčene pravice do svobodnega odločanja o rojevanju otrok, visoka, bi se morala izogniti kasnejšim duševnim travmam in uveljavljati predvsem pravico do odločanja, ali bo sploh zanosila. Dandanes, ko imamo na voljo toliko različnih vrst kontracepcije, to ni noben problem. Strinjam se z Zoro Štok, ki je zapisala, da ljudje ne seksajo samo zato, da bi dobili otroka. Menim, da je spolnost enako potrebna za duševno in telesno ravnovesje kot hrana in pijača. Prepričana pa sem, da se danes vsaka ženska, celo mladolletna zaveda, kakšno so lahko posledice takšne postlastice. Vendar pa se mora ženska zavedati, da bo morebitne posledice nosila sama, zato se mora ustrezno zaščititi. Tistim pa, ki rade skočijo v posteljo z naključnimi znanci, priporočam, da vsej drugi nepotrebnih krami, ki najdemo v ženskih torbica, pridenajo še kakšen kondom ali dva. Vsaka ima pravico enako brezskrbno uživati v spolnosti, hkrati pa tudi odločati, ali bo zanosila ali ne, zato ima tudi pravico zahtevati od partnerja, da se zaščiti on. Če partner to odkloni, pomeni, da ženske nima za enakovreden subjekt pri tej stvari, ampak samo za objekti, na katerem bo potešil svoj spolni nagon. Hvala lepa za takšnega partnerja. Poleg tega je kondom tudi edina kontracepcija, ki hkrati varuje pred aidsom.

Kot vzrok za veliko število splavov navajajo naslednje ženske stiske: brezposelnost, brez stanovanja, mož pijanec, je prestara ali premlada itn. Vse to je vsaka izmed njih vedela že prej. Zakaj se torej ni zavarovala? Zakaj imenujemo žensko, ki je iz zgoraj navedenih razlogov umorila dele tako po rojstvu, detomortika in jo sodno preganjamo, če pa bi isto storila nekaj mesecev prej, bi to naredila z blagoslovom države, ker je to njena ustavna pravica?

Splav bi moral biti zares izhod v krajini sili (čravnostni razlogi, posistvo ali če ženska kljub pravili in redni uporabi kontracepcije zanosi in otroka iz objektivnih razlogov ne more obdržati). Res je, da nobena kontracepcija ni popolnoma zanesljiva, ne verjamem pa, da bi v 17.000 primerih odpovedala.

Naprednost in civilizacijska družbe se zagotovo ne kaže v tem, ali je splav dovoljen ali prepovedan, ampak z ozaveščenostjo žensk, da se zaščitijo pred nezaželeno nosečnostjo.

Marica Brezigar, Ljubljana

Delo, 3. februarja

Lepota vselej premaga smrt

Težko je govoriti o resnici piscu, ki kliče druge na odgovornost in avtoritarno razsoje, ne pozna pa nekaterih temeljnih dejstev, ki so za presojo potrebna. Pozitivno je, da mu gre za stvar, a kaj imajo s tem metode diskvalifikacije (stroke, posameznikov in institucij) ob nezadostnem poznavanju problematike. Tako je škoda več kot korist. Ko se torej oglašam v dobri veri, da je še mogoče kaj pojasniti, moram vendarle povedati, da se v prihodnje ne bom več čutil obvezanega odgovarjati na retorično zastavljena vprašanja na podlagi nepoznavanja temeljnih dejstev in literature.

V svojem zadnjem članku izhaja novinar Marijan Zlobec iz temeljne napačne domneve, da se je treba vrniti k prvotni celotni verziji opere Črne maske: misli namreč, da je prišlo za krstno uprizoritev 1929 do krajšav, ki jih Kogoj morda ni sprejemal. Res so močne o tem razne domneve, pri čemer navedenega vprašanja tudi zaradi smrti protagonistov ne bo mogoče do kraja razjasniti. Toda ne glede na to je nesporno dejstvo, ki ga pisec ne pozna, da te prvotne verzije opere ni več mogoče rekonstruirati. Skladatelj je namreč izločil 52 strani iz partiture in dela prekompiriral. (Poleg siceršnjih Kogojevih danes razvidnih krajšav partiture je takšnih prekompiriranih mest dvajset. Evidentirana so v moji diplomski nalogi Marij Kogoj — Črne maske v posebnem Pregledu krajšav po partituri za izvedbi 1. 1929 in 1957, iz katerega so razvidni tudi drugi avtorji krajšav; seznama krajšav ni torej v istem mojem delu, kjer ga pisec zaradi njegove zasnove seveda zamenja pričakuje (toda tam je navedena vsa literatura), kar velja tudi za nekatere druge sejoje, v kolikor so se mi zdele relevantne ali jih je omogočalo gradivo, a se morda nahajajo na drugem mestu. Vsekakor je bilo potrebno monografsko delo o sami operi, ki ni je v takratni obliki omogočalo med drugim v posebnem poglavju obravnavo drame L. Andrejeva in nato podrobno analizo glasbenega poteka, vseskozi upoštevaljoč verziji za premiero 1. 1929 in 1957.) Glede na to je torej avtentična ista varianta opere za premiero 1. 1929, pri kateri je skladatelj sodeloval (o vključitvi ansambelskih scen, ki jih niso izvajali 1929, pač pa 1957, se bodo morali odločiti redaktorji pri natisu). Zato je piševo stališče o avtentičnosti prvotne celotne verzije, eksplicitno izraženo tudi v hudem očitku dirigentu Natutu o neupoštevanju izgrajenih listov iz partiture, brezpredmetno. Prav tako le zaradi nepoznavanja je mogoče piscu govoriti o libretu Črni mask, ki ga ni bilo, ker je Kogoj kompiral celoten tekst drame (tudi o tem je bilo že nekaj napisanega).

Z osveščitvijo tega vprašanja, ki torej ni neobdelano, je celo podrobno predstavljeno, le da Zlobcu ni poznano, zahajamo že v strokovno, za širši krog bralec nezanimivo vodo. Svoj epilog bo dobilo neznatno v kompleksno ter v vseh podrobnostih obravnavani kritični izdaji partiture in bo razvidno iz spremljajočega revizijskega poročila. To seveda ne pomeni, kar je mogoče posredno sklepati iz Zlobčevega zavemanja, da je treba vztrajati prav pri uprizoritvi takšne verzije opere in nobene druge. Praksa krajšanja oper, tudi klasičnih, kot so denimo Verdijeve, je prilagodka in znana. Nove postavitve Črni mask bodo torej rezultat svobodne odločitve vsakokrajnega dirigenta in režiserja, za kakšne skoke v partituri se bo kdo odločil in seveda kako

prepričljivo jih bo utemeljil. Bistvo Kogojeve glasbe bo v operi ostajalo ne glede na močne krajšave, četudi nobena rešitev ne bo idealna: ali bodo šle izvedbe na račun izpuščanja Kogojeve glasbe k večji dramaturški funkcionalizaciji in stopnjevitosti dogajanja ali bodo na račun večje dramaturške razvidnosti bolj ohranile Kogojovo glasbo. Izvidni greh je torej v tem, da opera nima libreta, da je Kogoj uglasbil celotno besedilo drame (te izkušnje je izdatno uporabil pri pripravi libreta za opero Kar hočete), toda to je vendarle manjša, nikakor ne nepremostljiva težava v primerjavi s tem, kar nam je dal s svojo glasbo.

Na koncu sem pooblaščen napisati še nekaj besed v zvezi s tistim delom Zlobčevega besedila, ki se nanaša na Muzikološki institut ZRC SAZU. Po še veljavnem dogovoru med tem institutom in Muzikološkim oddelkom Filozofske fakultete v Ljubljani, glede financiranja usklajenem pri Raziskovalni skupnosti Slovenije, ki si ga je dovolil novinar zaradi neobveščенosti ironizirati, je delovno področje prvega starejša slovenska glasba do preporoda sredi 19. stoletja in drugega novejša glasba. Zato se je Muzikološki institut izjemoma in v želji, da bi v znanih okoliščinah Črni maskam pomagal do objave, zavzel za ta projekt kot svojo dodatno nalogo. Zanj je pokazal vso pripravljenost in tudi pobudnost dirigent Uroš Lajovic, ki je opero želel tudi dirigirati, opravljeni pa so bili že daljši pogovori z Jurijem Kogojem. Prošnja muzikološkega instituta Kulturni skupnosti Slovenije z dne 26. 10. 1982 za sredstva v letu 1983 za »projekt realizacije revizije in objave (opere Črne maske) v letih 1983—87«, ki jo je podpisal akademik Dragotin Cvetko, po ismenem odgovoru ni bila ugodno rešena. Razlogi za ustavitve projekta so bili finančne narave in torej zunaj instituta, zato se novinar zaradi nepoznavanja dejstev ali neobjektivnosti ali obojega moti v formulaciji, da »Muzikološki institut ZRC SAZU ni razen lepih načrtov zagotovil ničesar«. S tem pojasnilom zaključujemo to malo plodno polemiko, ki se je začela z novinarjevimi oboževanji vseh slovenskih muzikologov, ki so na reakcijo Muzikološkega instituta v Delu nato s strani novinarja povsem prenehale, kar da teh obtožb sploh ni bilo, nadaljujejo pa se z izkanjem novih krivcev in z novim nezaupanjem vsehprek, pri čemer pa ne želimo sodelovati.

Ivan Klemenčič, Ljubljana

K besedljivostim, ki se opravljajo v neopravičljivo plateničijo zadnji čas okoli Kogojevih Črni mask, naj mi bo kot simpatizerju njegove ekspresionistične umetnine dovoljeno nekaj pojasniti. To poudarja, da se ni nihče pri nas zavzel, da bi to epohalno delo uprizorilo tudi kako drugo evropsko gledališče.

Na mednarodnem muzikološkem kolokviju v Brnu leta 1982, posvečenemu temi Stil v glasbi, sem v referatu »Stilni problemi moderne režije klasičnih opernih del« razpravljaj o operni usvarjalnosti in poustvarjalnosti pri nas in po svetu. Tistikrat je umetniški vodja Državne opere v Brnu Jan Hylas snoval operni repertoar za nadaljnje sezone. Posebej se je zanimal za ljudske opere raznih narodov. Med jugoslovanskimi operami je poznal Gotovčevega Era, Kozinov Ekvinovci in Foersterjevega Gorenjskega slavka. Resno je razmišljal o Slavku, ki ga je skompiriral češki skladatelj Antonin Foerster, brat znanega skladatelja Bohuslava Foersterja, čigar opere se danes radi uprizorjajo na čeških odrih. Ker sem poznal dotedanje prodrone brnske uprizoritve modernih glasbeno-dramatskih del in »moglihvis ansambla za tovrstna dela, sem predlagal ekspresionistično Kogojovo opero Črne maske. Uprizoritev bi zanesljivo zbudila veliko zanimanje, če ne tudi občudovanje, posebno če bi bila uvrščena v program renomiranega mednarodnega glasbenega festivala, na katerega zahajajo znani ljubitelji in strokovnjaki z vseh koncev sveta.

Odlični izvedenec in zagovornik moderne glasbe in sodobnih glasbeno-dramatskih tokov, dramaturg in dirigent Václav Nosek, se je po moji razlagi izredno zanimal za Kogojovo edino operno delo. Prav tako je zaradi svojih referatov in diskusij na mednarodnih kolokvijih in zaradi strokovnih knjig člani slovenski muzikolog dr. Primož Kuret na našem posvetu strokovno predstavil Kogojeve Črne maske kot najboljše slovensko glasbeno-dramatsko delo tega stoletja. Močno sva si prizadevala, da bi se tretja uprizoritev Črni mask, ki bi bila hkrati tudi prva zunaj naših meja, uresničila pod glasbenim vodstvom Václava Noska in v moji režiji — se prej sva umetniško sodelovala — na velškem odru po vsej Evropi remonirane brnske opere.

Zakaj omenjam vse to? V zvezi s sedanjo uprizoritvijo vse preveč udarjajo v uho patetična gesla »Črne maske zdaj«, ko pa smo se v Brnu že leta 1982 dogovarjali za Črne maske tedaj! In zakaj do uprizoritve v Brnu (še) ni prišlo?

Takoj po vrnitvi sem si v arhivu ljubljanske Opere sposodil po zadnji uprizoritvi revidirani klavirski izveček in ga dal na svoje stroške fotokopirati. Obsežen notni material je nato moj sin, ki večkrat potuje na Češkoslovaško, predal opernemu dramaturgu Václavu Nosku. Pri ponovnem srečanju na festivalu v Brnu mi je navdušen dejal, da so Črne maske izvrstne, ker je opera človekove razvrzane duše, ki jo skladatelj prikazuje s samoniklo genialnostjo. Dejal mi je še, da bo vendarle v partu treba retuširati nekaj nejasnosti. Takoj se je bil pripravljen lotiti študija. Se nekajkrat sva se sestala. Vročeno sva snovala glasbene in scenske ideje in se navduševala za uprizoritev, ki naj bi bila po umetniški interpretaciji nekaj posebnega.

Zal umetniški vodja Hylas, ki je v njem leblebda podoba pevnosti melodične ljudske opere, ni bil preveč zagret za to vrsto opere. Zlasti ne, ker so nedolgo tega uprizorili kak dve redko izvajani moderni operi, abstraktno satirično groteskno glasbeno-dramatsko delo D. Šostakovičeva Nos in satirično porogljivega Igralca Prokofjeva.

In tako se je prva uprizoritev Črni mask v inozemstvu vse bolj oddaljevala. Umetniški vodja Hylas je medtem težko zbolel in umrl, dramaturg in dirigent Nosek pa je odšel na novo službeno mesto v Prago.

Moja glasbena partitura Kogojevih Črni mask pa še vedno čaka v Brnu na boljše čase.

Emil Frelih, Maribor

Delo, 18. januarja Valvasor našega stoletja

V naglici pri pisanju poročila se novinarju, pa čeprav geografu, lahko zapiše tudi (nemamerna) neumnost. Zato zahvala prof. dr. Antonu Ramovšu za dopolnilo, pa tudi prof. dr. Danilu Furlanu za (telefonsko) opozorilo. Ob očito občutljivi temi tako kaže, da bo pametneje počakati na natis referatov, ko pa pred tem predlogo premeševati vsako besedo.

Ljudi na sekretariatu za notranje zadeve postali popoln anahronizem, ti še vedno nedotaknjeni naprej v miru opravljajo svoje protiljudsko početje.

Grenak spomin imam ob tragikomičnih situacijah v zvezi s temi grozljivimi čakanji, ali bo »dovoljenje« prišlo ali ne. Lani spomladaj je npr. Mesna knjižnica iz Ljubljane prek Adia naročila otroško slikanico Zajček Uhaček, ki je izšla v Gorici. Tri dolge mesece smo sramotno čakali, da je Zajček Uhaček dobil dovoljenje za vstop v Slovenijo. Direktor Adia Slavko Beznik pravi, da je čakalna doba za Celovski Zvon en mesec. Ni pa povedal, da je to najkrajši čas. Za lansko številko 24 je bilo potrebnih kar nekaj dolgih mesecev!

Republiški sekretar za notranje zadeve Tomaž Ertl pravi v odgovoru na anketo, da je RSNZ »že predlagal določene spremembe Zakona o vnašanju in razširjanju tujih sredstev množičnega komuniciranja«. Te »določene spremembe« za sedanjost Slovenije ne pomenijo čisto nič! Ertl si je privoščil celo takšno »ugotovitev«, da je »obrnjavano področje v zvezi z pristojnostmi in da bo dopolnitve morala sprejeti zvezna skupščina«. Ob tej Ertlovi izjavi lahko samo vzklknem, hvala bogu, da so volitve tako blizu in da bomo tega Erla že enkrat zamenjali!

Značilna je tudi izjava Slobodana Rakočevića, člana IO P RK SZDL (?), da si »v okviru SZDL pa tudi drugih pristojnih organov že dalj časa in intenzivno prizadevajo za odpravo vseh navedenih omejitev«. Če si že tako »dolgo in intenzivno prizadevajo za odpravo vseh omejitev«, zakaj potem še ni niti enega navedenega rezultata? Prejšnji teden je popolnoma nedolžni Celovski Zvon spet prišel z več kot mesecem zamude. Jože Smole se je na otvoritvi knjižnega sejma v Cankarjevem domu »zavzel« za takojšen nemoten pretok vseh publikacij po celotnem slovenskem prostoru (Slovenija, zamejstvo, diaspora). Kje so rezultati takratnega donečega Smoletovega angažmaja?

Jaz sem sicer svoj »problem« na tem področju rešil. Ker onstran meje pri povezovalcu vseh treh nasilno razločenih Slovenij gospodu Vinku Levstiku dobim vso tako imenovano »emigrantsko literaturo« (Ertl jo v svojih »varnostno političnih ocenah« imenuje »sovražno literaturo«!) si pač že dolgo jemljem elementarno in samoumevno pravico, da s to literaturo počnem, kar hočem. Gre seveda za literaturo, ki so jo komunisti 45 let razglašali za »sovražno« in jo do skrajnosti prepovedovali in zatirali: tednik Svobodna Slovenija, mesečnik Slovenska država in zgodovinski publikaciji Vestnik in Tabor. Tudi kakšno knjigo eminentnih Slovencev, za katere so komunisti domovino prepovedali, sem moral »bojanzno prehitopapiti« npr. Nemilnivo Slovenijo, katere avtor je veliki Slovenec dr. Ciril Zebot. Zadnja tovrstna »prehitopapljena« knjiga pa je »Slovenija, dežela moje radosti in bolečine« Vladimirja Kozine.

Ne le, da je sramota, da danes sploh še obstajajo razni zakoni, s katerimi se prepoveduje vnos slovenske literature, ki izhaja po svetu, nevezdrno je, da razen verbalnih izjav Smoleta, Rakočevića in Erla niso ti ljudje do tega trenutka nič konkretnega spremenili v tej sramotni zakonodaji. Kaj šele da bi jo kompletno odpravili in vrgli v ropotarniko zgodovine.

Menda mi ni treba posebej poudarjati, da ne sme biti več ne duha ne sluha o kakšnih zakonskih osnovah za prepoved vnosa kakršnihkoli publikacij. Tako se morajo Svobodna Slovenija, Vestnik in Tabor, ki izhajajo v Buenos Airesu, in Slovenska država, ki izhaja v Torontu, čimprej, če že ne nemudoma znati na časopisnih policah v Sloveniji. Za primer sem našel samo štiri publikacije, ki jih je do sedaj komunistična zakonodaja (ali res v Beogradu?) najbolj preganjala.

Ivo Zajdel, Ljubljana

Delo, 13. januarja

Odpravnice vzroke izgub

Brez dvoma ugotavlja g. Boris Marolt, da sta J. Kovač in Silvester Drevenšek dva duhova, ki se pojavljata v isti osebi. Ko bi le imela del kvalitit Johannov Schmidtov ali Joejev Smithov!

Gre očitno za izjemne sposobnosti g. Marolta, ki morda mejijo skoraj na magijo. Nič manj kvaliteta ni njegova ugotovitev o 17 letih delovne dobe v sedmih službah. In če g. poddirektor ne zna prebrati delovne knjižice (koga: J. Kovača s S. Drevenška?), kjer so vsi podatki nedvoumno zapisani, potem se ni čuditi, da ni dorasel za učinkovito vodenje niti realsocialistične fabrike, kot je to ŽS. Žal, toda tako je!

Sicer bi ga pa ponovno rad spomnil na njegovo diskusijo pred leti na Teharjah, ko sem ga pred avditorijem neuspešno prepričeval, da je osnovni motiv dobrega gospodarja dohodek, ne pa tone. Dvomim, da je to spoznal do današnjega dneva.

Oba avtorja (S. D. in J. K.) pišeta o ekonomskih kiksih Zelenarje Store (podobno jim očitajo kolegi iz Zelenarje Ravne, sicer kvalitativno, kvantitativni podatki so namreč še vedno problem nejasnosti. Sicer pa — kako je kaj s pompozno otvoritvijo nove Valjarne v Storah, ki ji je bil boter sam Sinigoy z očetom Stanovnikom v mesecu novembru preteklega leta? Baje dela z nekajkrat nižjo kapaciteto in na zastareli tehnologiji. Profita od tega ni, plače zelezarjev v Storah so pa tako slabe, da si jih vodstvo ŽS ne upa niti objaviti. Skozi to zadnjo prizmo se gledajo in se bodo gledali rezultati ne samo ŽS in ne le v Evropi, kajne g. Marolt?

In čisto na koncu: morda sta S. D. (ali J. K.) res pridno služila »propagandnemu sistemu« (kar jima sicer v ŽS uradno vedno ne priznavajo), pa vendar le kot kvalificirane delavce. Nikdar ne kot člana proletarske ZK, ki jima je vedno povzročala le življenjske stiske!

V morebitnem odgovoru ni smiselno, da tehnički ponovno pisarijo o »demokracijskih« procesih, raje zapišite, kdaj bo čoln ŽS odrinil. Pa brez potopitve in takšnega

ali drugačnega delirija trenutno »vodečee strukture!

Silvester Drevenšek, Šmartno ob Paki

Delo, 5. februarja

ZKS od zdaj Stranka demokratične prenove

O vprašanju svobode človekovega delovanja se je v filozofiji ogromno razmišljalo (in se bo še), toda v vsakdanjem življenju moramo to stvar tako jemati, da lahko z njo shajamo. Bralcu bi predlagal, da se vpraša, kdaj se čuti v svojem delovanju svobodnega. Priznal mi bo, da takrat, kadar ga v njegovem delovanju nihče ne ovira. Prav tako mi bo priznal, da pušča tudi on drugemu svobodo, če ga v njegovem početju ne moti. Toda ker so si naše težnje čisto navzkriž, drug drugega oviramo v delovanju — kratimo svobodo drug drugemu. Torej je svoboda možna samo z medsebojnim sporazumevanjem. To je vse, kar bi vedel praktičnega povedati o njej.

Ta odstavek o svobodi sem zapisal zato, da bi si ohladil glavo nad nesmisli, ki nam jih vsak dan nudi naše politično življenje. Ali pa vsaj poročanje o njem! Tako sem v Delu prebral tale stavek: »Konferenco je po nekaj več kot treh urah dela zaključil Ciril Ribičič, ki je dejal, da je stranka prenovitven lejev sposobna zagotoviti in varovati socialno in politično stabilen prehod v večstrankarsko demokracijo ter vzpodbujati uspešnejši razvoj Slovenije v Jugoslaviji in Evropi.« Marsikomu se ta stavek ne zdi prav nič vznemirljiv, čemur lahko takoj pritrdim, in prav v tem je vsa nesmiselnost tega stavka. Če ne bi zvenelo tako samo na sebi umevno to zagotavljanje komaj preosnovane ZKS v Stranko demokratične prenove, bi še nekako šlo, a ker mi ista komaj preimenovana stranka, ki je po svoji zasnovi (diktauri proletariata) do zdaj nasprotovala demokraciji, zdaj samo na sebi umevno zagotavlja, da je »sposobna zagotoviti in varovati« prehod »v večstrankarsko demokracijo«, je to, po domače rečeno, »za razpočiti«. Ali ne bi bilo lepše, če bi preprosto trdila, da daje drugim strankam proste roke, a da se bo z njimi neusmiljeno tolkla za oblast ne glede na to, kakšne nečednosti jo bremenijo. S tem bi ohranila vsaj pošten, če že ne lep obraz. Potem ko sem tako »izkajšal« svojo ihto, se vrnimo spet k vprašanju o človekovi svobodi ali o takolimenovani družbeni svobodi. Morda je ravno to rakasta rana neke družbe (in svobode v njej), da so si politične skupine zavestno ali nezavedno vzele v zaščito in zakup to našo svobodo in da menijo, da brez njihovega vmešavanja v vse in vsakogar v tej družbi ne more biti »prave svobode«. V takem pojmovanju niti njihova usodna znota (če ne kaj več!). S tem tudi same niso svobodne, ker kdor se vika v vse in vsakogar brez medsebojnega sporazumevanja, je tudi sam na vse usodno priklenjen. S tem je demokracijsko stanje, ki mu pravimo »družbena svoboda«, izgubljeno. Če bi se Stranka demokratične prenove res prenovila, bi se tega zavedala in ne bi vsiljevala teh svojih zagotovil, ki so dedjansko preteveza za vikanje v vse in vsakogar — skratka, preteveza za kršenje demokracijskih svoboščin.

Jaka Kralj, Ljubljana

Delo, 3. februarja

Povsod samo naši ljudje

Prvo, kar si človek misli, ko prebere »esej« Janeza Strehovca, je usmiljenje do človeka, ki je tako sam v svetu, ki mu vladajo »naši ljudje«. Kajti iz tega kratkega, vendar širokopoteznega sprehoda skozi slovensko politiko, kulturo, »pomlad« itd. je mogoče med »drugimi ljudmi«, torej »samoupravnim« nenapilanimi, nič taktičnimi, veliko premalo izobraženimi in razgledanimi, naglimi, nepreračunljivimi, amaterskimi, premalo razgledanimi po sodobni politični sceni...» prepoznati le bivšega socialdemokratskega prvaka Franceta Tomšiča in — nemara Strehovca, ki se je očitno odločil, da bo njihov kronist. Toda gleda ga zlomka! Tisti, ki nimajo krajšega spomina od Strehovečevega, se bodo morda spomnili ene najbolj žolčnih časopisnih polemik iz prve polovice 80. let — Pisatelje streljajo, mar ne?. Telesk, junija 1983), ki jo je sprožil prav Strehovec, ko se je odločil, da takratna razprava slovenskih književnikov o zapiranju pisateljev »ni niti za hip pomnila napada na našo ureditve, kritike naše politike torej« in izgubljanja živcev oziroma prenapljenih sodb, »ki postavljajo pod vprašaj v vseh poglavitih aktiv naše družbenopolitične ureditve izpričano voljo po demokratičnosti in pluralizmu samoupravnih socialističnih interesov«. Kasneje, v polemiki, pa je priznal, da ni zapisal vseh besed na račun naše politike, družbenega življenja in njenega ustroja (... »saj se mi zdi takšna kavarniška, tudi zaplotiska, preračunana besedna konfrontacija z nekaterimi našimi politiki abotna, duševno prilikava«). Torej, Janez Strehovec, komunistični novinar, ki se dobrika »najvišjim predstavnikom naših političnih teles« in dobronamerno cenzurira predstavnike »rupo-plešne variante umetniške avtonomije, namenjene vzpostavitvi političnega partnerstva«!? Spravsko nasirojen bralec bo seveda zamahnil z roko in dejal, da je bilo, kar, je bilo, in da bi takšne in še hušje »grehe« iz preteklosti našli pri vsakem, ki se ukvarja s politično intonirano pisarijo. Toda »sprava« v Strehovečevem primeru ne velja, saj je preteklost (celo v obliki krvne zveze z očeti funkcionarji in udbovci) vendar glavno določilo Strehovečevih »naših ljudi« in je torej tudi Strehovec, kljub izpričani ljubezni do »drugih ljudi«, na koncu tudi sam zgolj »naš človek«. Za znoret, zares!

Jaka Kralj, Ljubljana

Delo, 3. februarja

Povsod samo naši ljudje

Prvo, kar si človek misli, ko prebere »esej« Janeza Strehovca, je usmiljenje do človeka, ki je tako sam v svetu, ki mu vladajo »naši ljudje«. Kajti iz tega kratkega, vendar širokopoteznega sprehoda skozi slovensko politiko, kulturo, »pomlad« itd. je mogoče med »drugimi ljudmi«, torej »samoupravnim« nenapilanimi, nič taktičnimi, veliko premalo izobraženimi in razgledanimi, naglimi, nepreračunljivimi, amaterskimi, premalo razgledanimi po sodobni politični sceni...» prepoznati le bivšega socialdemokratskega prvaka Franceta Tomšiča in — nemara Strehovca, ki se je očitno odločil, da bo njihov kronist. Toda gleda ga zlomka! Tisti, ki nimajo krajšega spomina od Strehovečevega, se bodo morda spomnili ene najbolj žolčnih časopisnih polemik iz prve polovice 80. let — Pisatelje streljajo, mar ne?. Telesk, junija 1983), ki jo je sprožil prav Strehovec, ko se je odločil, da takratna razprava slovenskih književnikov o zapiranju pisateljev »ni niti za hip pomnila napada na našo ureditve, kritike naše politike torej« in izgubljanja živcev oziroma prenapljenih sodb, »ki postavljajo pod vprašaj v vseh poglavitih aktiv naše družbenopolitične ureditve izpričano voljo po demokratičnosti in pluralizmu samoupravnih socialističnih interesov«. Kasneje, v polemiki, pa je priznal, da ni zapisal vseh besed na račun naše politike, družbenega življenja in njenega ustroja (... »saj se mi zdi takšna kavarniška, tudi zaplotiska, preračunana besedna konfrontacija z nekaterimi našimi politiki abotna, duševno prilikava«). Torej, Janez Strehovec, komunistični novinar, ki se dobrika »najvišjim predstavnikom naših političnih teles« in dobronamerno cenzurira predstavnike »rupo-plešne variante umetniške avtonomije, namenjene vzpostavitvi političnega partnerstva«!? Spravsko nasirojen bralec bo seveda zamahnil z roko in dejal, da je bilo, kar, je bilo, in da bi takšne in še hušje »grehe« iz preteklosti našli pri vsakem, ki se ukvarja s politično intonirano pisarijo. Toda »sprava« v Strehovečevem primeru ne velja, saj je preteklost (celo v obliki krvne zveze z očeti funkcionarji in udbovci) vendar glavno določilo Strehovečevih »naših ljudi« in je torej tudi Strehovec, kljub izpričani ljubezni do »drugih ljudi«, na koncu tudi sam zgolj »naš človek«. Za znoret, zares!

Jaka Kralj, Ljubljana

Delo, 3. februarja

Povsod samo naši ljudje

Prvo, kar si človek misli, ko prebere »esej« Janeza Strehovca, je usmiljenje do človeka, ki je tako sam v svetu, ki mu vladajo »naši ljudje«. Kajti iz tega kratkega, vendar širokopoteznega sprehoda skozi slovensko politiko, kulturo, »pomlad« itd. je mogoče med »drugimi ljudmi«, torej »samoupravnim« nenapilanimi, nič taktičnimi, veliko premalo izobraženimi in razgledanimi, naglimi, nepreračunljivimi, amaterskimi, premalo razgledanimi po sodobni politični sceni...» prepoznati le bivšega socialdemokratskega prvaka Franceta Tomšiča in — nemara Strehovca, ki se je očitno odločil, da bo njihov kronist. Toda gleda ga zlomka! Tisti, ki nimajo krajšega spomina od Strehovečevega, se bodo morda spomnili ene najbolj žolčnih časopisnih polemik iz prve polovice 80. let — Pisatelje streljajo, mar ne?. Telesk, junija 1983), ki jo je sprožil prav Strehovec, ko se je odločil, da takratna razprava slovenskih književnikov o zapiranju pisateljev »ni niti za hip pomnila napada na našo ureditve, kritike naše politike torej« in izgubljanja živcev oziroma prenapljenih sodb, »ki postavljajo pod vprašaj v vseh poglavitih aktiv naše družbenopolitične ureditve izpričano voljo po demokratičnosti in pluralizmu samoupravnih socialističnih interesov«. Kasneje, v polemiki, pa je priznal, da ni zapisal vseh besed na račun naše politike, družbenega življenja in njenega ustroja (... »saj se mi zdi takšna kavarniška, tudi zaplotiska, preračunana besedna konfrontacija z nekaterimi našimi politiki abotna, duševno prilikava«). Torej, Janez Strehovec, komunistični novinar, ki se dobrika »najvišjim predstavnikom naših političnih teles« in dobronamerno cenzurira predstavnike »rupo-plešne variante umetniške avtonomije, namenjene vzpostavitvi političnega partnerstva«!? Spravsko nasirojen bralec bo seveda zamahnil z roko in dejal, da je bilo, kar, je bilo, in da bi takšne in še hušje »grehe« iz preteklosti našli pri vsakem, ki se ukvarja s politično intonirano pisarijo. Toda »sprava« v Strehovečevem primeru ne velja, saj je preteklost (celo v obliki krvne zveze z očeti funkcionarji in udbovci) vendar glavno določilo Strehovečevih »naših ljudi« in je torej tudi Strehovec, kljub izpričani ljubezni do »drugih ljudi«, na koncu tudi sam zgolj »naš človek«. Za znoret, zares!

Pa to še ni vredno prehude zamere. Svetobolno kolobarjenje med »našimi« in »drugimi« ljudmi je pač tudi stvar »umeiške svobode« in, bi rekli z zastarelim besednjakom, etične drža dotičnega pisca. Težje je razumeti Strehovečev »motiv«, da se skoraj eno leto po istem, ko so politični glavni boji okoli usode »četverice«, oglašil in vesoljmu slovenstvu razglasi, da so »naši ljudje« v Bavcarjevem odboru uničili enkratno priložnost, da bi Slovenci kot prvi v svetu zrušili realsocialistično vladavino. O tem se seveda da debatirati: to domnevno zamudništvo ni videti tako grozno, saj Stre-

hovec sam na koncu teksta pripominja, da se bliža »parlamentarna legalizacija nadzorne funkcije vseh elementov oblastniškega odločanja« (pri tem pa Slovencev, kolikor mi je znano, ni še nihče v realsocialističnem svetu prehitel!), dokaj razširšeno mnenje pa pravi, da je to precej neposredna posledica tudi dejavnosti Bavcarjevega odbora. Izбира »politične in morda tudi militantne akcije« odbora je bila stvar političnega razuma in osebnega poguma odborovih aktivistov, zlasti se njegovega kolegija, in danes se da za nazaj, kajpak, v nedogled razpravljati, ali je bil takrat kakšen korak odbora prehitel ali prepočasen. Toda eno je nesporno: Strehovca ni bilo takrat zraven, da bi pomagal pri teh dilemah, ne od blizu ne od daleč!

Na koncu pa še nekaj drobniarij. Tisto fantaziranje o »mladenem uslužbencu pohoda proti kasarni na Metelkovih«, ki da bi ga odborovi aktivisti »pribili na ograjo«, če bi skušal preplezati vojašnično ograjo, je prilehna insinuacija, ki bi vsekakor morala ostati v Strehovečevi domišljiji — lepo bi bilo, če bi to zanjo civilizirano opravičil. Kar pa se tiče »naših ljudi«, ki jih je »vodja« včlanjeval v odborov kolegij: v skoraj tridesetletanskem kolegiju bi našli enega ali dva sinova funkcionarjev (pa kaj!?), toda kdo bi bili »prominentni sinovi pomožnih deseterjev službe državne varnosti«? Čakamo na odgovor.

Tomaž Trbovec, Ljubljana

Oglašam se v zvezi s člankom Janeza Strehovca z gornjim naslovom, v katerem avtor na jokav in ciničen način ugotavlja, to bralc razbere šele potem, ko mora zapleteno zmeden sestavek prebrati najmanj dvakrat, kako brezupno je stanje v Sloveniji, saj so vsi Slovenci zagnano režimski, bojazljivo vdani in ovažuško marljivi. Članek sploh ne bi bil vreden omembe, če ne bi v njegovem začetku podal Strehovec povečen prikaz: Odbora za varstvo človekovih pravic. Tu avtor pravi, da je vodja Odbora v kolegij Odbora včlanjeval prominente sinove pomožnih deseterjev službe državne varnosti, sinove funkcionarjev in druge znane osebe. Prosil bi Strehovca, da jih imenuje z imeni, kajti kot član kolegija bi bil zelo rad o tem informiran. Sin visokega funkcionarja je bil le Mile Setine in morda bi sem vstrelil Strehovec še Matevža Krivica. Kot član kolegija ne bi rad ocenjeval njunega prispevka v procesu JBZT (ta proces tudi še zdaleč ni končan), ker ima javnosti na razpolago ogromno njunih pisnih in govornih nastopov, do katerih se zlahka zavzame stališče, saj v nasprotju s Strehovcem že precej let pogumno in jasno predstavljata svoje poglede in načrte. Ob tem bi dodal še tole. Če bi v kolegij Odbora resnično prišli sinovi pomožnih deseterjev službe državne varnosti, njas to ne bi čisto nič motilo, če bi le ti svojo energijo in znanje posvetili mučenju in nič kaj varnemu delu odbora za varstvo človekovih pravic.

Vodja Odbora alias Bavcar ni nikogar včlanjeval. Jedro kolegija so tvorili ljudje, ki so se takoj po aretaciji zbrali na uredništvu Mladine in ki so morali imeti kar nekaj v hlačah, kajti položaj je bil precej nejasen, in kar so imeli v sebi, je bilo nekaj več kot Strehovečeva zagnana režimskost, bojazljiva vdanost in ovažuška marljivost. Vsakdo, kdor je hotel sodelovati, je lahko pristopil med kolegijske »izbrance«. Ali bi lahko iz Odborove množičnosti, popularnosti in velikega zaupanja, ki ga je užival med ljudmi, nastalo kaj več, kot je, je prav gotovo stvar, ki je ne bomo nikoli mogli z gotovostjo trdit. Naleptiti Odboru krivdo za po Strehovečevem mnenju upočasnjeno uresničevanje demokracije v Sloveniji je pa vendarle zelo neokusno. Sem pa prepričan, da bi se nam godilo dosti slabše, ki bi povsod po Sloveniji bili naši ljudje sami Janezi Strehovci.

Igor Omerza, Ljubljana

Delo, 2. februarja

Oficirji so streljali, tanki mendlrali...

Na podlagi zakona o temeljih sistema javnega obveščanja in zaradi pravilnega obveščanja bralcev Dela, še zlasti zaradi uvodnika Velika prevara in reportaže z gornjim naslovom, kjer so bile objavljene številne napačne in poljubne podrobnosti, zahtevamo objavo popravka. Danilo Slivnik namreč piše, da je demonstrante, ki naj bi bili mirni in neoboroženi, vzklikali pa so samo gesla, v središču Podjujave napadla dolga kolona tankov Jugoslovanske ljudske armade. Hkrati naj bi ljudi preletavala bojna letala in helikopteri. Značilnost so izmišljeni opisi dogodkov, kot na primer: »Tankist na prvem tanku hladnokrvno potegne pistolo iz toka in pomei v fotoreporterja...« potem »iz prenosnega radia slišimo, da je eden od tankov povozil dva demonstranta...« Tankisti imajo roke na sprožilih mitraljezov, eden od njih se nesramno reži...« Tanki se vračajo, trušče je oglušujoče, policaji opozarjajo, pazite, lahko streljajo... V sosednji ulici je eden od oficirjev s tanka s pistolo streljal na demonstrante. Eden naj bi bil mrtev, dva ranjena. Informacije ne moremo preveriti, toda čeč nekaj trenutkov priteče drugi tragi, kričoč: »Oficirji so streljali, streljali...«

Spričo dejstva, da so citati iz Slivnikovega članka neresnica in navadna manipulacija, pričakujemo, da bodo uredništvo Dela in drugi pristojni organi v SR Sloveniji uvedli ustrezne ukrepe. Najmanj, kar lahko pričakujemo, je, da od Slivnika, ki je delal srčkano in neprofesionalno in neodgovorno, zahtevajo dokaze za njegove trditve, potem pa bralcem na ustrezen način predložijo resnico o bivanju in delu enot JLA na Kosovu. Zaradi objektivnega obveščanja bralcev Dela ter jugoslovanske in tuje javnosti, ki so jima prej časopisa ponudili izmišljotino, sporočamo, da enote Jugoslovanske ljudske armade na Kosovu izpolnjujejo dobljene naloge, pri čemer do zdaj niso izstrelile niti ene same krogla, pa tudi v takem položaju se doslej še niso znašle, da bi morale uporabiti orožje. Zaman je prizadevanje D. Slivnika in drugih, da bi armado z dezinformacijami ter drugimi neresnicami in manipulacijami kompromitirali in ločili od naših narodov in narodnosti.

major Žarko Kostić, oficir prištinskega korpusa za obveščanje

Delo, 6. februarja

Avto desetletja za Gorenjca

V Delu ste ponosno objavili Kunšičev članek o prvem mercedesu iz nove serije SL; kar lepo je videti, da si tudi Gorenjci privoščijo trenutno verjetno najboljši avto na svetu. Sedaj pa k netočnostim:

1. Mercedes 300 SL stane po vsej ZRN, tudi v bavorski prestolnici, 93.879 DEM (in ne 82.500 DEM, to je namreč mercedeseva izvozna cena za ves svet).

2. Na Bavarskem še ne izdelujejo mercedesov, glavne mercedeseve tovarne so v Stuttgartu in okolici (torej pokrajina Baden-Württemberg), model 300 SL pa sestavljajo v Bremnu iz delov, ki so narejeni večinoma v matični tovarni, delno pa v bremenskih obratih.

3. Vsi najmočnejši mercedesi, ki bi morda zmogli hitrosti nad 250 km/h, imajo (podobno kot BMW 750) vgrajen omejevalec hitrosti, tako da tudi 300 SL nikakor ne bi mogel imeti največje hitrosti 270 km/h, kot piše vaš strokovnjak.

4. Res je, da kupci v ZR Nemčiji čakajo na ta avto pet let, res pa je tudi, da je v tujini čakalna doba bistveno krajša (zato nekateri Nemci ta model uvažajo celo iz ZDA).

5. Na svetu še ni avtomobila z neomejeno življenjsko dobo in ga tudi ne bo.

Mislmi, da bi se vaši strokovnjaki pri Avto magazinu strinjali z mojimi pripombami.

Branko Zupanc, Bonn

PREJELI SMO

Nočemo orožja!

Spoustovano uredništvo!

Glede na to, da kot navadni Albanci ne moremo priti do izraza v sredstvih javnega obveščanja in komuniciranja Kosova, ki so pod kontrolo in diktatom »poštenih Albancev«. Vas prosimo, da objavite tudi tale naš sestavek, v katerem bi radi izrazili vse naše nezadovoljstvo in protest proti neprimernemu nasilju za evropske (pa tudi za balkanske) razmere na pragu XXI. stoletja. Zaradi žalovanja ba danes in jutri 90 odstotkov prebivalstva Kosova v črnem, v črnem ozračju nad rdečim ozemljem. S tem odgovarjam tudi svojemu šestletnemu otroku na vprašanje: Zakaj je albanska zastava obarvana rdečeno-črno?

Zelo težko je, pravzaprav nemogoče v takem času in razpoloženju zbrati dovolj energije in moči, da bi napisal kaj pametnega. No, čeprav smo postali najbolj množična »teroristična družba« v svetu, v zgodovini enkratna, z najbolj navadnim orožjem — dvema dvignjenima pristoma v znamenju črke »V« in z zahtev po demokraciji in parlamentarizmu, smo vsekakor manj nevarni in manj teroristični od tistih, ki v imenu demokracije, oziroma Demonkracije uporabljajo samo kazalec, torej en prst na jeklenem petelinu in sejejo zgodjo smrt, kri in sovraštvo.

Poročevalci svetovnega javnega obveščanja so tu. Oni naj povedo, pa upam brez velikosrbskega nihilističnega cinizma in kirokodišnih solza a la calumariet aduacter, semper aliquid haeret. Mi nikoli nismo bili za vojne, nismo in ne nameravamo biti! Nočemo orožja! O tem so se lahko prepričali vsi, ki so bili tukaj. Odvzete so nam pravice — capitis deminutio. Dobili nismo niti v vojni niti v miru, nikoli se tudi nismo izgubili, mi obstajamo in bomo obstajali, ker smo doma — prav v svoji hiši. In doma je najlepše.

Priština, 5. februarja 1990

Abedin Maliqi, Priština

OO ZK pokrajinskega sekretariata za pravosodje in upravo v Prištini

V času ko se dušimo od dima in kemičnih plinov, katerih posledice ne poznamo nič bolj kot otroci, ko smo oglušeni zaradi supersončnega ropota, potrti zaradi curkov krvi mladih žrtev in ranjenih, katerih dokončnega števila še ne poznamo, ko nas sprelatava srh zaradi dolgih žalostnih pogrebnih sprevodov, ki spremljajo trupla nedolžnih pobitih otrok, in drugih groznih prizorov, vračamo partijske knjižnice Zvezi, katere člani smo postali prostovoljno in ki se v teh trenutkih kaže popolnoma gluha, indiferentna in neopravičljiva za demokratičen dialog: hkrati poudarjamo, da smo proti slehernemu nasilju in prelivanju krvi kjerkoli in nad katerikoli narodom ne glede na versko in nacionalno pripadnost.

Torej nočemo deliti zgodovinske odgovornosti s takšno represivno politiko vladajoče partije, ki golta življenja nedolžnih otrok in ljudi, hkrati pa se je povsem odtujila od naroda.

Abedin Maliqi, in 9 podpisnikov, Priština

Izjava o pluralnosti Demosa – Združene opozicije

1. Demos – Združena opozicija združuje samostojne politične stranke.

2. Zeleni Slovenije, Slovenska demokracična zveza, Slovenska kmečka zveza, Slovenski krščanski demokrati in Socialdemokratska zveza Slovenije so se povezali zaradi bolj učinkovitega uveljavljanja parlamentarne demokracije, konfederativne in suverene Slove-

nije, spoštovanja človekovega dostojanstva, varovanja naravne in kulturne dediščine in drugih vrednot civilizirane in reformirane Evrope.

3. Demos – Združena opozicija je predvolilna in programska povezava, ki je nastala iz naslednjih razlogov:

– organizacijske, finančne in kadrovske šibkosti združenih strank, ki je posledica kratkotrajnega obstoja novih nasproti stariim zvezam

– prevladovanje večinskega načina volitev, ki bistveno omejuje možnosti kandidatov manjših političnih strank.

4. Vsaka od združenih strank ima poleg skupnih in javno deklariranih programskih izhodišč Demosa – Združene opozicije lasten, samostojen program.

5. Pluralističen Demos – Združena opozicija se distancira od zlonamernega prikazovanja stališč manjšine v posameznih strankah in stališč posameznih strank, ki niso bila sprejeta kot njegova skupna stališča.

Dr. Dušan Plut, predsednik IO Zelenih Slovenije, za Demos

Jugoslovanski ustavni poker

Na 25. seji je ustavna komisija slovenske skupščine obravnavala vrsto pobud za spremembe Ustave SR Slovenije in hkrati razpravljala tudi o pobudah in predlogih za spremembe Ustave SFRJ Jugoslavije oziroma za novo jugoslovansko ustavo. Tudi sam sem kot član komisije nastopil z dvema predlogoma in

sredstva iz rezerv slovenskih podjetij (cit. Delo, na isti strani). Na republiški ravni bodo združili 60 odstotkov sredstev iz rezerv podjetij, ki bodo obračunani v zaključnih računih za leto 1989 po stopnji 3 odstotke. Ta denar ne bo porabljen za prestrukturiranje slovenskega gospodarstva, ampak za kritje njegovih izgub. Učinek centralizacije bo tako še slabši, saj to pomeni, da se bo s sanacijo izgubarjev ohranila obstoječa (neugodna) struktura gospodarstva, v katerem so nosilci razvoja s strani države izbrana gigantska podjetja.

Ko ocenjujemo centralistične tendence republike Slovenije, ki pa so že dejanja, moramo tudi upoštevati, da se že nekaj let v rokah njenih organov združujejo sredstva, imenovana »razvojni dinar« (izvor teh sredstev je v gospodarstvu), ki »ležiijo«, dokler se namensko ne plasirajo, v banki s sedežem v republiškem centru (LB d.d.).

Ni tudi dolgo tega, kar smo lahko brali v Delu (20. decembra 1989), da je republiški izvršni svet vplačal v ustanovitveni sklad LB d.d. »svoja« sredstva, zbrana z istim razvojnimi dinarjem, v višini 49,2 milijona dolarjev in s tem dosegel 13,66 odstotni delež v njenem celotnem kapitalu. LB d.d. je s tem prišla pod močan ali morda celo odločilen vpliv republiških organov, saj menda noben drug soustanovitelj LB d.d. nima takega deleža, da bi predstavljal protitež izvršnemu svetu in njegovim odločitvam. (Prav tako ni zanemarljivo dejstvo, da je LB d.d. tako izgubila del svojega tržnega, poslovnega imidža, ki pa je načel že z ustanovitvijo Razvojnne banke.)

Med akcije nadaljnje centralizacije investicijskih sredstev v republiki in njen center lahko štejemo tudi (danes še) namero LB d.d., ki jo je napovedal njen v.d. generalnega direktorja, da bo emitirala nove delnice za povečanje lastnega kapitala. Vzporeden učinek te akcije bo konkurenca »mater« lastnim »hčeram«, ki jim že tako ali tako, kot vidimo, konkurira izvršni svet. Uboge »hčere«.

Pika na i prikazane centralistične politike pa je namera, o kateri izvršni svet sicer šele razmišlja (Delo, 26. januarja 1990), da bi ustanovil slovensko investicijsko banko, ki po mnenju »razmišljevalcev« najbrž tudi ne bo mogla imeti sedeža kje drugje kot v republiškem centru.

Zakaj izvršni svet vodi takšno politiko – verjetno ob asistenci in s soglasjem drugih republiških »faktorjev« (upravnih, skupščinskih, političnih) – lahko ob sicer razglaševanem policentризmu, priseganju na tržni sistem in ob načelnem nasprotovanju centralizaciji ter neposrednemu vmešavanju države v gospodarske odločitve o investicijah samo ugibamo. Mogoče je konec politike policentризma, mogoče ni pravega zaupanja v tržni sistem, ki naj bi med drugim na drugačne načine koncentriral sredstva, in mogoče odklanjanje ne velja za vsako (republiško) centralizacijo.

Mogoče to ravnanje izvršnega sveta izvira iz zablode, da gre zgolj za strokovna vprašanja, odločitve in argumente, kot je dejal slovenski minister za energetiko (in z njim se je verjetno strinjal ves izvršni svet) v razpravi o javnem podjetju za energetiko s sedežem

v Ljubljani, v kateri jih pri odločanju o tem vprašanju, kot pravi, niso vodili politični argumenti (Delo, 27. januarja 1990). Vlada in drugi, ki vodijo slovensko državo, bi morali vedeti, da so strokovne odločitve o prerazporeditvi akumulacije in o investicijah ter še mnoge druge ekonomske odločitve obenem tudi pomembne politične odločitve. Morajo torej biti strokovno korektne in politično sprejemljive, vsaj za večino, če že ne za vse. Mogoče bi se tega bolj zavedali, če bi imeli za seboj vsaj ene, kot jim pravijo, »svobodne in poštene« volitve, ki spravijo na oblast tudi vlade in ministre. Danes si lahko naša vlada in njeni ministri še privoščijo, da jim je vseeno, kakšne politične posledice imajo njihove odločitve. Še zlasti če ne bodo več dolgo »na vladi«. No, če je že današnji vladi vseeno, pa ne bi smelo biti političnim strankam, ki gredo v volilno tekmo. Strankam, ki so to vlado spravile na oblast, tak odnos do političnih implikacij njenih »strokovnih« odločitev gotovo ni v prid. Mislijo bi morale – če že vlada ne, vsaj one – na volitve. Te niso več daleč, nekatere stvari pa se ne pozabijo tako hitro.

Rudi Crnkovič, Maribor

ZVOS o vplivu pesticidov in varstvu zraka

12. januarja 1990 je Zveza društev za varstvo društev za varstvo okolja v Sloveniji imela svoj prvi sestanek v novem letu, na katerem sta bili obravnavani dve za današnji čas izredno aktualni temi, in sicer: Spremljanje vplivov pesticidov na zdravje človeka in Problem varstva zraka.

Prvi referat je podal predsednik Društva za varstvo okolja Pomurja dr. Gruskovnjak. V Pomurju so se namreč prvi zavedli nevarnosti, ki grozi zdravju človeka od pretrane uporabe kemikalij, ki se rabijo za lažje pridelovanje hrane. V Pomurju so se v okviru Kmetijske gospodarske zbornice sestali kmetijski, veterinarji, kemiki, živinorejci in zdravniki in skusali oblikovati nalogo spremljanja vplivov pesticidov na človeka. Razdelili so si področja in vsak se je obvezal, da zbere vse obstoječe materiale in podatke.

V okviru zdravstva so izhajali iz treh vidikov: ekološkega, biološkega in epidemiološkega. Iz ekološkega so skušali zajeti vse, od zemlje, vode do količine uporabe zaščitnih sredstev. Zdravniki so prevzeli poleg spremljanja biocidov v vodi še pregled količinske uporabe zaščitnih sredstev in prodajo biocidov. Skupaj z inšpekcijsko in sanitarno službo so napravili ekološko karto Pomurja, ki jo bodo še dopolnjevali. Glede biološkega dela so skušali zajeti izvajalce in kooperante, kot kontrola pa bi vzeli v obdelavo uporabnike na treh mestih: v Murski Soboti, Ljubljani in na Primorskem. Z anketo bi ugotovili način prehranjevanja ljudi. Anketo je sestavila Medicinska fakulteta, ni pa še dogovora s proizvajalci in kooperanti. Sremljali bodo tudi obremenitve in škodljivost pri delu predvsem za prve tri skupine: prodajalce, izvajalce in ko-

operante v vseh tipičnih mestih. Obstajajo pa še vedno dileme kaj vključiti in kako zajeti človeka kot bioindikatorja. Razmišljajo tudi o spremljanju v vsem slovenskem prostoru še drugih vrst onesnaževanja – pa naj bodo to težke kovine ali detergenti ali karkoli drugega, s čimer se onesnažuje okolje v Sloveniji.

Kontrola prodaje zaščitnih sredstev v Pomurju je nezanemljiva, saj se ne ve, koliko jih pokupijo Avstriji pri nas in koliko jih pokupijo naši ljudje na Madžarskem. Vendar so že tudi vidni trendi za racionalnejšo uporabo pesticidov. Organizirali bodo kmetijske lekarne, ki naj bi poleg nasvetov, kako se uporabljajo, dajale tudi prognoze.

Ing. Exlova je zbrala nekaj podatkov glede mejnih vrednosti za pesticide. Ker je iz onesnaženih voda možno del pesticidov odstraniti le z ogromnimi stroški, bi morali prepovedati vse pesticide, ki lahko prodrejo v podtalnico (ob prevladujoči škropilni tehniki le 0,1 odstotka pesticidov dejansko doseže rastline).

Zveza društev za varstvo okolja v Sloveniji je sprejela sklep, da bo dala pobudo:

- da se čimprej prepovejo pesticidi za zaščito rastlin in pesticidi, katerih aktivne snovi so v talnici;

- sprejmejo naj se tudi nove mejne vrednosti: 0,1 mikrona na liter vode za posamezno snov in ne več 0,5 mikrona na liter vode za vsoto vseh pesticidov v vodi;

- ko bo v Prekmurju končana kompleksna študija in narejen program za ukrepanje, se s tem seznanijo vse republiške odgovorne organe, vsa društva za varstvo okolja in javnost;

- da se podpre akcija mladih za pridelavo hrane brez pesticidov in umetnih gnojil;

- da se uvede stroga kontrola pri nakupu pesticidov: vpeljati je treba kontrolne knjige z vsemi podatki o kupcu in nakupu (vrsta pesticida, količina, datum, površina zemljišča, na katerem se bodo pesticidi uporabili, itd.). Obvezno uvesti prodajo pesticidov v manjši embalaži, največ do 1 litra ob obveznem vračanju prazne embalaže;

- za pripravo obveznih tečajev in seminarjev za kmetovalce-uporabnike pesticidov: prav tako bi pripravili javno »okroglo mizo«, na kateri bi strokovnjaki govorili o kemizaciji zemlje, vode in zraka;

- v rednih to kmetijskih oddajah prenehati reklamirati uporabo pesticidov in herbicidov; glede vseh vprašanj se je treba povezati z Biotehnično fakulteto in Raziskovalno skupnostjo Slovenije;

- vse pobude nasloviti na Rep. komite za varstvo okolja in urejanje prostora, na RK za kmet., gozd. in prehrano, na RK za zdrav. in soc. varstvo in Republiški sanitarni inšpektorat.

Referat o razširjenem programu varstva zraka je podal dipl. ing. Bojan Paradiž, predsednik Zveze društev za varstvo zraka Jugoslavije. Obdelal je probleme in oblikoval predloge, ki jih je ZVOS sprejela in potrdila:

- da se do konca tega tisočletja, tj. v 10 letih odpravi IV. stopnja onesnaženosti zraka v Sloveniji;

- da se zmanjša emisija CO₂ na polovico (pri nas gre v zrak na prebivalca 7 ton na leto!). Zato je treba zmanjšati porabo fosilnih goriv za 80–90 odstotkov, da bi se preprečila katastrofa. To se lahko doseže s prehodom s premoga na uporabo plina ali vsaj tekočega goriva;

- proizvajalci se morajo pripraviti na zmanjšanje onesnaževanja s smotno uporabo surovin, embalaže in energije – s tem da so izdelki na ravni svetovnih dosežkov;

- promet – iti na 25 odstotkov prihranka pri porabi goriva. Ta program bi predstavili na razstavi Tehnika za okolje. Nov avtomobil po letu 1995 ne bi smel porabiti več goriva kot 4 litre na 100 km. Takoj pa bi morali zmanjšati največjo hitrost na 100 km na uro, ker je pri tej hitrosti za 20–30 odstotkov manjša poraba goriva kot pri večjih hitrostih in tako je tudi manjše onesnaževanje.

Veliko je odvisno tudi od dobrega vzdrževanja avtomobilov. Če je motor pravilno nastavljen, se poraba goriva zmanjša povprečno za 6 odstotkov;

- da se zmanjša in prepove uporaba freonov v industriji in kajenje na vseh javnih mestih;

- da se ustanovi ekološki informativno-dokumentacijski center;

- da se posveti pozornost razprševanju strupov (pesticidov, herbicidov) v bližini mest v obliki megle;

- ob nadaljevanju plinifikacije pripraviti tudi sociološko študijo in sploh posvetiti več skrbi energetski politiki.

Dalje je bilo sklenjeno, da ZVOS pošlje pismo vprašanje predsedniku Šinigoju, kdaj je predviden prehod na varčevanje energije in na prestrukturiranje energetske požrešne industrije. Kdaj je predvideno zaprtje rudnika urana Žirovski vrh in rešitev problema odlaganja radioaktivnih odpadkov (ki naj bi se jih zazidalo v sarkofag skupaj z JE).

V zvezi z volitvami so se društva za varstvo okolja odločila, da se ne bodo vezala na nobeno stranko, tj., da bo naše gibanje ostalo nestrankarsko. Predsedniki društev za varstvo okolja naj skličejo seje svojih upravnih odborov in se dogovorijo za nastop na volitvah:

- ali izberejo med seboj kandidate za samostojen nastop na volitvah v DPZ in zboru občin ter za republiško skupščino;

- ali svoje kandidate vpišejo na enotno listo SZ;

- ali se vsak član društva samostojno opredeli za skupno listo kandidatov katerekoli stranke.

Če se društvo za varstvo okolja opredeli za prvo varianto, mora imena svojih kandidatov po volilnem urniku prijaviti do 7. februarja; lahko pa se društvo odloči tudi za kandidate iz upravnega odbora ZVOS, o čemer pa mora pravočasno obvestiti ZVOS.

To poročilo posredujemo zainteresirani javnosti prek sobotne priloge Dela, ker tudi za to zasedanje niso naša sredstva javnega obveščanja pokazala nobenega zanimanja, saj

se ga od povabljenih predstavnikov vseh ljubljanskih časopisov, radia in televizije ni udeležil niti eden. Kaže, da je gibanje za varstvo okolja v Sloveniji kot tudi problemi, ki jih obravnavamo, zanje premalo senzacionalno in šokantno.

Jelka Kraigher, predsednica IO ZVOS Ljubljana

Pobuda državljanke – I

V nedeljo, 4. februarja 1990, sem iz množičnih občil (radia in TV) zvedela, da so nekateri udeleženci nameravanega mitinga v Kranju grozili, da bodo v Sloveniji začeli sabotaže. Ob tej vznemirljivi novici sem tudi zvedela, da so nekateri organizatorji že znani po svoji obremenjenosti s prekrški.

Prepričana sem, da res ni treba križem rok čakati, da bodo različni »resniconosi« začeli uresničevati svoje napovedi. Vsaka gostoljubnost ima tudi svoje meje in tokrat bo verjetno treba povedati, kje so. Prav zaradi tega bi rada republiškemu sekretarju za notranje zadeve (če je kdo drug pristojen za te reči, naj pač tisti prevzame sporočilo) predlagala tale:

Ali se vam ne zdi primerno, da bi ljudem, ki grozijo s sabotažami in ki (potencialno) ogrozijo naše normalno delo in življenje, preprosto sporočili, da niso začelni v naši skupnosti, v skrajnem primeru (zlasti če gre za stare znance služb, ki skrbijo za red in mir) pa bi jim tudi prepovedali bivanje v naši republiki. Seveda bi lahko ravnali tako z »materialnimi« nasilneži kot z »duhovnimi« (tistimi, ki širijo lažne informacije o dogajanju v Sloveniji).

Suverenosti republike Slovenije si ne predstavljam tako, da bi odgovorni dovoljevali, da bi »resniconosi« po našem prostoru povzročali nemir in podžigali nestrpnost. Zato pričakujem, da bo javnost čimprej seznanjena s stališči odgovornih nosilcev skrbi za javni red in mir v republiki.

Še to: če morebiti nimamo ustrezne zakonske podlage za takšno ukrepanje, naj se to uredi v republiški skupščini.

Ker nisem edina, ki tako misli, pričakujem, da bom lahko kmalu zvedela tudi odgovor.

Dr. Maca Jogan, Ljubljana

Pobuda državljanke – II

V torek, 30. januarja 1990, je Delo na 1. strani poročalo o razpravi na IO P RK Socijalistične zveze, v kateri so se (končno!) dotaknili izjemno perečega vprašanja kraja službe vojaškega roka. Podpiram pobudo, ki je bila oblikovana, »naj bi v prihodnje najmanj polovica fantov, državljanov SR Slovenije, služila vojaški rok v Sloveniji«.

Ker sem že večkrat nameravala zapisati nekaj predlogov, me je ravno to sporočilo spodbu-

dilo, da javno predlagam (in prosim, da bi obravnavali z vso resnostjo, čeprav ne nastopam v imenu nobene stranke) nekaj ukrepov, ki bi v prihodnje pripomogli z zboljšanju položaja mladih ljudi (fantov) na službeni vojaškega roka. Nekateri predlogi so kratkoročne, nekateri pa dolgoročne narave.

1. Predsednik predsedstva SR Slovenije naj nemudoma prepreči, da bi se nadaljevala sedanja praksa pošiljanja slovenskih fantov na najbolj oddaljene točke Jugoslavije: o svojem ukrepanju naj poroča javnosti do konca februarja.

2. Slovenska skupščina bi morala imeti poseben odbor (ali referat – ime ni pomembno, važna je njegova dejavnost), ki bi bedel nad vsem dogajanjem v vojski in v rednih časovnih razmikih poročal predstavnikom občanov (ali državljanov).

3. Slovenska skupščina naj bi čimprej celotno obravnavala vprašanje služnja vojaškega roka (od kraja prek jezika do notranjih odnosov v vojaški hierarhiji) in na tej podlagi sprejela zakonske norme.

4. Glede kraja predlagam sprejetje načela, da bi večina slovenskih fantov služila vojaški rok v svoji republiki vsaj v prvi polovici ali največ v oddaljenosti do 500 km od kraja stalnega bivanja (razen redkih izjem, kolikor gre za kakšne specialne rodove).

5. Glede jezika menim, da bi moralo veljati načelo, da je temeljno vojaško izobraževanje in usposabljanje v slovenskem jeziku, ob tem pa poteka vpeljevanje v srbohrvaški (skupni) poveljevalni jezik (zlasti v drugi polovici službenja). Sicer pa glede jezika že pet let čakam na odgovor odgovorne osebe, a ga žal, še ni.

Oficirji, ki službujejo več kot dve leti v kakem drugojezičnem okolju, se morajo naučiti jezik tega okolja.

6. Glede položaja mladih fantov v času službenja predlagam:

- da bi po prisegi imeli možnost, da v času izhoda oblečejo civilna oblačila, s čimer bi se vsaj delno omilil občutek tujosti, drugačnosti in bi se zmanjšala psihična obremenjenost, ki jo prinaša uniforma;

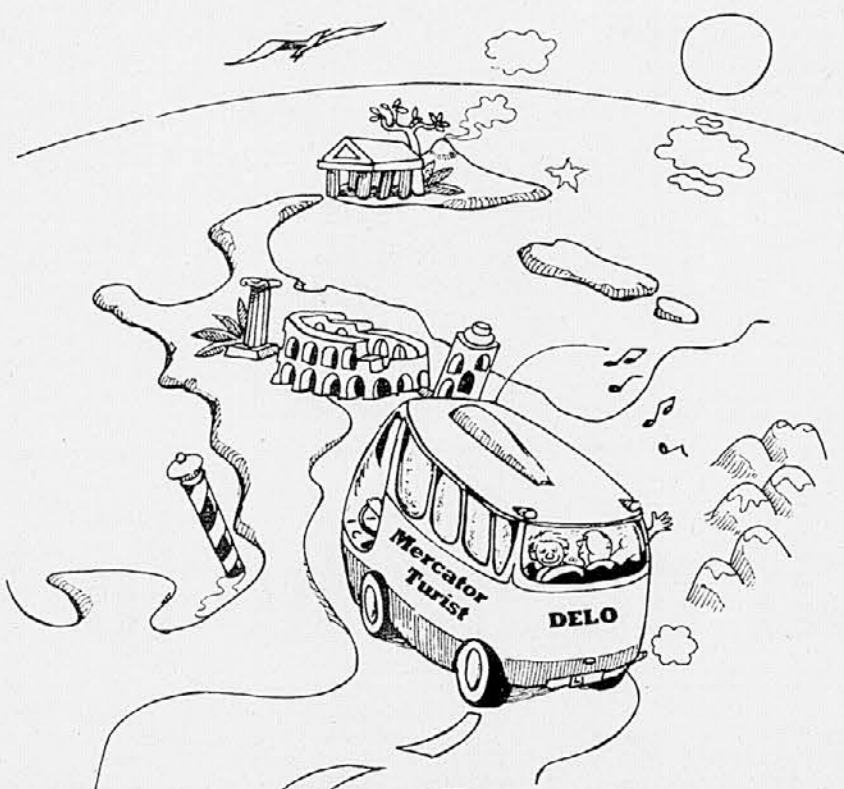
- da bi v vsaki kasarni delovala posebna svetovalna služba, ki bi bila dostopna mladim fantom v primeru kakršnikoli težav (osebnih, intimnih, čustvenih, v odnosih z nadrejenimi, s sovojniki itd.); ta služba bi morala vsaj enkrat na leto poročati odboru v skupščini, ki bi te informacije skupaj z drugimi poročili (institucionalne hierarhije v vojski) posredoval v presojo predstavnikom v skupščini;

- da bi možnost civilnega službenja vojaškega roka ne bila vezana le na ugovor vesti zaradi verskih razlogov, temveč širše, in da bi odbor v skupščini pripravil alternativne možnosti ter načrt zapolnjevanja teh (družbeno zelo nujnih – npr. na področju socialnega dela) dejavnosti s »civilisti«.

Naj končam: ker – spet – ne gre le za moje osebno mnenje, pričakujem od ustreznih organov in oseb, da bodo javnosti sporočili, kako je s temi pobudami.

Dr. Maca Jogan, Ljubljana

Z DELOM NA ZAKLJUČNI IZLET

Srednješolci! Osnovnošolci!

Vsak novi naročnik, ki ga boste pridobili za časopis Delo, bo vašemu razredu prinesel **10 kilometrov** vožnje v udobnem turističnem avtobusu po Jugoslaviji, z doplačilom pa lahko tudi v tujino.

Razred, ki bo zbral največ naročnikov, bomo še posebej nagradili z **enotedenskim zaključnim izletom po antični Italiji** v organizaciji Mercator Turista.

Akcija traja do konca aprila.

Pri poverjenikih na vaši šoli boste dobili naročilnice za pridobivanje NOVIH NAROČNIKOV DELA. Njim boste izpolnjene naročilnice tudi vrnili. Na podlagi teh bomo vašemu razredu pripisovali pridobljene kilometre. Rezultate akcije bomo občasno objavljali v Delu.

Morebitna dodatna pojasnila dobite v najbližji podružnici Dela ali neposredno v propagandi Dela, tel. (061) 315-366, int. 26-54.

Nabirajte kilometre – zapeček je za omahljivce.

DELO ali ne – to zdaj ni več vprašanje – DELO je potovanje!

DRAGIŠA BOŠKOVIČ

Časi omejene suverenosti

Ko je Jugoslavija povezala dinar z mar-
ko – se v časopisu pritožujejo neka-
teri naši rodoljubi – se je odrekla
svoji denarni suverenosti in se izročila
tudi, nemske – »iskarni denarja«.

O tem bi sicer kazalo premisliti, a preden se
komu zamisli guverner jugoslovanske emisijs-
ke banke Dušan Vlatković, da bržkone kaže
opozoriti na okoliščine, v katerih se je te dni
znanel predsednik ameriške emisijske banke
Alan Greenspan. Položaj nekoč vsemočnega
direktorja »iskarnih dolarjev« je krátko in
malo poniževalen: amerškemu gospodarstvu,
ki ga bo zelo verjetno zajela recesija, bi lahko
pomagale le nižje obresti, a iz tega ne bo nič,
ker so zvišane japonske in nemške obresti
občutno zmanjšale relativno donosnost dolar-
skih vlaganj, zato se krepi nevarnost, da bo iz
tujine nehal dotekati kapital, od katerega je
ameriško gospodarstvo v zadnjem desetletju
močno odvisno. Za ameriške analitike so te
okoliščine kajpada enake tistim, zaradi kateri-
h se pritožujejo omenjeni jugoslovanski ro-
doljubi: o ameriški denarni politiki nič več ne
odločajo v Washingtonu, temveč v Tokiu in
Bonnu. Tako je poslovna revija Business We-
ek pred nekaj dnevi zapisala: »Dobili smo
lekcijo iz skromnosti – snovalci ameriške
politike, ki so nekoč po svoji volji krojili
svetovne razmere, so zdaj odvisni od naklo-
njenosti tujcev.«

Ce je brez dvoma še vedno najpomembnejša
»iskarna denarja« na svetu ob svojo suvereni-
teto, je bržkone napočil čas, ko naj bi po
naših strdih razpravah o prvotni in izpeljani
suverenosti, o federaciji ali konfederaciji itd.,
začeli razpravljati tudi o tem, ali se ni morda
temeljito spremenila ekonomska suverenost
držav v sodobnem svetu. Ne kaže namreč

pozabiti, da so nekateri Američani še do pred
kratki znali cinično, a na videz utemeljeno
in učinkovito pregnati bojazni zaradi čedalje
večjega zadolževanja ZDA v tujini. Govorili
so približno takole: razlika med nami in Me-
hikanec je v tem, da smo oboji drugim drža-
vam dolžni dolarje. Prevod najbrž ni potre-
ben, saj ta domislica v resnici pomeni, da
lahko država, ki ima privilegij, da si od tujcev
sposojda denar v lastni valuti, dolg, kadar se ji
zahoe, zmanjša z devalvacijo svoje valute.
Današnji svet, v katerem so države močno
odvisne druga od druge, pa se je domislil,
kako je mogoče učinkovito kaznovati takšno
enostransko zmanjševanje dolga – z odvze-
mom »suverene« pravice nekoč vsemočnega
voditelja tiskarne dolarjev, da o denarni poli-
tiki odločajo samo na podlagi tistega, kar je
v danem trenutku najbolj ugodno za ameriško
gospodarstvo. Če se voditelj ustreznih tiskarn
denarja v Tokiu in Bonnu ne bodo odločili za
znižanje obresti, ameriški tiskarni ne kaže
drugega, kot da jih tudi sama še naprej zvišu-
je, čeprav, kot priznavajo njeni voditelji, te-
meljni interesi ameriškega gospodarstva nare-
kujejo znižanje obresti.

Ce komu to še ni dovolj za sklep, da je ekon-
omska suverenost držav bolj zapletena zade-
va, kot se čdi nekaterim našim rodoljubom,
mu ne bi škodovalo, ko bi si to platil pretehal

najnovjši, vsekakor fantastični načrt kancler-
ja Helmuta Kohla, da naj bi vse vzhodnonem-
ške marke v obtoku (okoli 174 milijard) »od-
kupili« in zamenjali za istoimensko zahodno-
nemško valuto (za kakih 34 milijard DEM).
Načrt je bržkone neizvedljiv, vendar ne zato,
ker gre za velikansko vsoto denarja. Skupina
kupcev je pred kratkim plačala za prevzem
ameriške družbe RJR Nabisco kar 28 milijard
dolarjev, okoli osem milijard dolarjev več od
cene, po kateri naj bi po načrtu vzhodnonem-
škega kanclerja odkupili vzhodnonemško de-
narno suverenost (in z njo se marsikaj druge-
ga). Če se zdaj vrnemo k naši temi, bi kazalo
opozoriti na pravo, končno vrednost celotne
povojne vzhodnonemške gospodarske, pa tu-
di denarne suverenosti. Uresničitev takšnega
načrta bi namreč dejansko pomenila, da druž-
beni proizvod vzhodne od nemških držav
znaša samo petino vsote, ki so jo doslej nava-
jali v statističnih poročilih, kongresnih refera-
tih in nasploh v celotnem propagandnem gra-
divu o NDR kot »šesti industrializirani državi
na svetu«. Poskusite sami približno izračuna-
ti, koliko letnih, nekoč tako hvaljenih visokih
»stopenj rasti« je šlo v nič, če se je državi
pripletala takšna gospodarska katastrofa, da je
»čez noč« kar ob štiri petine svoje družbe-
ne proizvodnje. Vse to so kajpada računске
konstrukcije in pravi, dokončni rezultat štirih
desetletij skoraj popolne gospodarske in de-

narne suverenosti NDR je dejansko to, da živ-
krst nima pojma, koliko je v resnici vredno
njeno premoženje ali proizvodnja. Ironija je
še toliko večja, ker so Zahodni Nemci, ki
predlagajo ta neverjetni načrt, kot kaže, iskre-
no prepričani da bodo pomagali svojim
vzhodnim sobratom, če bodo vse njihov denar
odkupili po tečaju, ki je dvakrat ali celo trikrat
višji od tečaja na črni borzi. Seveda se mi še
sanja ne, kaj bi bilo prav, ali je to prava rešitev
in ali je rešitev sploh možna, iz vseh zapletov
zaradi gospodarskega kolapsa NDR pa je jas-
no vsaj nekaj: ta država je svojo denarno
suverenost uveljavljala tako, da je slepila svoje
podložnike, prav kakor je slepila samo sebe.
Takšne reči so v različnih oblikah obstajale,
odkar stoji svet, vendar redko ali nemara ni-
kolj v takšnih razsežnostih. Pred 350 leti so
denimo trgovci v Amsterdamu hudo razjezili
številne kneze in druge vladarje fevdalnih drž-
avic tedanje Evrope, ki jih je bilo videti na televi-
zijskih zaslonih po vsem svetu, v hipu ustavilo
reko dolarjev, ki se je stekala na Kitajsko od
kitajske reforme konec sedemdesetih let sem.
Nekoč se tuji koncesionarji v Sanghaju ali
Kantonu niso kaj prida menili za to, kaj poč-
no cesarske čete z neubogljivimi prebivalci
kitajske prestolnice. Brez dvoma je torej mo-
goče trditi, da so bile nekdanje države veliko
bolj »suverene«, če to razumemo kot njihovo
»pravico«, da s svojimi podložniki počno, kar

da bi kupovali enako količino blaga za denar
manjše vrednosti, dokler se ne bi zvedelo, kaj
v resnici počnejo. Ta nizozemska informativ-
na revolucija iz srede 17. stoletja je bila za
evropske kneze podobna lekcija, kot so je
danes deležni Američani z japonskih ali nem-
ških finančnih trgov, kadarkoli se nekoč vse-
mogočim voditeljem tiskarne dolarjev zadi,
da lahko nekaznovano ravnavajo podobno, kot
so pred 350 leti ravnali na evropskih dvorih.

Logika je pravzaprav ista, tehnološka sred-
stva, na katerih temelji sodobna informativna
revolucija, pa kajpada omogočajo, da kazni
ali nagrada z bliskovito hitrostjo doseže »su-
verene« vlade in »suverene« denarne oblasti
na vseh koncih našega planeta. Mnogi avtorji,
med njimi slavni George Orwell, nas niso
zaman strašili, da bo sodobna tehnologija de-
lovila v prid diktatorjem. A doživeli smo, da
je nekaj strahotnih prizorov v pekingskega Trga
nebeškega mira, ki jih je bilo videti na televi-
zijskih zaslonih po vsem svetu, v hipu ustavilo
reko dolarjev, ki se je stekala na Kitajsko od
kitajske reforme konec sedemdesetih let sem.
Nekoč se tuji koncesionarji v Sanghaju ali
Kantonu niso kaj prida menili za to, kaj poč-
no cesarske čete z neubogljivimi prebivalci
kitajske prestolnice. Brez dvoma je torej mo-
goče trditi, da so bile nekdanje države veliko
bolj »suverene«, če to razumemo kot njihovo
»pravico«, da s svojimi podložniki počno, kar

še jim zadi, ne da bi se drugi kaj prida menili
za to. Informativna revolucija je torej močno
omejila ali spremenila suverenost vseh držav.

Vemo, kako je Jugoslavija uveljavljala svojo
monetarno suverenost v osemdesetih letih: ta-
ko da je čedalje bolj intenzivno počela tisto,
zaradi česar so amsterdamski trgovci pred 350
let začeli vsak dan objavljati rezultate tehtanja
različnih evropskih kovancev. V resnici so
hoteli dobiti nekaj v zamenjavo za nič. Če
denimo dolar devalvira za deset odstotkov,
cena pšenice v Chicagu pa se ne spremeni, se
trgovcem v Londonu plačla pokupiti vse ame-
riško žito. Če pa se zaradi takšnega poprav-
ljanja cena žita v Chicagu zviša za deset od-
stotkov, pa znižanje vrednosti dolarja ni več
nikakršna spodbuda za izvoz. To, kar velja za
žito, kajpada velja za vse vrste blaga, s katerim
trgujejo čez državne meje. Ko smo čedalje
pogostje devalvirali dinar, na koncu celo
vsak dan, smo prispeli približno tja, kamor so
prispeli Vzhodni Nemci. Funkcionar NBJ je
te dni v zvezni skupščini dejal, da si ni bati
pretrane menjave dinarjev za devize: niti mili-
jarde dolarjev, je dejal, ne bi potrebovali, da
bi za marke, dolarje itd. iz rezerv kupili vse
dinarje, ki bi jih lastniki morda želeli zame-
njati za tujo valuto na banknih okencih.

Zato problem povezave dinarja z nemško
marko ni v izgubi denarne suverenosti, ki jo je
Jugoslavija vsa desetletja uveljavljala tako, da
je poskušala preslepiti lastno prebivalstvo in
nemara še kakega tujca. Težava je v tem, da
lahko tako dolženo znanje »sidro« lečas-
no velja za edini kažipot domače monetarne
politike. Rešitev je v resnici takšna, kakršna je
bila pred 350 leti: dinar bi moral stehati vsak
dan, ne da bi poskušali goljufati pri teči, ker bi
to v obdobju sodobne informativne revolucije
pršlo na dan še veliko hitreje kot nekoč.

DR. ZDRAVKO KALTNEKAR

»Evropski« delovni čas — koren lečen?

Pišemo in govorimo o »evropskem« de-
lovnem času in s tem vsekakor pred-
postavljamo, da je to tako kot vse
»evropsko« nekaj pozitivnega, nekaj
boljšega od našega primitivizma.
Uporabljamo polresnico, točneje rečeno ne-
resnico: »Če vsa Evropa uklo dela, mora biti
to dobro tudi za nas! Kaj torej še cincamo in
o tem razpravljamo?!« Nasli smo torej nov
koren-lečen, ki nam bo pomagal iz naših te-
žav. Oh svojemu delu v zvezi z delovnim časom
sem pregledal in prebral zelo veliko strokovne
literature. Nikjer razen seveda v naših časopi-
slih, in še to le v informativnih glasilih, pa
nisem našel izraza »evropski delovni čas«.
Izraz je torej naš izum, s katerim nekako
demoško podpiramo težnje po uvedbi delje-
nega delovnega časa.

Govoriti moramo torej o deljenem delovnem
času, le-ta pa je le ena od različnih oblik
delovnega časa. V razvitih državah Evrope se
res mnogo bolj uporablja kot pri nas. To pa
nikakor ni posledica dejstva, da je to edina
primerina ali vsaj najboljša oblika, ampak bolj
nase uniformiranosti in zato za vse enakega
nedeljenega delovnega časa. Kakor vsaka
druga oblika ima svoje prednosti in slabosti in
še le njihova točna proučitev ter upoštevanje
vsakokratnega razmer mora pokazati smisel-
nost njenega uvajanja.

Naj omenim najprej prednosti, pa čeprav bom
o nekaterih od njih izrazil tudi svoj dvom.
Mnogo se v zvezi s razporedom delovnega
časa razpravlja o bioritmu. Merjenja v nekate-
rih razvitih državah so pokazala, da delavčeva
učinkovitost v teku dneva dosega dve konici
– eno dopoldne in drugo popoldne. Seveda
pa so to učinkovitost merili v razmerah, ko so
bili delavci navajeni na deljeni delovni čas.
Navada pa je železna sprajca! Poleg tega pa vsa
ta merjenja izražajo povprečja, vemo pa, da je
nekdo večerni zaspanec, drugi pa zjutraj dal
poleži. Opoldanski odmor naj bi dal delavcu
možnost za obnovitev njegovih sposobnosti.
Pri tem pa mislim, da je enourni odmor pre-
kratek ali pa predolg. Predolg za samo kosilo,
prekratek pa za resen počitek. Največkrat de-
lavci ne bomo vedeli, kaj z njim početi.

Deljeni delovni čas vsekakor poveča celoten
skupen delovni čas. Odmora, daljšega od pol
ure, namreč ne smemo šteti v delovni čas.
Torej ne bomo več delali sedem ur in pol vsak
dan, ampak osem. To vsekakor mora prinesiti
večji skupni učinek. Seveda pa to ne podaljšu-
je le časa delavčeve odsotnosti od doma, am-
pak tudi njegov čas dela. To sicer lahko oce-
njujemo pozitivno ali negativno, vsekakor pa
je treba naltiti čistega vina. Takšna ureditev
pomeni – ne sicer formalno, pač pa dejansko
– podaljšanje delovnega časa. Lahko se zanj
tudi odločimo, a vsekakor je treba to jasno
povedati.

Pri deljenem delovnem času večinoma službe
ne začnemo v ranih jutranjih urah. Za mnoge
mame, ki ob petih zjutraj vodijo svoje
otroke v vrt, rana ura gotovo ni zlata ura.
Pa tudi vse večeroma kulturno in družabno
življenje ovira strah pred presojnim vsja-
njem. Kasnejši začetek dela omogoča tudi bolj
normalno hranjenje. Običajno je sedaj prvi

delavčev obrok malica ob devetih ali pol de-
setih.

Deljeni delovni čas daje več možnosti za prilagajanje različnim potrebam po delu v različnih obdobjih dneva. Seveda pa ga v tem pri-
meru ne smemo določiti za vsa podjeteja in za
vse službe enako, ampak ga moramo prilago-
diti vsakokratnim razmeram. Vzemimo pri-
mer irgovine, kjer smo z različnimi merjenji
frekvence kupcev dosti natančno ugotovili nji-
hovo razporeditev v toku dneva – podobno
pa moramo pričakovati tudi naprej. Deljeni
delovni čas bi nam tu omogočil razporejanje
prodajalcev glede na potrebo po njihovi pri-
sotnosti. Spet pa ne bi smeli razporejati vseh
delavcev enako, če bomo želeli uskladiti števi-
lo prodajalcev s pričakovanim številom ku-
pcev. Ker smo že ravno pri irgovini, naj še
omenim, da so že omenjene raziskave pokazale
nemiselnost sedanje ureditve z dvoimen-
skim delom. Da bi dopolnili število predpisa-
nih, se ti dve izmeni pri opoldanskem menjavi
prekrivata in je največ prodajalcev prisotnih
takrat, ko je običajno malo kupcev.

Glavni vzrok za uvajanje deljenega delovnega
časa je odprava popoldanskega dela »na čr-
no«. Dostikrat slišimo, da si delavci pri red-
nem delu ne prizadevajo preveč in svoje moči
hranijo za popoldansko delo. Ob deljenem
delovnem času bodo tudi popoldne v službi in
naj bi torej vse svoje telesne in umske sposo-
bnosti vložili v redno delo. Naj mi bo dovolje-
no, da o tem vsaj podvomim. Nisem takšen
optimist, da bi verjel, da bo z uvedbo za
delavce večinoma nezačelnega delovnega časa
produktivnost dela bistveno večja. Vse razi-
skave kažejo obratno: največje učinke dosega-
jo delavci, ki so s svojim delom zadovoljni.
Poglejmo še drugo plat medalje: brez popol-
danskega dela, bi si marsikateri delavec sploh
ne mogel zagotoviti normalnega življenja ozi-
roma bi se marsičem moral odreči. Pomislimo
samo, kdo pri nas gradi hiše. V razvitih drža-
vah so to imovali ljudje, pri nas mu vsi tisti, ki
drugače nikoli ne bi prišli do stanovanja. In
koliko popoldanskih ur vložijo v to! V bodoče
pa jim bo seveda družba zagotovila stanova-
nje. »Siva ekonomija« ustvarja tudi pomem-
ben delež narodnega dohodka, kot so to spo-
znavali tudi v razvitih državah (npr. v Italiji). Če
jo onemogočimo, se bo po daljšem obdobju
vsa ta protivodnja res »preselila« v redne
gospodarske dejavnosti. A kaj v vmesnem
obdobju?

Za takšno spremembo tudi ni pripravljena
celotna družbena infrastruktura. Javni promet,
šole, vrtci, prehrana, različni gospodinski in
drugi servisi bi tudi morali spremeniti svoje
obratovne čase oziroma vozne rede. Če po-
mislim samo na težave, ki smo jih imeli s ce-
lodnevno šolo, ne morem verjeti v hiter uspeh
takšnih prizadevanj. Tudi zmogljivosti vseh
teh dejavnosti so že danes premajhne, kako
naj bi zadovoljile še povečane potrebe.

Povedal sem že, da v razvitih državah več
ljudi dela v deljenem delovnem času. Seveda
pa so tam tudi delovne in življenjske razmere
bistveno drugačne. Vse različne servisne de-
javnosti so mnogo bolj razvite, mnogo večji
delež delavcev si lahko privoči prevoz na
delo z lastnimi vozili, večja je koncentracija
industrije in delavstva v večjih centrih in vse to
zmanjša pritisk daljše odsotnosti delavcev od
doma. In še glavno: delež zaposlenih žensk je

bistveno manjši. Ali bomo tudi pri nas začeli
prepeljati tisto: »Zena naj bo doma, čaka naj
na moža...«? Prvič si tega zaradi družinske
proracuna sploh ne moremo privoščiti in dru-
gič: ali lahko večino žensk obsodimo samo na
gospodinsko delo?

Vse tehtanje med prednostmi in slabostmi de-
ljenega delovnega časa me še bolj utrjuje
v prepričanju, da naša nova kampanja ne bo
uspela. Nikakor nisem »a priori« proti takšni
ureditvi delovnega časa. Že dejstvo, da kot
taka sploh obstaja in da marsikje dosti ljudi
tako dela, ji daje veljavo. Omenil sem že, da bi
bil takšen razpored smiseln v irgovini, podob-
no bomo najbrž ugotovili za mnoge družbene
službe in ustanove, pa za nekatere skupne
službe v podjetjih itd. Mojto pa me tisti, ki so
»a priori« za in v tej ureditvi delovnega časa
vidijo samo prednosti. V vsakem primeru bo
treba podrobno proučiti vse razmere in mož-
nosti, prednosti in pomanjkljivosti različnih

oblik delovnega časa in šele na tej podlagi
izbrati tisto, ki bo za dane razmere najprimer-
nejša.

Najmanj pa mi je všeč to, da smo k akciji spet
pristopili kampanjsko. Namesto od šestih do
dveh bomo zdaj delali po »evropsko« od
osmih do dvanajstih in od ene do petih »in
ostalo«. Tako dela ves razviti svet in o tem ni
razpravljajna! Tole o vsem razvitem svetu je
seveda za las privečeno in sploh ni res. V
lanskem letu sem dobil štiri brošure o spre-
menljivem določanju delovnega časa (v skup-
nem obsegu okoli 140 strani), ki jih je izdalo
nemško združenje kovinske industrije. Nasli
so se namreč pred problemom, kako čim bolj
smotno razporediti tedenskih 37,5 predpisa-
nih delovnih ur, da zaradi skrajšanja delovne-
ga časa ne bi manj časa delale tudi njihove
kapacitete. Pa moram reči, da niso »pogruntali«
kakega »evropskega« delovnega časa
(tega bomo mi morali patentirati), ampak na-

vajajo vsaj kakih padeset različnih oblik. Ena
od osnovnih zahtev avtorjev teh brošur (in
z njimi vodstva združenja) se glasi: delovni
čas je treba oblikovati po meri! To pomeni
spremenljivo prilagajanje delovnega časa
spremenljivim obratovnim časom podjetja in nje-
govih posameznih služb. Glede na konkretne
razmere je treba tudi delovni čas v posamez-
nih delih podjetja različno oblikovati.

Naj na koncu omenim še dve stvari, ki kažeta
na našo togost pri razporejanju delovnega
časa. Ena od teh je beneficirani delovni staž.
Trdim, da je beneficirani delovni staž zločin.
V svojem bistvu pomeni, da smo delavca za-
radi težkih delovnih razmer prečudno do
konca izrabili in ga zato prej posljemo v po-
koj. Kljub težkim razmeram pa naj do takrat
delo toliko časa vsak tečen in vsako leto kot
vsi drugi. Gotovo bi bilo smotnejše, da bi mu
v času njegove aktivnosti omogočili rekreira-
nje njegovih sposobnosti. Torej ne koga prej
nagnati v pokoj, ampak mu določiti krajši
delovni čas v toku dneva, ledna ali leta in
s tem zagotoviti njegovo daljšo normalno spo-
sobnost.

Pri nas nikakor ne moremo iz okvira za vse
enake dolžine delovnega časa. Po podatkih iz
nekaterih zahodnoevropskih držav imajo različ-
ne gospodarske panoge različno dolg de-
lovni čas (tudi v povprečju, torej ne le za težka
dela). Tako je bila npr. v Holandiji leta 1982
ta dolžina pri delavcih od najnižjih 40,4 ure
v javnih podjetjih do 45,5 ure v prometu. Pri
uslužbenicah je bila ta razlika manjša – samo
od 40 ur do 40,5 ure. Pri nas skoraj ne
izkoriščamo možnosti za krajši delovni čas od
polnega, pa čeprav ga zakon dopušča. V raz-
vitih zahodnoevropskih državah takšen delovni
čas zelo pogosto uporabljajo predvsem
ženske. Tako je npr. v Holandiji v letu 1983
delalo več kot 35 ur 78,7 odstotka moških,
51,4 odstotka vseh žensk in le 31,8 odstotka
poročenih žensk. Približno petina vseh zapo-
slenih žensk in več kot četrtina poročenih
žensk pa je delala manj kot 15 ur na teden.
Takšna ureditev omogoča tudi poročenim
ženskam in mladim mamam, da ostanejo še
vedno vsaj delno poklicno aktivne. Podjetja
pa jih lahko angažirajo v tistem času, ko imajo
večje potrebe po delu. Za krajši delovni čas se
največ odločajo v storitvenih dejavnostih in
v trgovini na drobno, manj, a vendarle, pa
tudi v industriji. Kot sem že povedal, zaradi
splošne težnje po enakem delovnem času za
vse pri nas skrajšani delovni čas uporabljamo
le izjemoma. Pa bi mogli prinesiti mnoge
prednosti tako pri zaposlovanju kot tudi pri
popolnjevanju konic npr. v irgovini.

Naj bo dovolj! Ponovim naj samo to, da
nikakor nisem načelno proti deljenemu delo-
nemu času, saj je tudi to ena od »evropskih«
oblik (kar precej se uporablja v Evropi, seve-
da pa tudi v Ameriki, Aziji, Afriki in Avstrali-
ji, pa bi mu torej mogli reči tudi »svetovni
delovni čas« in ga še bolj favorizirati). Vseka-
kor pa le ena od možnih oblik, katere prednos-
ti in slabosti bo treba v vsakem primeru
posebej ugotoviti in ga uesti le, kam, kjer bo
pokazal svojo smiselnost. Upoštevati pa bomo
morali tudi mnoge druge oblike in ne razsojati
le med dvema možnostima.

VOJKO VOLK

Socialisti pa ne bodo izumrli

Na razvalinah nekdanj od Szczecyna do
Trsta razpete železne zavesne je v post-
komunistični Vzhodni Evropi na novo
strukturirana politični prostor. Ob
tem se samo od sebe postavlja vpraša-
nje, ali sploh in koliko se v novih razmerah
utegne vzpostaviti nova politična levica in
z njo normalno (klasično) zasnovan plurali-
stični politični prostor v državah propadlega
socializma. Če vzpostavitev pluralistične
parlamentarne demokracije v teh državah
pomeni kot temeljni pogoj za njihov miren
prehod iz totalitarizma v demokracijo, je na-
mreč v nasprotju primeru (v katerem) bi pri-
šlo zgolj do zamenjave režimov oblasti: slej-
koprej, jasno, da se te države ne bodo izkapa-
le iz travmatičnega stanja permanentne revo-
lucije in vsega, kar takšno družbeno vzdušje
spremlja, vključno politično represijo, ideolo-
ške in fizične programe, nova zaklinjanja,
spreobrnjeno frazeologijo, skratka vse, kar
utegne prinesiti zgolj zamenjava ideoloških
aparatur na oblasti. V tej luči je vzpostavitev
demokratskih političnih sistemov v Vzhodni
Evropi dejansko intenziv vseh, ki resno računa-
jo na demokracijo, mir in napredek v Evropi.

V nekaterih državah Vzhodne Evrope se
kot pomembna politična sila – seveda tudi po
opravljenih parlamentarnih volitvah – ute-
gnejo vzpostaviti socialisti. Predsem na Mad-
žarskem, pa tudi na Češkoslovaškem in v delu
Jugoslavije, v Sloveniji prav gotovo. Po-
membeno pa je pri tem ugotoviti, od kod in iz
katerih tradicij se ti socialisti pojavljajo, ali ob
njih nastopajo samostojno še komunisti in
v kakšnem razmerju so potencialni socialisti
in komunisti. Obstoj socialdemokratov poleg
socialistov in komunistov pa je v normalnih
političnih razmerah itak nekaj samoumevne-
ga. V tej luči namreč ne gre enačiti tistih
socialističnih opcij, ki se pojavljajo kot pre-

imenovane komunistične partije in se irdno
oklepajo oblasti (zlasti NDR, pa tudi še Mad-
žarska), in seveda tistih, ki se pojavljajo ob
komunističnih partijah in imajo še konkuren-
co (pa obenem potencialnega zaveznika), v
socialdemokratskih. Slednja situacija, ki smo ji
priče na Slovenskem, svoje korenine v pred-
vojnem dokaj cvetočem pluralističnem pri-
zorišču in seveda tradiciji OF. Če vzamemo
samo osovito tradicijo, je sploh povsem jasno,
da je pojav socialistov in tudi socialdemo-
kratov na Slovenskem, nekaj najbolj normal-
nega. V novih, pluralističnih političnih razme-
rah je pač neizbežno prišlo do razprtja Dolo-
mitske izjave iz leta 1943, ko so komunisti
pod svoj pokrov zaprli krščanske socialiste in
kar je bilo socialistov in socialdemokratov.
Ugibanja o možnostih socialistov v Vzhodni
Evropi in Sloveniji torej temeljijo na resnosti
in vsebinski kvaliteti cepitve levih sil, ki je bila
v Zahodni Evropi izvršena že pred stoletjem.
Cepitve levih političnih sil, ki jo je prinesel
prehod zgodnjih dveh stoletij, je dala zgodovini-
ki prav socialistom in socialdemokratom,
medtem ko je boljševsko revolucionarni ko-
munistem na koncu 20. stoletja dočkal svoj
klavni polom. In spet enkrat je – če na tej
ravni zadevo poenostavimo – evolucija zmaga-
la nad revolucijo. Nikolič ne je tudi po-
kazalo, da enake ali podobne ideje v rokah
različnih ljudi in v bistveno različnih družbe-
nih razmerah ne dajejo enakih rezultatov.

Dejstvo je, da so socialistične ideje dosledno
iskoraj v celoti kompromitirali komunisti,
medtem ko so te iste ideje socialisti v Zahodni
Evropi uveljavili do te mere, da je prav »kapi-
talizem« danes sinonim za družbeno blaginjo,
humanost, razvost in za sistem, ki je v tej
civilizaciji do največje mere uveljavil spošto-
vanje temeljnih pravic in svobod človeka.
Trditev o komunistični zlorabi socialističnih
idej seveda ni utemeljena le na ravni zgodovi-
niskih dejstev in rezultatov, ki so jih človeš-
tvu dali totalitarni sistemi s komunisti na
oblasti, pač pa obstaja cela veriga teoretičnega
sprevrčanja socialističnih idej, vse od Marxa
pred Leninovega sprevrčanja Marxa do Sta-
linovega sprevrčanja Lenina. Tako kot Jezus
ni bil kriv za sprevrčanje svetopisemskih na-
povkov in tako tudi ne za inkvizicijo in druge
grde reči, početi v njegovem imenu, tako tudi
Marx ni bil kriv za stalinizem, za sprevrčanje
pčenja v njegovem imenu. Prvo kapitalno
napako v škodo humanih socialističnih idej je
Lenin zagrešil že s tem, ko je čisto sanovolno
razglasil svojo teorijo »najbikšejšega člena«,
po kateri naj bi se – v nasprotju z Marxovi-
mi predvidevanji – socializem uveljavil v naj-
manj razvitih kapitalističnih državah kot naj-
bikšejših členih verige kapitalističnih držav.
Za carsko Rusijo pa vemo, da je v resnici bila
še fevdalistična ustroja, politično in vojaško
sicer močna država, a brez osnovnih pogojev,
ki jih je za prehod iz takratnega brutalnega

kapitalizma postavil Marx. Po osnovnem
boljševskem principu, da so za spremembo
(prevarne) razmere najbolj ugodne takrat, ko
je v družbi najslabše (kar je za vsak resen
družbeni napredek dokazano poguben prin-
cip), je v carski Rusiji prišlo do oktobrske
revolucije. Domet Leninovih teorij se je doka-
zal v znanih sovjetskih eksperimentih, ki so jih
ljudje plačevali z življenji. Stalin pa je po
Leninu samo do perfekcionizma prignal ce-
lošno bistvo diktature: do individualnega in
kolektivnega, državno partijskega terorja.
Po drugi svetovni vojni je Sovjetska zveza
sicer znala zase potegniti veliko koristi, postala
je ena od dveh vojaških supersil, medtem ko
je na ekonomskem področju vselej izkazovala
svojo neobglednost nasproti Zahodu. Lenino-
va teorija »najbikšejšega člena« je skratka
v zadnji fazi dokazala osvoj logični konec:
popoln ekonomski in socialni polom vseh re-
alsocialistov in dogovornih ekonomij, polom
sistemov, ki so jim komunisti nadelili ime soci-
alistični.

Komunizem je socialistične ideje zlorabil
s tem, da jih je postavil za svoje kratkoročne in
prehodne cilje (glej Stalinovo zgodovinsko
delitev družbenoekonomskih formacij od pra-
skupnosti do komunizma) na poti doseganja
komunizma za vsako ceno. Ob vsem poveda-
nem je torej odveč ponavljati, da s socialno
teorijo in politično prakso zahodnoevropske
socialistične misli in socialističnih gibanj ko-

munistem in realsocializem nimata ničesar
skupnega. Družbena teža socialističnih idej,
socialistov v Španiji ali Franciji ali politične
levice kjerkoli v Zahodni Evropi je poten-
tialno tisto, na kar se bodo neizogibno oprli
socialisti iz nove Vzhodne Evrope. Značilno
je denimo, da se izrazi protikomunizem na
Poljskem, ki je zajel tudi vse, kar ima kakrš-
nokoli zvezo s socializmom meha v odnosu
do zahodnoevropskega dojemanja socialistič-
nih idej. Zaradi nekdanje občeodružbene in še
posebej politične izolacije držav Vzhodne
Evrope je tudi pri poljskih intelektualcih, ko
pridejo na Zahod, mogoče opaziti, da jih be-
ga, ko v samih središčih »kapitalizma« naleti-
jo na izrazito kritičnost do tamkajšnjih druž-
benih razmer, še zlasti pa skrb za humanost in
socialno solidarnost. Tudi Romuni bodo prej
ali slej prisiljeni spoznati, da si samo z eksekucijami,
naglimi soditmi in morebitno represijo
nad komunisti ali socialističnimi idejami na
Zahodu ne bodo nabrali simpatij. Prav Ro-
muniji grozi največja nevarnost, da se name-
sto vzpostavitev pluralistične parlamentarne
demokracije z enakopravnimi možnostmi za
vse politične subjekte »zgodi« zgolj zamenja-
va režima na oblasti, z vsemi konsekvencami
nadaljevanja družbene revolucije.

Poduk vseh dosedanjih mirnih in uspešnih
družbenih prehodov iz totalitarizma v demo-

kracijo je v tem, da se formalna izgraditev
demokratskega in obvezno večstrankarskega
političnega sistema kaže kot n